

ŽELIM DA

M

I

SE

ČUJE GLAS

KNJIGA SEĆANJA SA ISPOVESTIMA ŽENA
KOJE SU PREŽIVELE TORTURU TOKOM
POSLEDNJEG RATA NA KOSOVU

PRIŠTINA 2017

**ŽELIM DA
M
I
SE
ČUJE GLAS**

KNJIGA SEĆANJA SA ISPOVESTIMA
ŽENA KOJE SU PREŽIVELE TORTURU
TOKOM POSLEDNJEG RATA NA KOSOVU

Integra
Priština 2017

Rukovodioci projekta:

Korab **Krasniči**

Kuštrim **Količi**

Saradnice:

Atifete **Jahjaga**

Feride **Rušiti**

Vjollca **Krasniči**

Koordinatorika:

Sebahate **Pacoli**

Autorke intervjuja:

Vjosa **Devaja**

Melita **Kalaba**

Selvije **Izeti Čarkadžiu**

Mimoza **Salihu**

Transkript:

Dren **Berišaj**

Jeta **Redža**

Lektura i obrada teksta:

Arben **Ahmeti**

Prevod:

Anton **Berišaj**

Ivana **Radović**

Dizajn:

Milky Way Creative

Štampa

Prograf

Izdavač

Integra

forumZFD - (Forum Civil Peace Service / Forum
Ziviler Friedensdienst e.V.)

Priština

2017

Ovaj je projekat implementiran od strane **Integra i forumZFD** – program na Kosovu, u saradnji sa **Kosovskim centrom za rehabilitaciju preživelih od torture**, uz podršku **Rockefeller Brothers Fund, Charles Stewart Mott Foundation, Saveznog ministarstva za saradnju i ekonomski razvoj** nemačke Vlade, i **UN Women**.

ŽELIM DA MI SE ČUJE GLAS

Knjiga sećanja sa ispovestima žena koje su preživele
torturu tokom poslednjeg rata na Kosovu

ŽELIM DA MI SE ČUJE GLAS

Knjiga sećanja sa ispovestima žena koje su preživele torturu tokom poslednjeg rata na Kosovu

Pojam torture i seksualnog nasilja u ratu ne može da se ograniči samo na izolovane čine koje su počinili pojedinci, već pre obuhvata čitav niz strategija osmišljenih ne samo da uništi ljude, već i njihov osećaj sebe kao ljudskog bića. Seksualno nasilje i tortura u ratu se s namerom koriste kao instrument straha, iznuđivanja i prisiljavanja ljudi da napuste svoje domove. To je široka i sistematična „vojna“ taktika prema velikom broju žena (i muškaraca) koja se koristi da se potčini čitavo stanovništvo.

Seksualno nasilje u ratu se ne može razumeti i tretirati samo kao „diskretna“ trauma (psihološka ili fizička) koja se lako rešava i koja vremenom zaceljuje, već ima doživotne i intergeneracijske posledice. Skoro dve decenije nakon formalnog završetka osnovnog konflikta na Kosovu, i dalje se čuti o torturi i seksualnom nasilju (u mnogim društvenim slojevima), i oni ostaju van javnog diskursa i meta-narativa o ratu. Osim toga, oni koji su preživeli seksualno nasilje i torturu u ratu se suočavaju sa stigmatizacijom, isključivanjem i nedoslednim institucionalnim politikama. Porodice (u određenoj meri) i drage osobe čine krug tišine u kome se krije istina.

„... Bila sam ranjena u nogu i u grudi. Nisu me pošteđeli. Nisu imali obzira... Jako sam krvarilla iz grudi, ne sećam se mnogo... Kada sam povratila svest, sećam se da sam videla dva muškarca na sebi; jedan me je na silu držao, a drugi... sve smo bile opustošene. Van sobe su bila naša deca i druge žene. Svi oni su čuli vrištanje...“. Ovo je fragment strašnog svedočenja koji je podelila A.G. Postoji bezbroj priča o ovim ponižavajućim delima, a još gorim ih je činila činjenica da su se odvijali javno i pred bliskim osobama, komšijama, a ponekad i pred potpunim strancima.

Priče u ovoj knjizi pokazuju širi set implikacija na sve žene. Pokazuju kako tortura i seksualno nasilje služe cilju moći i reperseije, i teraju nas da ponovo razmislimo kako definišemo torturu, seksualno nasilje i ostala sredstva nasilja koja se sprovode nad ženama, kao i strategije koje koristimo kako bismo iskorenili rodno zasnovano nasilje u oružanim sukobima.

Stavljajući žene koje su preživele seksualno nasilje i torturu u centar pažnje u ovoj knjizi, moramo da ispitamo ulogu državnih struktura, međunarodne zajednice, civilnog društva, akademskih institucija, umetnika, istraživača itd. u suočavanju sa rodno zasnovanim nasiljem tokom poslednjeg rata na Kosovu, kao i sa činenjem ove vrste nasilja.

Tokom realizacije projekta i celog procesa prikupljanja sećanja, vodilo se računa o mnogim etičkim i metodološkim pitanjima.

U Prištini je 14. maja 2015. godine održan okrugli sto sa svim ključnim tematskim akterima, saradnicima, pripadnicima akademskih institucija i predstavnicima nacionalnih i međunarodnih institucija radi razgovora, promišljanja i davanja preporuka o ovoj inicijativi. Na sastanku su formulisane značajne preporuke koje su doprinele pravednom i strukturisanom procesu, koji uzima u obzir važne aspekte, kao što su: doprinos socijalnoj i tranzicionoj pravdi, intervencija u odnosu na dominantne i hegemonističke narative rata, ućutkane i pogrešno prepoznate priče i iskustva žena, princip nečinjenja štete i neizazivanja retraumatizacije kod žena koje su preživele seksualno nasilje u ratu, jačanje institucionalne podrške koja im se nudi, međunarodno priznanje ratnih zločina počinjenih prema ženama na Kosovu itd. Kao rezultat ovog sastanka, nastao je dokument (analiza) sa jasnim metodološkim smernicama za proces i koracima koje treba slediti. Zahvaljujući tome, danas imamo knjigu koj otkriva deset ratnih sećanja žena koje su bile podvrgnute torturi i seksualnom nasilju u ratu, kao i dvojice muškaraca (muževa) koji imaju ulogu podrške. Sva sećanja u ovoj knjizi su prikupljena i dokumentovana uz saglasnost svih učesnica.

Sećanja žena koje su preživele torturu i seksualno nasilje u ratu su prikupljena metodologijom oralne istorije. Koristili smo ovaj metod da prikupimo različite informacije koje nije moguće naći u pisanim i zvaničnim izvorima. Prikupljanje sećanja žena u ratu daje osnov za razmišljanje o težini prošlosti i rodnim aspektima u novoj formi, dok se sagledava dinamika sadašnjosti. Razgovori sa ženama koje su preživele torturu i seksualno nasilje će pomoći da se razumeju kohezija događaja tokom, pre i nakon sukoba, formiranje i osporavanje dominantnih narativa, i posebni aspekti kao što je rodni identitet.

Ovom knjigom želimo da dokumentujemo individualne narative i sećanja žena u ratu, što će, dodatno, doprineti procesu suočavanja s prošlošću i socijalnoj i tranzicionoj pravdi, a istovremeno predstavlja održiv izvor za dalju obradu za aktiviste u oblasti ljudskih prava, grupe za monitoring i javno zagovaranje, donosiocje politika, istraživače, naučnike i umetnike.

„Želim da se moj glas čuje“ je knjiga nade i istine. Bolno je ponovo preživeti iskustvo i vratiti se na mesto patnje. Kroz živote koje preživele danas žive, podsećamo se na sve ono što ostaje moguće nakon preživljenog užasa.

Korab Krasnići
Kuštrim Kolići

Predgovor

Bilo je sveže jutro u jesen 2013.-te godine. Uzeh moja kola i vozila sam oko sat vremena da bih se srela sa jednom ženom u Drenici, region u centralnom Kosovu. Razgovarala sam sa njom telefonom ranije te nedelje i saglasile smo se da se sretnemo, ali pod uslovom da se ispoštuje njena puna privatnost. Ona je želela da se sastane samo sa mnom, i želela je da ja budem jedina osoba prisutna u sobi u trenutku kada će ona ispričati svoju priču. Za mene je bilo veoma neobično da idem negde sama, pošto sam pre više od dve godine bila izabrana za predsednicu i, kao takva, bila sam stalno pod pratnjom pripadnika bliskog obezbeđenja. Ali, tog jutra sam odlučila da se u potpunosti isključim iz moje lične realnosti kako bi dobio punu i istinitu sliku života jedne druge osobe.

Srele smo se u kafiću jednog malog grada, nedaleko od njenog sela, i sele smo u mirnom kutku da bi razgovarale. Nisam je srela nikada ranije. Ipak, osećala sam neku vrstu neobjašnjive bliskosti sa njom. Bila je vidljiva njena uznemirenost, ruke su joj se tresle, oči su joj bile širom otvorene gledajući me izrazom koji nikada neću zaboraviti. U njenim očima sam videla strah, ali sam takođe videla nadu, očekivanje i olakšanje. Ona je bila jedna od prvih preživelih seksualnog nasilja tokom rata sa kojom sa sela oči u oči, ali, kako će posvedočiti budućnost, ona na žalost neće biti i jedina. „Pričaj mi o svemu što osećaš potrebu da mi pričaš. Nemoj se osećati obaveznom da govoriš o bilo čemu ako se osećaš nelagodno“, rekla sam joj već na samom početku našeg razgovora.

Njena priča je bila puna patnje i bola.

Njena priča me duboko dirnula, potresla, šokirala. Dok sam je slušala doživela sam buru mešovitenih osećanja: nemoć, žaljenje, razočarenje i patnju. Osećala sa se bespomoćnom jer nisam bila u stanju da joj pomognem u vreme kada je ona silovana. Bilo mi je žao i, u isto vreme, bila sam puna gneva zbog činjenice što je ona doživela užasan zločin. Takođe, bila sam duboko razočarana i ljuta na naš sistem, koji je okrenuo leđa ovoj ženi za skoro petnaest godina.

Čitaoci će po svemu sudeći prolaziti kroz iste talase emocija kada budu pročitali ispovesti preživelih od seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu sakupljenih u ovoj knjizi. Žene koje govore o svojim doživljajima u ovoj knjizi čine vidljivim duboke rane koje je rat iz 1998.-1999. godine ostavio na oko 20.000 žena i muškaraca, koliko se procenjuje da su seksualno silovani tokom rata na Kosovu. Ispovesti govore o načinu suočavanja preživelih od seksualnog nasilja tokom rata sa predrasudama, stigmatizacijom i diskriminacijom u njihovim svakodnevnim nastojanjima da pronađu mir i dobiju zasluženu pravdu. Šta više, ispovesti sakupljene u ovoj knjizi pružaju nam i mnoge pojedinosti o štetnim efektima koje može da ima patrijarhalni mentalitet društva i

nedostatak volje za suočavanje sa prošlošću, u procesu zalečivanja rana i izgradnje mira.

Tokom poslednjih godina, slušala sam mnogo ispovesti od žena slične onoj sa koju sam se srela pre tri godine u Drenici. Bila sam sa onima koje su imale potrebu da plaću sa mnom, i ostajala sa stoičnom sa onima koje su imale potrebu da me gledaju snažnijom. Osećala sam svojom moralnom obavezom da kao žena budem spremna da ih saslušam, da im pružim ruku pomoći i podrške, i da im dozvolim da govore posredstvom mog glasa.

2014. godine inicirala sam osnivanje Nacionalnog saveta za prečivele od seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, koji je okupio za jednim stolom predstavnike Vlade, međunarodne zajednice i civilnog društva u zemlji. Zajedno smo uspeli da poguramo napred mnoga pitanja koja se tiču prava preživelih od seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, stvarajući bolje uslove za pristup sdravstvenim službama, vaspitanju, i ekonomskom jačanju. Umetnička instalacija Alkete Džafa-Mripe „Mislim na tebe“ koja je realizovana pod mojim patronatom u svojstvu predsednice, bila je vanredan doprinos u procesu kolektivnog zalečivanja rana, pošto je ohrabrila društvenu solidarnost sa žrtvama seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu. Nakon izlaganja na hiljade suknji i haljina na fudbalskom stadionu u Prištini, kao akta koji je simbolizovao podršku za žrtve, seksualno nasilje vršeno tokom rata se više ne tretira kao tema koju treba prećutati i prikrivati.

Zaista je mnogo urađeno, ali treba uraditi još više. Proces verifikacije preživelih od seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu očekuje se da počne veoma brzo, i nadam se da će ova knjiga ohrabriti veći broj žrtava seksualnog nasilja tokom rata da istupe u javnost sa svojim ispovestima, i da apliciraju za ostvarivanje prava koja im pripadaju.

Želela bih da nikada nisam imala potrebu da pišem predgovor za neku knjigu o seksualnom nasilju tokom rata na Kosovu. Želela bih da se nikad nije desio rat na Kosovu. Međutim, na žalost, ovi zločini su se dogodili. Za žaljenje je što se, ni nakon više od 17. godina, mi nismo u potpunosti suočili sa posledicama rata i zločinima koji su se stvarno dogodili tokom tog perioda.

Verujem snažno da će ova knjiga podržati proces izgradnje mira na Kosovu, služeći kao značajno sredstvo u našim nastojanjima da se suočimo sa prošlošću i za prevazilaženje kulture nekažnjavanja onih koji su izvršili te zločine.

Neka nam ova knjiga posluži kao podsetnik za ono što se dogodilo našem narodu. I, neka omogući budućim generacijama naroda u Srbiji da uče od užasnih grešaka njihovih predaka, kako se ovi svirepi zločini ne bi ponovili nikada više.

Atifete Jahjaga

Predsednica Republike Kosovo
(2011-2016)

BORBA PROTIV STIEREOTIPA I PREDRASUDA: BORBA ZA SOCIJALNO I PRAVNO PRIZNAVANJE ZRTAVA SILOVANIH U RATU

Značaj razgovora o seksualnom nasilju kao ratnom zločinu

Kosovo je preživelo ratni sukob prepun zverstava, masovnih ubistava, prisilnih nestanaka, (vansudskih) ubistava i seksualnog nasilja i silovanja koji su u vezi sa sukobom. Organizovano silovanje je vekovima bilo sastavni deo ratovanja, sa ciljem da nanese traumu i tako uništi porodične veze i grupnu solidarnost u neprijateljskom taboru. Seksualno nasilje na Kosovu bilo je deo obrasca krivičnih dela počinjenih u kontekstu masovne agresije.

Drugo, silovanje je srpska vojska koristila ne samo da bi zlostavljala same žene, već i da bi nanela štetu i razbesnela njihove muževe.¹ Čineći seksualno nasilje prema ženama, srpska vojska je imala za cilj da napravi razdor unutar kosovskih porodica i da odgurne muževe od svojih žena. Čerke su bile „*grupno silovane pred svojim očevima, žene pred svojim muževima... samo da bi ih dehumanizovali, samo da bi ih ponizili*“.² Iako su ove žene silovane bez svog pristanka, muževi su se ipak okrenuli od njih kad se to desilo. Razlog za to je gubitak časti: „*'Ukaljane' žene...su sada donele sramotu kućama svojih muževa*“ i obešćastile su porodicu zato što „*kada jednom ukaljaš ženu, ukaljaš i čast porodice i provociraš muškarca da reaguje*“.

Postoje bezbrojne priče o ovim pominjavajućim delima, koje pogoršava činjenica da su vršena javno i pred bliskim osobama, komšijama, a ponekad čak i pred potpunim strancima.³

Nasleđeni kulturni problemi i mentalitet zanemarivanja

Iako je u posleratnim godinama porasla svest o silovanjima u ratu i povećano je javno zagovaranje u tom cilju, mnoge kosovske žrtve još uvek nisu podnele svoje tužbe i mnogo slučajeva još nije obrađeno.

Sa nedostajućim „inventarom zločina“, traumom, predrasudama i mnogo institucionalnih i zakonskih prepreka, borba za priznavanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u ratu je zahtevala pažnju i predstavljala je pitanje preživljavanja. Danas se, na osnovu međunarodnih izvora, procenjuje da ima između 10.000 i 20.000 žrtava.

Iako zvanično nisu objavljeni podaci o broju žena koje imaju problem sa mentalnim zdravljem ili koje su izvršile samoubistvo na Kosovu, različiti izveštaji, kao i naš rad na terenu, govore o razornim posledicama seksualnih zločina. Strah od odbacivanja i izolacije od strane sopstvenih porodica i

¹Videti npr. Amra Zejneli, *How Long Can You Keep A Secret? For Kosovo's Wartime Rape Victims, The Answer Is: Maybe Forever*, Radio Free Europe/Radio Liberty (Aug. 3, 2015).

<http://www.rferl.org/content/kosovo-wartime-rape-victims-kept-secret/25403115.html>

²Markus T. Funk, *Victims' Rights and Advocacy at the International Criminal Court*, (2010).

³Donatella Lorch & Preston Mendenhall, *A War's Hidden Tragedy: Newsweek and MSNBC Revisit Kosovar Albanian Women raped During the War 3* (Aug. 8, 2000).

http://www.donatellalorch.com/articles/scars_of_war.pdf.

zajednice utiče na psihološki oporavak, pristup pravdi, i društveno-ekonomsku reintegraciju. Ove žene su dugo vremena smatrale da su „prepuštene same sebi“. Nije lako izaći na kraj sa psihološkim posledicama i sećanjem na silovanje. Posttraumatski stresni poremećaj, depresija, pa čak i želja za suicidom su samo neke od trajnih posledica koje muče žene.

Svi ovi društveni faktori (postojeći rodni dispariteti i stereotipi), ekonomske teškoće i nedostatak rodne perspektive su stvorili preduslove za eskalaciju porodičnog nasilja i psihološkog mučenja. Ovi faktori su negativno uticali na stanje „preživelih“; sledstveno utičući i na živote njihovih direktnih srodnika (posebno njihove dece), prenoseći traumu i sve posledice traume na drugu generaciju.

Ostaje pitanje: kako se na posleratnom Kosovu može dostići potpuna pravda kada „krivično gonjenje“ još uvek nije dovoljno? Kako se pravda može postići kad čak i u nedavnim slučajevima žrtve ne dobijaju pomoć i olakšanje, iako su pružile dokaz da su preživele seksualno nasilje? Ostale posledice rata, kao što su oštećenje imovine, nezaposlenost i fizičke povrede, mogu zaceliti i biti ispravljene vremenom. Dok sudski postupci pomažu da oni koji su odgovorni za razarajuće posledice silovanja ne šetaju slobodno ulicom, već da budu u zatvoru, postoje brojni drugi načini na koje se Kosovo kreće prema tranzicionoj pravdi i na koje se bavi drugim aspektima ovog problema.

Rušenje tabua, tišine i nasilja

Ovaj odeljak je posvećen mom ličnom angažmanu, profesionalnoj posvećenosti tokom više od 17 godina rada sa marginalizovanim grupama preživelih u ratu i žrtvama torture.

Tokom rata, bila sam mlada lekarka i završavala sam specijalizaciju na Medicinskom fakultetu u Tirani. Tokom rada u Univerzitetskoj bolnici, prvi put sam se susrela sa izbeglicama s Kosova. Sećam se da im je bilo potrebno lečenje i psihološka pomoć. Odmah sam odlučila da se volonterski angažujem preko lokalne NVO u Tirani, Rehabilitacionog centra za traumu i torturu, koji je (u to vreme) imao program hitne pomoći za preživele u ratu i decu izbeglice u Kukesu, Tirani i Draču. Počela sam da radim u skloništu za urgentni prihvrat i pomagala sam kosovskim porodicama koje su bile nasilno i u velikom broju izmeštene iz svojih gradova, sela, domova. Ljudska patnja dala mi je ogromnu snagu da preokrenem svoj život i profesionalnu orijentaciju, i postanem „braniteljka ljudskih prava“ i nemirna osoba koja se bori za društvenu emancipaciju i održivu promenu.

Povratak Kosovara njihovim kućama je zahtevao širu intervenciju i trenutnu podršku radi suočavanja sa traumom. Kosovski rehabilitacioni centar za žrtve torture (KRCT) je osnovan kao odgovor na potrebu za medicinskom i psihološkom podrškom za žrtve torture i sistematskog nasilja prema civilnom stanovništvu za vreme rata. Centar je osnovan sa velikom ambicijom da vrati nadu i život onima koji se suočavaju sa duhovnim, mentalnim i fizičkim

posledicama rata. Žrtvama silovanja je odmah ponuđeno savetovanje i pomoć lekara, psihologa, socijalnih radnika i pravnih savetnika.⁴

Ovo su sve bili reaktivni načini suočavanja sa ovako okrutnim sukobom. Međutim, KRCT je uporno preduzimao brojne proaktivne mere koje nude nadu ženama na Kosovu. Posle rata, nakon što je oko 12.000 osoba, većinom muškaraca, poginulo, ženama je ostavljeno da pomognu oporavak nacije i donesu svest o ovim pitanjima.

Nezamenjiva uloga civilnog društva u procesu priznavanja

Bilo da se radi o početnoj fazi pružanja hitne pomoći ili o kasnijoj kompleksnoj i dugoj rekonstrukciji civilnog društva na Kosovu, NVO su preuzele čitav niz ključnih zadataka koje država ili multilateralne akteri nisu bili voljni ili sposobni da izvrše.

Ogromni naponi civilnog društva i žena lidera su konzistentno odgovarali na potrebu da se ovim marginalizovanim grupama da zakonsko priznanje. Naš glas se čuo tek deset godina kasnije, tokom procesa priznavanja statusa „civilnih ratnih veterana“ za žene koje su preživele seksualno i rodno zasnovano nasilje u ratu.

Proces zakonskog priznavanja su snažno podržali Nacionalni savet za žene koje su preživele seksualno nasilje i predsednica Republike Atifete Jahjaga, koja se lično sastajala sa ženama i saslušala njihove potrebe. Ona je dala visok prioritet potrebama žena koje su preživele seksualno nasilje u ratu, što je direktno dalo jedinu mogućnost *civilnom društvu* da artikulise potrebu za psihološkom i medicinskom rehabilitacijom, kao i za ekonomskim osnaživanjem. Organizovane su različite kampanje i medijske aktivnosti koje su direktno doprinele *promeni mentaliteta i društvene percepcije* kako bi se stovrio zamah za priznavanje patnji žrtava... ali još uvek je ostalo mnogo posla da se uradi.

Paralelno sa ovim aktivnostima, učestvovali smo u izradi sekundarnog zakonodavstva, kao i u pripremi i finalizaciji formulara koje žene koje su preživele seksualno nasilje u ratu podnose državnoj komisiji radi identifikacije i dokumentacije.

U ovoj fazi, potrebno je podneti hitan apel da se osnuje Državna komisija za dokumentovanje i istragu, koja bi pružila dalju podršku potrebama preživelih, kontinuiranu psihološku i medicinsku podršku. Posebnu pažnju odmah treba posvetiti onim žrtvama koje su voljne da svedoče i imaju pristup pravdi, onima koje žele da prekinu ćutanje i potraže obeštećenje, kao i ekonomsko osnaživanje.

U svakom slučaju, ženama treba garantovati pun pristup obrazovanju, ženama treba dozvoliti da nađu posao u struci koju odaberu, i one „*potvrđuju*

⁴Kosova Rehabilitation Centre for Torture Victims,
<http://krct.org/site/images/documents/reports/annual/en/ANNUAL%20REPORT%202005.pdf>

da su konfliktni i post-konfliktni procesi i procesi i institucije tranzicione pravde rodno senzitivni.... priznaju pravni status žrtava silovanja, javno priznaju dimenzije njihovih iskustava, daju im obeštećenje za povrede koje su pretrpele i krivično gone učinioce". Sve ove akcije pokazuju da ne samo da su institucije kao celina posvećene da ženama daju glas, već su i same žene pokretačka snaga iza ovog pohoda na socijalnu pravdu.

Zanemarivanje, napuštanje i izbegavanje suočavanja sa seksualnim i rodno zasnovanim nasiljem prema ženama i devojčicama tokom rata je „greška“ koja dovodi do neuspeha vladavine prava, predstavlja prepreku za konsolidaciju mirnog društva koje garantuje blagostanje.

Feride Rušiti,
Izvršna direktorica u Kosovski rehabilitacioni
centar za žrtve torture (KRCT)
Priština, 2016

SEKSUALNO NASILJE NAD ŽENAMA U RATU: JAČANJE PUTEM ISPOVESTI

Ništa novo nećemo reći ako kažemo da seksualno nasilje u ratu treba shvatiti kao ratno oružje. Seksualno nasilje nad ženama – posebno silovanje, je pratilo sve ratove vršene u funkciji raznih političkih i vojnih ciljeva. Do kasno, ovaj se fenomen, uprkos učestalom ponavljanju, u mnogim historijama, kulturama i društvima je prećutkivan i držan u tajnosti. Tako, mnoge ispovesti žena koje su doživele silovanje ostale su neigovorene i neslušane. U posljednjim decenijama prošlog veka, posebno rat u Bosni i Hercegovini je bio povod da seksualno nasilje i silovanje privuče pažnju takozvane 'međunarodne zajednice', akademije i aktivistkinja za prava žena. Feminizam je odigrao veliku ulogu u predstavljanju nasilja nad ženama u ratu kao neodvojivi deo rata (Stetz 2001). '90.-tih godina, u statutima Međunarodnog tribunala za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji i u Međunarodnom tribunalu za ratne zločine u Ruandi, silovanje i seksualno nasilje su kodifikovani kao ratni zločini. Kampovi nasilja u Bosni i Hercegovini odigrali su važnu ulogu za postizanje ovog cilja. Seksualno nasilje u ratu je univerzalan problem: u Bosni i Hercegovini, na Kosovu, u Ruandi, u Istočnom Timoru, u Iraku, u Siriji, itd., žene i devojke još uvek pate od seksualnog nasilja doživljenog u ratu.

Feministkinje već duže vreme tvrde da su nacija, nacionalni identitet i nacionalizam polno neravnopravne društvene konstrukcije. One argumentuju da u nacionalističkom diskursu žene igraju različite biološke, proizvodne, društvene, kulturne, kao i delatne uloge (Yuval-Davis 1996, 1997; Peterson 1999), što i pretvara u metu nasilja u ratu. Kako ističe Lene Hansen, silovanje 'žena nacije' je deo rata a ne akt nasilja prema individualnim ženama. Štaviše, seksualno nasilje služi kao cilj instaliranja obesnažene muškosti kao sastavnog dela muškog identiteta. Putem silovanja i fizičkih tortura u ratu (prema devojka i ženama) stremlji se uništenju jedne specifične grupe – nacije/etniciteta.

Tokom rata na Kosovu, 1998.-1999. godine, silovanje i seksualno nasilje nad ženama bili su instrument rata i deo strategije za etničko čišćenje. Silovanje je bilo namerno sredstvo rata. Dugo vremena, za istraživače/istražiteljke ratnih zločina prikupljanje i dokumentacija slučajeva silovanja bio je veoma težak posao. Istinski nivo seksualnog nasilja na Kosovu možda se nikad neće saznati. Silovanje u ratu je veoma osetljivo pitanje. Iz razloga što stigma koja prati silovanje je veoma snažna, mnoge preživele od seksualnog nasilja u ratu i dalje čute. Žrtve silovanja misle da prijavljivanje silovanja može uništiti njihovu budućnost, da može da stigmatizuje porodice preživelih i može da re-traumatizuje preživele.

Seksualno nasilje u ratu, potiskivano posle rata, zaslužuje više diskusije. Silovanje u ratu nije pogodilo samo žene, već i muškarce. Seksualno nasilje u ratu je rezultat politieke persekucije. Nakon rata, dugo vremena, silovanje je bilo pre utkivana kategorija civilnih žrtava rata. Poslednjih godina, kao rezultat povećanog aktivizma žena, seksualno nasilje u ratu je postao deo diskursa pravosuđa i socijalne politike. Neke pre ivele od seksualnog nasilja na Kosovu su odlučile da ne žive više sa  utanjem. One su odlučile da pričaju o u asu, bolu i doživljenom gubitku.

U ovoj knjizi, neke od preživelih žena od seksualnog nasilja u ratu, i njihovi bračni partneri, iznose ispovest o njihovim iskustvima u ratu. One ispovedaju svoje lične priče u ratu, stavljajući naglasak na nasilje koje su one same doživele. Njihova iskustva su iskustva i mnogih drugih žena ne samo na Kosovu, već i šire. Njihove ispovesti su snažnije od stigme, ćutanja i zaborava. Nasilje koje one opisuju je kompleksnije od konceptualizovanog nasilja u tradicionalnom pravosuđu. Njihove ispovesti, koliko god individualne bile, govore o metodama institucionalnog nasilja, kao dela ratne ekonomije i kriminalnih sistema uperenih uglavnom protiv civila. Ove ispovesti doprinose boljem upoznavanju opstanka žena i izgradnji svesti u kojoj meri i na koji način nasilje u ratu poga a pol. Ispovesti žena omogućavaju konceptualizaciju proživljenog iskustva i transformacija na nivou svakodnevnog života i subjektivnosti. Pre ivele od nasilja, koje iznose da su bol i gubitak veliki, svesne su da imenovati zlo predstavlja korak u traženju pravde.

Štaviše, sva ova naracija preživelih od nasilja predstavlja transformativno se anje. Ispovesti ovde predstavljaju pre ivele od seksualnog nasilja u ratu ne kao neutemeljene subjekte ili kao izolovane žrtve. Putem ispovesti o prošlosti, žene redefinišu sebe kao subjekti. One govore i deluju kako bi obnovile njihov život, živote njihovih porodica i zajednica. Putem ispovesti, one se kreću između traume i integracije. Njihovi narativi pokazuju kako se anje, takođe i delovanje, nisu nepromenljive, već dinamične i raznolike.

Ispovesti ovih žena, kao lično se anje, su veoma važne za izgradnju i interpretaciju istorije. Ove ispovesti postaju važni izvori transformacija ratnog sećanja na Kosovu. Da ne zaboravimo, se anje je fluidno. Ispovesti žena ovde, kao i ispovesti uopšte, stoje u relaciji sa vremenom i dru stvenim kontekstom. 'Ispovesti se kreću u vremenu' (Portelli 1991). Ispovesti svedoče o važnosti glasova žena u izgradnji narativa i ratnog sećanja. U ovoj vi esmernoj fluidnosti, žene govore ne samo o prošlosti, već i o sadašnjosti i budućnosti. Pričajući o opstanku i njihovim postupcima, one iznose želju da se njihova patnja prizna i od strane drugih. Međutim, ovde je najvažnije to da žene, putem ispovesti, konstituišu sebe kao snažne i dostojanstvene subjekte. Ispričati lična iskustva široj publici, kakve je intencija i ove knjige, predstavlja akt delovanja osnaženog subjekta.

Vjolca Krasni i

Sociolog i profesor na Univerzitetu u Prištini
Priština, 2016

NARACIJE

01 - TEUTA:

ŽELIM DA MI SE ČUJE GLAS

Knjiga sećanja sa ispovestima žena koje su preživele torturu tokom poslednjeg rata na Kosovu

• POGREŠAN POVRATAK • IZ ŠVAJCARSKOJ

TEUTA nikada nije pomislila da će jednog dana doživeti to što je gledala na televiziji sredinom 90-ih godina.

Sa suprugom šefa, kod koga je radila, ona je gledala priče o ratu u Bosni koji se vodio u to vreme. Teuta je tada živela u Švajcarskoj.

Par godina kasnije, muž će doneti odluku da se vrati na Kosovo kako bi se pridružio OVK. Teuta će slediti muževljevu volju.

Međutim, povratak za trudnicu će biti i najgora odluka u njenom životu. Ona će doživeti dve ofanzive, poznate kao takve, srpske vojske na sela na Kosovu.

Ona će biti primorana da pod otvorenim nebom na brdima, doživi oružanu paljbu, ranjavanje granatom, seksualno nasilje, i ponovo torturu proterivanja iz kuće, dok celo to vreme nije bila sama.

Svo petoro male dece su pratila ovu majku u onome što bi se moglo nazvati kao vreme suočavanja sa neljudskim.

Ona je pogodoena u nozi i u grudima sa po dva šrapnela granate bačene na kolonu civila, koji su išli pod pretnjom da će biti ubijen svako ko se bude zaustavio.

Malo kasnije će videti užas od onih koje ona naziva Šešeljevim vojnicima, koji će je opljačkati. Drugi, koje će ona nazvati Arkanovcima, odsećiće glavu jednoj bebi kako bi užasnuli žene u begu.

„Znali smo čiji su, jer su vikali: živeo Šešelji ili živeo Arkan. Ovi Arkanovi su bili sa maskama, a oni Šešeljevi u dugim mantilima“, kaže Teuta...

Ona, zajedno sa 50 žena, je seksualno silovana nekoliko nedelja pre završetka rata, u jednom hangaru gde su držane nekoliko sati.

“Imali su svu opremu za masakre. Oduzeli su nam jednog dvogodišnjeg dečaka, a jedan od njih je počeo da ga kolje nožem. „Lake sam ruke, lake sam ruke, ne bojte se“, vikao je. Deca su plakala i vrištala.”

- Ispovest u prvom licu:
- **BILA SAM RANJENA, ALI ME NISU POŠTEDELI**
Teuta

Majka sam petoro dece, imam i supruga. Bilo nas je mnogo sestara i braće. Imam lepe uspomene, imam ih mnogo... Uspeli smo, školovali smo sve sestre, završile smo školu. Najlepši trenuci su bili za Bajram. Na Bajram bismo uzimale defove, pevale smo, išle smo od kuće do kuće, oblačile su se neveste. Veliko zadovoljstvo.

Imala sam veridbu, nakon 6 meseci sam se udala. Imali smo svadbu, ali u trećem mesecu trudnoće sam morala otići u Nemačku. Tamo sam otišla da živim sa mužem. Bila sam tamo, radila sam zajedno sa suprugom. Boravili smo pet godina u Švajcarskoj. Bila sam trudna kada smo se vratili na Kosovu. Tamo sam radila, čuvala pet devojčica mog šefa, muž je radio.

Vratili smo se prilikom odmora, bilo je te godine, bila sam trudna... Huću da se nadovežem na 92-gu godinu, 93-ću, tamo je bio rat u Bosni, želim da se sada nadovežem na rat u Bosni. Tamo kada je besneo rat, kada sam gledala sve to sa šefovom ženom, gledale smo televiziju, ustajala sam i celim telom me podilazili žmarci, šefova žena je plakala, i ja sam mnogo plakala kada smo gledale šta se događa, šta se radi u Bosni. A nisam ni mogla zamisliti da ću ja

sama doživeti rat na Kosovu.

Niti sam mogla ikada zamisliti, čak ni na televiziji nisam mogla da gledam od plača tamo u Švajcarskoj, i izlazila sam sa šefovom ženom iz kuće, izlazila sa decom da ih prošetam, jer nisam smela da gledam televiziju. I došli smo avgusta na odmor, tamo nam niko nije pričao šta se to dešava na Kosovu, a kada je došlo vreme zapazila sam da se muž vraća kasno uveče. Bila sam trudna, imala sam još dvoje dece, kćer i sina. Kasnio je, a ja sam se pitala šta li to radi... Tada je još izlazila dnevna novina „Rilindja“, jer smo svi mi učili i voleli smo da čitamo. Kada sam videla „Rilindju“, na prvoj strani novine je pisalo da tek što nije izbio rat na Kosovu, bilo je to 97-me godine. I tada me uhvatio nekakav strah. Zapazila sam da se noću kreću negde. Muž je bio obučen u uniformu OVK.

Rekla sam mu, hoću da uzmem decu i da odem, i svekrv mi je rekao da uzmem decu i odem. Muž je rekao ne, za domovinu treba svi da poginemo!

Porodila sam se... Porodila sam se uz sveću, jer nije bilo lekara. Nije se moglo ništa videti od srpskih snaga. Tada se dogodio i jedan masakar.

Tu gde je počeo rat za mene, bio je trenutak kada sam se porodila i tri nedelje provela u kući. Tri nedelje sa tim malim detetom i sa bebom, a da nisam znala ništa za muža, gde je otišao, jer vojska mu nije dala ni da se vrati kući.

Zatim smo išli od jednog sela do drugog. Lutajući... Noć je bila naša, dan je pripadao Srbima. Jer oni noću, nakon što bi se povukli u svoje punktove, nisu smeli više da se kreću, samo danju. Dan je bio njihov... Palo je mnogo kiše, pao je i grad. Hleba nismo imali... Traktor više nije imao nafte, stao je na mestu. Sav prtljag, sve što smo imali, ostalo nam je tu. Samo smo krenuli peške. Bilo nas je samo žena i dece. Krenuli smo peške, došli smo, sakrili se u neku staju, i tamo kad su nas zapazili oni iz vojske u selu, pratili su nas, gde idemo, gde ulazimo, gde izlazimo. Videli smo da pešadija ulazi po kućama. I oni su čekali dok ne padne mrak, čim bi pao mrak oni bi se povukli i nisu smeli da ulaze kako bi odvodili ljude. Mi smo se zatvorile u jednu sobu, sa stajom pored, i izašle smo sa kofom da uzmemo vode iz bunara, i čule smo korake kako idu po ulici trap tap tap {imitira buku}. I mi smo počele da plačemo, jer tamo gde bi uhvatili male grupe, oni bi pravili masakar. Tada smo počele da plačemo zajedno sa mladim devojkama, ali na svu sreću beše to naša vojska. Došli su da nas izvlače. Da nam pomognu. Nas su izvukli te noći, jedva smo izašli. Prenočili smo u neko drugo selo. Ujutro, ujutro, vojnici su nam doneli za jelo kuvano žito, deca nisu imala šta da jedu...

I počеше deca da jedu žito, ali ga nisu htela bez šećera. Vojska je to kuvala, jer nije imala brašna... Rekoše nam „gledaćemo da nekako nađemo neki traktor i da vas izbavimo adavde“. Bilo nas je dosta tamo. Sa dva traktora. I krenusmo. Na pola puta mi nismo znali više ništa, tek kad je pogodoeno gume od traktora, guma je pukla, znali smo da to gađaju Srbi. Tu su zaustavili traktore, vozači su pobegli. Uveli smo decu u šumu, a i naša vojska je pobešla sve do jednog, povukli su se, jer su Srbi dolazili sa tenkovima.

Tu smo ostali u šumi tri dana i tri noći, a posebno deci smo morale da zatvaramo usta, jer su čitav teren pročešljavali automatima i gulinovima. Zatim bi ulazila pešadija, svo vreme pucajući, pucajući, i pucajući, dok zemlju nije prekrio mrak, oni su čistili teren. Počeli su da pristižu tenkovi, a kada su počeli tenkovi da pristižu, zemlja se tresla. Pešadija se popela na tenkove i

krenuli su prema selu. Sada smo morale da saznamo, da saznamo kuda su krenuli u ofanzivu, i mi smo proveli tu noć, prodoše dve noći, a treće...

Odvedosmo decu skoro vukući ih, odosmo u jednu kuću u neko drugo selo.

Tamo smo im dali da jedu, dali smo im da piju, od hrane koju su ljudi ostavili tako pospremljenu... Bilo je pasulja, toplog hleba koji su ostavili čim su čuli automate. Jeli smo, a ujutro, u pet ujutru, krenuli smo peške. Pričam o prvoj ofanzivi, i tu su nas povelu jednim traktorom. Kako smo ušli, povelu su nas kod moje porodice. Al' bilo je tamo puno izbeglica. Smestili smo se nekako, završili su ofanzivu, ovamo se više neće vraćati, rekoše nam. Ali, to je bila njihova politika. I tokom prve ofanzive koja beše, oni nam zapališe kuću, uništili su nam sve, a već septembra je počela ista takva ofanziva.

Tada je počeo oštar rat, nakon što je postignut sporazum, stavljen potpis da napadne NATO. Sada ne znam, mi smo bile u nekoj staji i nismo imale vremena ni decu da uzmemo k sebi. Zamisli, nije se znalo odakle sve dolaze meci, nisi znao ni odakle te vreba opasnost.

Tog dana kada su počeli, marta meseca, priveli su nas sve skupa, nisu nam ostavili mesta ni u šumi, da, ni u šumi nam nisu ostavili mesta. Skupili su nas sve po selima i otišle smo u jednu seosku školu. Sa decom, sve žene skupa, sve smo tu ostale tri dana.

Izašle smo i po kućama smo tražili brašna. Uspele smo da skupimo toliko da ispečemo tri hleba, ali nekako, kako kažu, više kao živo testo, gnjecav hleb koji nismo mogle nigde ispeći. Samo da idemo negde i na šporetu nekako ih ispeći kao tortilje. Barem deca da jedu, da se dečja duša namiri, kćer sam još dojila. Nisam imala gotovo ništa za dojenje, kći je stalno plakala od gladi. Ja jadna, nisam imala ništa, sa decom koja su stalno plakala, i kada su došli svi, taj hleb koji smo ispekle su nam oduzeli, udarali su nas nogama i izbacili iz škole.

Kada je došao sada Šešelj, došao je i Arkan. Prvi su bili Šešeljevi. Mi smo znali koji su, jer su uzvikivali „Živeo Šešelj“, zatim se drali i vikali. Oni koji su govorili „Živeo Šešelj“ bili su u dugim mantilima. Oni su tražili zlatni nakit, ja sam ga nosila sa sobom, jer mi je muž kazao „Nemoj ostavit zlatni nakit kući, neka ti bude pri ruci za svaki slučaj“, kao da je znao.

Kada su došli Arkanovci, oni su bili potpuno podivljali. Oni su bili svi sa maskama, bili su svi ošišani do glave, sa glavama uvijenim u marame.

Imali su svu opremu za masakre. Oduzeli su nam jednog dvogodišnjeg dečaka, a jedan od njih je počeo da ga kolje nožem. „Lake sam ruke, lake sam ruke, ne bojte se“, vikao je. Deca su plakala i vrištala.

Kći mi je bila bolesna, najmlađa, nisam imala da je dojim, nisam imala ništa da jedem i znala sam da mi je kći umrla. Onda su ušli među ženama, među devojkama, šutirajući ih nogama. Neke su uvlačili po kućama da bi pogledali da li ima OVK, hvatali ih i vukli po zemlji. Tu su odvojile nas 20., vukli su nas po zemlji udarajući nas nogama, udarajući nas po rebrima. Odveli su nas iza škole.

I tu su nam svukli odeću, oduzeli nam je, stavili je u gomilu da je zapale.

Odveli su nas, odvojili devojke, bila je i žena od 65. godina, bilo je i trudnih žena, i odveli su nas iza škole. Kada su nas odveli iza škole, svukli su nas gole, oslonili su nas gole za zid, plamen su uperili na nas, i u tom času moja svekrva je progovorila, a kći je mnogo plakala i vikala. Krenula je prema jednom od njih i zamolila ga da joj puste snahu. Bilo je nekih među njima i dobrih, neki su bili zli, i on joj je uzvratio: „Koja je tvoja snaha?“, a svekrva mi se okrenula i rekla „Ajde“...

Potrčale su tri drugarice ispred mene, one su vikale: „Ja sam, ja sam“, a svekrva je rekla: „Nisu te“. Kaže, „A, zašto?“ kaže, „Ne, nisu te“, kaže „nisu te“. „Meni je ona svekrva“, a njih je udario kundacima po kolenima i ostavili su tako da kleče tri žene. Ja sam prigrabila odeću jedne žene, samo da se uvijem kako bih izašla pred svekrvom. Onda su mi neke žene dale neku odeću, i pridružila sam se koloni. I pomislila sam da ću se spasiti, mislila sam spasih se, govorila u sebi.

One žene koje su ostale iza škole nikada nisu pronađene, niti.... smo saznali ikada ni grob gde im je. Pridružile smo se koloni, sagle smo glavu skoro do zemlje. Nismo mogle ništa ni da čujemo, pucali su koliko su mogli. Tu smo ostale do kasno, pristigle su kolone, pridružili se Srbi, počeli su da pevaju. Sa bradama dovde, uzeli su negde jagnjad, negde su uzeli ovce, napunili te njihove prage, celo vreme pevajući na srpskom i zviždeći. Mnoge stvari koje su oduzeli, stvari koje su zakačili na tenkove, ceo zlatni nakit zakačen na tenkove. A mi smo stajale pognute glave, tenkovi su išli ispred nas, a mi smo išle iza tenkova...

Za njima, i non stop su nas udarali kundacima od automatskih pušaka, po rebrima i svuda, nismo mogle više izdržati. Imala sam dete, držala sam kćer u rukama. Dvoje preostale dece, jednog je povelala za ruku, jednog ja za ruku da mi se ne udalji od kolone. Sa svekrvom i zaovama, sa muževljevom sestrom i svima njima, bile smo na čelu kolone. Kada smo stigli u jedno selo oduzeli su nam sve starce. Pred našim očima ubili su 13 staraca. „Pogledajte“, govorio je jedan od njih, „Koji je vaš otac?“. Hvatili su jadnike, a da im ništa nisu uradili, savijali im glavu, i automatom pucali u glavu. Jaoj nama, šta smo sve gledale svojim očima. Onda su tu počeli sa ženama, sve koje su imale majke paralizovane u kolicima, primoravali su ih da ih odvedu do šumarka, a oni bi ulazili u šumu i ubijali ih. I ostavljali su u šumi majke koje su bile paralizovane ili ih odvodili u kolicima...

Krenuli smo, išli peške, i pala nam je granata usred kolone. Tu je bilo obezglavljenih žena, tu je bilo žena bez nogu, bez ruku. A ja, kada sam zapazila da je i mene zahvatio komad granate, kći mi je okrnula malo po licu, mene je pogodila u grudi i na nozi.

Samo hodajući pogledala sam kćer i rekla, „Majko, kćer mi je pogodio šrapnel od granate“. A tu, one koje su bile okrvavljene, sve njih samo bi izdvajali iz kolone i ubijali. Svekrva mi je rekla, „Hodaj, nemoj se ni okrenuti da pogledaš kći uopšte, jer ćete nastradati obe, i ti i dete“. Svo vreme hoda, svo vreme hoda tekla mi je krv iz noge. Krv mi je tekla iz noge. „Majko, samo se tresem, ne mogu više da hodam, drži kćer“. Žene su mi dale neke pelene da pokrijem kćer, žene su mi zavile nogu dok smi išle prema gradu... Na putu, svekrva mi je rekla: „Znaš... devojčica je umrla!“... „Šta da radim, majko, gde da je ostavimo?“, rekao joj. Sama sam bila ranjena, imala sam ranu. Ali bilo je još nekih koji su bili vojnici, neki su bili i policajci, redovna vojska, bilo je i takvih, ali oni koji su bili sa maskama, oni su ubijali na mestu. Uzela sam kćer i spustila je kod jednog mlina, taj mlin ne želim videti nikada više. I kada sam je spustila, obratio mi se jedan Srbin: „Nemoj je ostaviti, jer će je pojesti neki pas“. Bio je to vojnik u uniformi, vojnik je bio i rekao mi: „Nemoj je ostaviti“, a sam je lajao kao pas, „Uzmi je“, rekao mi je na srpskom, „Uzmi je“. Uzela sam kći. I kada smo se približili gradu, počeli su da nas bacaju na nekoj ledini, i tu su počeli da nas odvajaju i uveli su

nas u neku kooperativu. Tamo su uveli nas oko 130 osoba, sada već nismo smele da izađemo i gledamo gde to vode ostale, i mi smo ušle, smestile smo se u kooperativi. Kada smo ušle, mi smo tamo ostale. I tu svekrva mi je postavila ispod kaput, ona je imala kaput, ona ga je nosila jer je bilo hladno vreme. Došle su žene, šta da se radi, sa makazama su mi skinule ovaj deo mesa da se ni bi inficiralo. Isekle su mi taj komad žene, vezale su mi nogu, stavile na ranu malo brašna da bi zaustavile krvarenje, malo se smirila. A što se tiče dojke, krvarenje iz dojke nisam mogla nikako zaustaviti, kći mi je dojila, kada je kći tražila da doji. Počela me hvatati temperatura, počela me hvatati drhtavica...

Tek da joi okvasim usta, dala sam kćeri malo mleka koji su mi donele žene. Kćer je počela da otvara oči, ona je bila još živa. Kćer se sve više oporavljala. Tu smo ostale oko tri noći, ali bila sam veoma bolesna. Samo jednom lekaru sam mnogo zahvalna.

Ispred kooperative su se okupili svi srbi, i uhvatili su mnogo mladih. Tu su im, pred nama, oni skakali na stomak i prebijali mladiće. Krv je tekla svuda, rasprskavala se, prilepljivala na zid. Neki su ih udarali kundacima, neki su ih ujedali, a mladići su im davali ručne satove, zlatni nakit. Ali oni nisu hteli da znaju za to, skakali bi na njih i udarali nogama, te ih ubacivali u kamione. Mi smo tu počele da plačemo, da vičemo, vrištimo. Prišao nam je jedan Srbin, i istukao jednu staricu. Istukao je i jednu devojkicu. Ona je bila mlada, samo je imala kosu ošišanu kao 'muški friz', i rekao joj je „OVK, a?“ Prebio ju je tu ispred svih nas. I vikali na nas: „Zašto vičete?“, i ponovo su nas ugurali unutra.

Kada su nas ugurali tamo unutra, reko u sebi, valjda uzimaju te mladiće, napunili su sve kamione. I mi pomislismo, odlaze uzimaju ih i odlaze. Nakon što smo ušle unutra, udoše dvojica malo nižeg rasta, i kazaše nam: „Pustite decu napolje!“ Da sva deca izađu napolje, ne, mi nećemo dozvoliti da ubiju decu, ni jedna od nas nije pristajala na to. Nikako nisam htela da pristanem, dvoje dece sam prigrllila, ovako, i mislila sam neka me ubiju zajedno sa decom, jer nikada ih neću ostaviti. Deca su duša duše.

Tada smo počele da plačemo. Jedan od njih reče: „Muževe smo vam ubili. Zapalili smo vam kuće. Šta čekate više? Zašto niste otišle za Albaniju? Albanija... što niste otišle?“, govorio je on. „O, ubio si nam muževe i sve, ja decu ne puštam. Sa decom me ubij“. Skinuo je automatsku pušku, i tek tada sam videla decu kako počеше da izlaze, neke od žena su pustile decu. Ja svoju decu nisam puštala, kad me iznenada udario šamarom, i do skora sam imala problema sa uhom.

Tada su uzeli decu, mene su istukli, i počeli su da nas odvajaju, od 130 koliko nas je bilo, 50 nas su odvojili tu gde smo bile. Decu su uzeli, izveli ih napolje. Uzeli su žene, više nismo imale, više nismo imale...Mi smo sve poludele, sve smo vrištale, i taj glas nikada više neće da mi se skine s uha (plače). I tu, dok smo mi vikale i vrištale, oni su počeli, mi ih nismo čule da su bili vojnici i bili su sa onim stvarima za masakre, imali su opremu, noževe, šrafcihere, ne znam kako da ih nazovem, bili su sa maskama.

Sa opremom koju su imali, i kada je ušao onaj krupni sa maskom, znam da je imao zlatan zub u usta. Kada je povikao: „Za minut sve da ste se svukle, sve! Ovd nema roka! Za samo jedan minut sve treba da se sasvim skinete“.

Nas je bilo 50, od 130 koliko nas je bilo, 50 nas su odvojili tu, odveli nas. O koliko je samo vike bilo, koliko vriske, niti smo znale kojoj da pružamo utehu, kojoj da

pridemo, nismo smele, stalno su nas udarali i tukli. Na silu su nas svlačili, grudnjak su nožem isekli, evo ovde mi je držao nož (plače). Ja sam bila ranjena, ali me nisu pošteđeli. Bila sam ranjena na nozi i u grudima. To za njih ništa nije značilo, samo krv što mi je tekla iz grudi, s ove strane. Samo znam kada sam došla k sebi, znam, dvojica su bila iznad mene. Jedan me držao, a drugi je uradio svoj posao. Sve smo bile unezverene, van sebe. A oni, tek oni, koji su se izživljavali nad nama, kako su znali i mogli, tu više nisi imala šanse, dva sata, tri, ni vrata nisu otvarali. A napolju su bila deca, žene, svi. Čuli su viku, vrisak. Sve smo tu bile jadne, znaš, sve u nekom srodstvu, sve smo se poznavale. Više nisam znala ni gde sam. Nisam bila pri svesti, samo kao kroz maglu pamtim svekrvu koja mi je bacila čebe čim je ušla. Neke su odveli sa sobom, ne znam koliko njih su odveli sa sobom, samo malo, 30-oro nas je ostalo. 20 njih su odveli odatle. Zatim je došla svekrva da nas pokrije, i svi su ušli. Najstarija kći pamti i govori: „O, mama, kako ste vriscale i vikale, ne želim više gledati ni televiziju“. Imala je pet godina.

Tada su krenule žene da nas peru toplom vodom. Mada ni vode nismo imale, nismo imale ni vode, gde da uzmemo. Ostale smo tu još skoro nedelju dana, tačno nedelju dana, ali oni su se kretali tu negde. I ostali koji su otišli, tu smo ostali, non stop smo bili pod njihovom kontrolom.

Došli su ponovo sutradan. Sutradan su došle druge grupe. Tada sam se popela sa jednom kćerkom na tavan, spasila sam se na tavanu, i više se nisam spuštala dolje. Dok se nije završilo sve.

Došle su žene, došle su ko je mogao, neko je spasio neke stvari, neko je imao neke stvari po kućama, pokrile su nas. Neko je imao nešto odeće, mučile su se da nam spremaju nešto za jelo, ali nije bilo šanse, ama nikakve, sada su nam jedva doveli lekare, da nam malo zaviju rane.

U toj istoj kooperativi smo ostale još nedelju dana, i nakon što se sve završilo, i više nismo imale gde da idemo, nismo znale da li su nam se spasili sinovi, da li je neko ubijen! Izašle smo na ledinu, žene su plakale, sve kao da ih danas vidim, jeza me nadilazi, i izašle smo na ledinu, sele smo, sve žene koliko nas je bilo smo plakale. Te nedelje, koliko smo ostale tamo, ukopale smo šestoro dece, jer nisu imala šta da jedu, nisu imala šta da piju. Grob smo kopale iznad te kooperative, koliko da ih ukopamo u zemlju, jer nismo imale drugog izbora. Sada smo izlazile i plakale na groblju, i tada sam ugledala brata i muža kako dolaze. Jaoj, Bože, kako da im izađem u susret, oni su već čuli šta se sve desilo, ali nisu mogli sebi da priznaju da to znaju! Došao je brat, došli su zatim i braća od stričeva koji su bili u vojnim uniformama, zatim i muž. Onda je majka rekla: „Uopšte nemoj da zboriš, neka svi znaju da si bila pretučena“, jer će i ove ostale kazati „da su pretučene“. I tako smo odlučile, da smo pretučene, ali pomislih u sebi da će danas sutra čuti sve, bolje neka zna, pa šta bude nek' bude, neka odluči na vreme dok sam tu. Tu sam bila, a da ga nisam prepoznala da li je to moj muž ili nije... I sada, kada mi je muž prišao, gleda, šta da vidi, nisam bila samo ja, već je bilo mnogo drugih žena. Svaku od njih da pogledaš, mnogo đubra, sve bolesne, raspamećene, i približio se, izašla sam i zagrlila brata i muža i sve one koji su se spasili od rata. Muž reče: „Jeste li se spasile?“. Rekoh: „Da, spasismo se“. Još me je jednom zagrlio i rekao mi: „Gde su deca?“. Svi okupljeni počеше da razgovaraju, odvela sam muža i udaljili se od ostalih, i rekla sam mu da nam se to i to dogodilo. „Ako hoćeš, prihvati, ako ne nemoj“, rekoh, „ovako su nas sve

odvojile, ne samo mene". Reče da zna: „Ti ćeš biti moja žena kao što si uvek bila, uvek ćeš biti. I muž me stalno podržavao. Zatim je došao KFOR, čim sam ih ugledala, pala sam u nesvest... Pomislila sam: „Opet je izbio rat". Muž je imao problema, i svekrva, jer više nisam mogla da volim nikoga. Uopšte nisam mogla, uopšte se nisam mogla pomiriti s tim da mi je život uništen, da moj život nije više kao pre, kao što je bio pre rata. Svakako, bilo je razdoblja kada bi išla da spavam, a da nisam mogla da zaspim, ustajala bih na noge, ušli su, došli, otišli, ustajala bi, vikala, vrištala u snu.

Ama, svi znaju da sam bila teško pretučena. I otac je znao, mnogi su znali, pokušavali smo da vodimo nekakav život, ali nisam imala volje. Imala sam decu, svekrv mi je skinuo omču sa vrata, otišla sam sama da se ubijem u garaži, svekrv mi je skinuo omču: „Šta to radiš, kćeri?! Šta ti je, kćeri?!". Psihički sam bila rastrojena...

Posle rata sam mnogo propatila, tri godine sam bila psihički rastrojena. Nikada nisam smela ostati bez lekova, lekova za smirenje...

Od 2008. sam zahvalna ovom udruženju, gde sada pričamo. Možda sam bila zatvoren tip, sada sam bolje. Ja sam se ispovedala o ratu po prvi put ove godine. Bilo je tu... nije bilo tu samo dvoje-troje, već nas je bilo puno, kojima sam pričala o ratu, jer niko me nije mogao zaustaviti, a da ne pričam. Šta sam pričala, pa ja sam pričala, pričala sam o doživljajima iz rata. Jer sam znala da ću i kasnije pričati... sada... doći ću, izlazim malo. Kada sam otišla po prvi put tamo, muž mi je rekao: „Idi". Jer muž mi je bio na poslu. „Idi, to je nešto, zašto da ne ideš? Žene su otišle". Bilo nas je puno, dva kombija smo išli, žene, muškarci, svi smo išli da ispovedamo šta smo doživeli u ratu.

Primitila sam promene nakon što sam progovorila. Jer su mi se ljudi činili malo življim, a bolje su me prihvatili. Ponekad sam se osećala da uopšte me nije briga za sve što mi se dogodilo. Već dve poslednje godine, dobro sam i sa mužem, već dve godine. Osećam da sam bliskija sa mužem, jer nisam htela... On je uvek sve shvatao. On je veoma razumna osoba, on j veoma mirna osoba. A ja sam veoma nervozna, a upravo kada sam nervozna on me smiruje, on mi govori blago. „Ajde da malo izađemo, ajde da se malo prošetamo. Ajde... nemaš... što si nervozna žena moja? Zašto si tako nervozna? Prošao je rat više, prohujao je, treba da se zaboravi. Sada je pred nama budućnost, imamo decu, porodicu". On je veoma miran, zahvalna sam mu od srca što imam takvog muža...

Danas, najbolje što očekujem da mi se desi je samo da mi se deca školuju. Od dece očekujem budućnost, da ih gledam kako se školuju, da ih gledam zaposlene, i da se ovo više ne ponovi, dao Bog da se to više ne ponovi, oh Bože molim te.

Ono što sam zamislila se ostvaruje, sve te muke koje sam prebrodila, vidim da sam imala za koga da se mučim, imala sam za koga.

Moja je poruka, najviše, da vam zahvalim što ste nam dali ovu mogućnost da govorimo, svim srcem iščekujem knjigu da je pročitam, život koji sam doživela pre rata, i kako sam ga doživela posle rata. To je moja želja, da držim tu knjigu u ruci i da je pročitam. Da vide svi na Kosovu, da pročitaju šta smo preživele mi majke. Šta smo preživele za decu, šta smo preživele za ovu zemlju. To je moja poslednja poruka.

02 - E.T. :

ŽELIM DA MI SE ČUJE GLAS

Knjiga sećanja sa ispovestima žena koje su preživele torturu tokom poslednjeg rata na Kosovu

• DESILO MI SE DVA PUTA

Ona je seksualno nasilje doživjela u dva navrata u periodu od nekoliko nedelja. Još uvek se bori za prihvatanje od strane članova porodice. Mlađi sin, bivši vojnik OVK, je osmatrao sa udaljenosti kako su žene uvedene u kuću gde je izvršeno silovanje. Video je i svoju majku. Ne podržava je. Nasuprot, on je još uvek osuđuje za ovu tragediju koja ju je zadesila. Torturiše je pitanjem zašto je ušla u tu kuću.

“Oni su mislili da će školu bombardovati NATO. Ulazili su brzo. Žurili su. Rekli su: „Brzo da završimo ovu stvar i da izađemo, jer će bombardovati”. I završiše posao, sada do sutradan ujutro.”

• Ispovest u prvom licu:
• **TE PROTUVE NISI MOGLA RAZLIKOVATI**
E.T

Živela sam samo sa majkom, bilo nas je troje u porodici. Ja sam bila najstarija i još dva brata. Braća su umrla, a ja sam preživela. Odrasla sam kao jedinica do šeste godine. Kada sam imala šest godina otac se rastavio od majke... i oženio se drugom.

Rastali su se zbog dece. Majci nisu preživljavala deca. Ni zbog čega drugog. A otac se oženio i uzeo drugu ženu. Ona je dobila sina za samo mesec dana. Opet nakon godinu dana, ponovo je dobila drugog sina. Živeli smo zajedno sa maćehom, ali ja sam, kako da kažem, imala neki osećaj da mi ona nije majka. Nikada više nisam videla majku. Ona se udala i ja je više nisam videla. Nismo bili uopšte u kontaktu sve dok se ja nisam udala.

Završila sam samo prvi razred. Nekih šest meseci. Prekinuo mi je školu otac da bih mu čuvala decu, da bi mu ih podigla. Ko da se stara o njenoj deci? Svake je godine radala po jednog sina. Aja, eto, morala sam da se staram o njenoj deci. Čim bih izašla malo sa drugaricama u dvorište, maćeha bi rekla ocu: "Tvoja kći nije bila poslušna". Čekala sam da me uveče otac tuče zbog toga. „Zašto si mi ostavila decu samu?”. Porasla sam kobajagi malo, a sa 12 godina me verio.

Sam otac, sam me verio tu. Jer ja nisam znala ništa, kao što je sada da devojkama sama izađe i vidi, i razgovara, i ... Ne, ne, u to vreme ja uopšte nisam videla svog verenika. Moj je otac bio zajedno u vojsci sa njim. Generacija mog oca. Tako, moj muž generacija sa mojim ocem. Dvadeset godina braka je imao sa prvom ženom. Žena mu je bila živa, ali ni njoj nisu preživljavala deca, a zbog dece sada je rekao ajde jednu mladu devojkicu... Ja sam bila još dete. Ali on je bio zadovoljan sa detetom. On reče: „Od dece može nešto da ispadne, jer od starice ništa ne može ispasti“. Niti sam znala šta je veridba i šta je brak. I dođe vreme, navodno dođe on da me zaprosi i reče: „Hoćemo da odredimo rok ženidbe, hoćemo da uzmemo čeljade jer se ona muči ovde kod tebe. Ti imaš mnogo dece, ona tu nema mira...“ Muž i suložnica. I došli su, i odredili datum udadbe. Dve nedelje su me ... ostavili, kako kažu, „pod prstenom“, i odeću su mi doneli. Dva sanduka, tako nekakvi drveni sanduci. Kada se budu navršile dve nedelje, oni će doći da me uzmu. Tamo su već devojkice pevale. Kada su došle one koje su zvale „jandija“, one su ih psovale... „Bismilah, a nogu na čilimu kada podigneš đuturum“, i nekako su tako neke reči dobacivale njima. Na primer, ove moje rođake, sa defom i kako je bio običaj u to vreme da se one psuju... Ja nisam znala ništa. Našle su mi neku kanu. Neke drugarice su mi tako uradile te običaje. Ali nikakvo zadovoljstvo nisam osećala... Kada sam došla ovamo, izašli su nam u susret sa defovima i dajrama. Pevajući... Bilo je svatova, bilo je. Al' u to vreme je bio Ramazan. Neki su postili Ramazan, neki onako. Sa hodžom u to vreme. Bio je tamo običaj da te dever uhvati tako i unese u sobu. Uhvatio me ovako i uveo me u sobu... Na ruke, ispred sebe, kao malo dete. Uhvatio me. Ja sam bila mlada. On je bio skoro 40 godina, il' možda više. Ja 12 godina, a on 40, muž, ili 42. Dvadeset godina braka sa prvom ženom. A sada, kada je on došao u sobu, tako, ali ja sam bila veoma mlada. Počeo je da mi skida venčanicu i rukavice. A ja sam bila tužna i plakala sam svo vreme. On mi je govorio: „Što plačeš, ovde ćeš uživati, imaćeš sve što poželiš“, tako nekako. „Odvešću te kod majke. Videćeš majku. Nemoj uopšte da brineš. Doći će i majka kod tebe“. I, sve takve reči. Zatim reče: „Ajde sada da legnemo!“, „Ajde izuj me...“. Drveni krevet. Kao u ono vreme. „Ajde, izuj mi čarape. Operi mi noge!“, uh, reče mi muž. Nekako ja nisam bila naučila da radim to nikada. Jedva sam mu oprala noge, tu u nekakvom laboru, nekoj zdeli. A onda: „Ajde da se spremimo! Svuci se da legnemo“. Ja nisam mogla, bila me sramota da se svučem. „Ajde, ajde, ti si sada moja, ja sam tvoj. Više nemamo nas dvoje ništa odvojeno“ (uzdiše). Sećam se te noći kao da je danas. Svukla sam se, legla. Počeo je da me voli, da me miluje, i tako nekako. Al' ja, kao da sam htela nekako da poludim. Samo sam plakala glasno, ne ovako. Plakala sam glasno koliko sam mogla. I tada mi reče: „Nemoj plakati!“ „Kako da ne plačem? Gde sam ja to došla?“ „Ovde ćeš uživati, imaćeš sve što poželiš“. Rekoh: „Ne, nikada neću uživati!“ A kada je, tako nekako, počeo snošaj, krenuo sa detetom da ima snošaj. Oduzeo mi nevinost. Zatim su mi došle menstruacije. A kada sam ugledala krv, još više sam poludela. „Ah, dobro, veoma dobro. Vrlo dobro“. Rekoh: „Kako dobro, vidi kako si me celu upropastio. Jedno dete da ti upropastiš“. On: „Ne, ne, ne, ova star je veoma dobra“. I tako to bi. Tri godine zatim nisam imala nikakvih menstruacija. Kada sam napunila 15 godina, pošto ih navrših, došle su mi. I govorili su: „Nevesta ima stomak, ostala je ostala je, ostala je!“ Govorila sam sebi: „Šta? Imam stomak. Kako stomak?“ Ja sam bila sama dete, nisam znala šta je to

stomak. „Kako, more, ja imam stomak!” I tako nekako. Nekako, ne znam kako da kažem. Ne, muž me puno voleo, i druga muževljeva žena, ne mogu grešiti dušu. Oni su za mene bili veoma dobri. Zatim sam ostala trudna. Bila sam sretna, ali sam se plašila, mislila sam da abortiram ili tako nešto. Nekako sam imala mogo stresa. Sada imam dva sina.

Muž mi je rekao: „Eto, veoma mi je žao tebe. Umesto da te uzmem za sina, uzeo sam te za sebe. Čini mi se kao sa svojim detetom, al' šta da se radi”. Rekoh: „Ne, kada me dao otac, šta da se radi! Trebalo je da se ovako pomirim s tobom”. Sa drugom muževljevom ženom sam se dobro provela. Ona je spremala za mene, ona je izbacivala đubre umesto mene, ona se starala o meni kao da mi je bila majka, a ne druga muževljeva žena. Mnogo, mnogo, mnogo se starala o meni. I imala sam veoma dobre odnose sa njom.

Zatim je muž umro. Iako je bio star, bila sam veoma zadovoljna. Gde god da sam mu rekla... on me vodio u Brezovicu. Boravili smo tamo, uživali smo. Druga muževljeva žena se starala o mojoj deci kući, ja sam sa mužem išla tamo. Uživala sam. Išla sam u Matarušku banju, on sa svojim društvom, oni sa ženama, ovaj sa ženom, išli smo i uživali. I dve godine uzastopno smo išli u Matarušku banju. Posle, kada se moja majka razvela, došla mi je majka, po prvi put.

Čula je majka da sam se udala. Jer je moja tetka bila udata za mog strica, moja tetka. I tako su vesti stizale do moje majke, kako za dobro, tako i za loše. Kazala joj je ona kasnije, nakon pet-šest meseci došla mi je majka u posetu. Već sam bila u braku pet-šest meseci, došla mi je majka.

Nikad je nisam srela. Ona je išla kod muževljevih, ja sam bila kod mojih, ona me nije zatekla, vraćala bi se. Zatim me muž odveo kod majke, tamo gde je bila udata. I počela sam da idem kod majke. Uživala sam, po nedelju dana sam provodila kod nje. Ona nije imala dece tamo. Kazala je mužu da je ostavila jednu kćer i da ne želi više da rađa decu. Deca njenog muža su veoma voleli majku. I mene su dočekivali kao sestru.

Moja deca su me volela, deca su me podržavala. Puno su me volela. Ali više su voleli drugu muževljevu ženu, 'ortakinju'. Mnogo. Jer je ona svoje imala u inostranstvo, imala je para, i deca kao kućici... za njom. Davala im je, u to vreme u dinarima, davala im je po pet ili deset dinara, ili 20 dinara, ili...

Sin je sam našao nevestu, najstariji. Sam ju je našao. Tako, bio je u školi i jedan drug mu je rekao: „Imam jednu komšinicu, dođi da je vidiš”. Uzeli smo je. Imali smo para i imali imanje. Prodali smo nešto od imanja da kupimo opremu za nevestu, za sređivanje neveste, da izađe... Velika je to bila svadba.

Povela sam svoju majku da živi sa mnom, jer nije imala sina, a muž joj je umro. I tako, ona nije imala gde da živi. Kuću u Vučitrnu su joj srušili Srbi, a brat od tetke povede kod ujaka svoju majku. Reče mi najstariji sin: „Idi majlo, jer baka je kod tvojih ujaka!” Otišli smo, povelu je i doveli u našu kuću. Sada ja sa majkom živimo tu u jednoj kući. Neveste žive odvojeno u drugu kuću, ja živim sa majkom majkom u drugoj kući. Pre rata, sećam se kad su došli Srbi da vrše pretres kod mog muža, da mu oduzmu oružje. Pretresli su nas. Dve smo imali sa dozvolom. I tražili su neko oružje. Mž im nije dao. Sa dozvolom su, zašto da im da! Nije im dao.

Muž je umro pre rata. Od pritiska, na demonstracijama su ga pretukli Srbi. Od tada, on se razboleo i povraćao krv od njih. Zatim je umro.

Mlađi sin je otišao u vojsku. Vojnik OVK. Vojnik je bio. Kada je počeo rat, tri dana na jednom mestu nismo mogli ostati. Ajde ovamo, ajde onamo, ajde tamo...

Bila sam sa nevestom, sa ženama od komšija, sa ženama od devera. Bilo nas je puno tu. I, mi smo bili traktoristi sa ženama od devera... zatim su nam oduzeli taktor, i mi peške, ajde hodaj. I moja nevesta je imala kofer, rekoah ajde da joj preuzmem taj kofer. I čim bi nas odveli do neke distance, oni su sve palili. Palili su sve. A mi smo išle tako nasumice, vojnici s ove, vojnici s one strane. Tenkovi su išli za nama. Mi u sredini.

Oveli su nas u neku školu. Kada su nas odveli tu jedne noći, starvice i starice i decu su hvatali i izbacivali u dvorište, nas u uvodili unutra, noževi ovaliki. Starci i starice vani. I deca. Šta se moglo dogoditi? Moglo se dogoditi ono što je najgore. Seksualno nasilje. Tako je bilo, to je bil ono najgore.

U 10 sati su došli. Mi smo bile unutra. Nismo imale... jes, oko 10 sati su ušli. Niti je bilo svetla, niti bilo šta. Mrak, zatvor, nismo mogle videti ništa. I tako. Trajalo po sat ili dva, onda su izašli. Nakon što su nas odvojili, znale smo šta će nam se dogoditi. Odvojili su nas, starce, starice i decu su ostavili vani. Ko je bila mlađa... gurali su mlade neveste, i tako sve mlade devojkice.

Kao u sredini. Bila sam nekako kao u sredini. Od prilike, jedan je bio za mene. Sat, sat i po, nije potrajalo duže.

Onisu mislili da će školu bombardovati NATO. Ulazili su brzo. Žurili su. Govorili: „Brzo da završimo ovu stvar i da izađemo, jer će bombardovati“. I završiše posao, sada do sutradan ujutro. Glavu su mi tresli o zid. Još me boli glava kako su nas tresli na zidu od kupatila, kako nam je glava pukla. Mi smo tu gledale sve. Viči, poludi. Sad', na primer, oni svi su bli jednaki, te protuve nisi mogla razlikovati. Isti. Došla im vest, tako, NATO hoće da bombarduje školu. I oni završiše posao da bi što pre pobjegli i zašli odatle. Za nas nisu marili, ostavili su nas tu. I do sutradan smo ostale tu. Oko devet ili deset sati su nas pustili van. Cele noći smo oplakivali jedne-druge: „Kako nam se to desilo!“, „Ša nas je to zadesilo!“, i tako, ovakve reči. Bilo je tu puno reči. Ona druga muževljeva žena je bila napolju do vrata. Reče: „Sve sam vas čula šta ste uradile, kako ste vriskale“. I ona je znala šta nam se sve dogodilo. Reče: „Sve smo vas čuli, sve, kakav vrisak i vika. Jaoj, ja sam plakala, jaoj Bože pomози“. I tako.

Osećala sam se strašno. A onda sutradan su nas pustili... Sada više nismo videli ni traga od njih. Pustili su nas u koloni. Jedno dve noći smo tumarali i ostali na nekakvom mestu, neko selo. „Ajde, idemo kući!“ Kada smo otišle tamo kod kuće, oni počeoše da pucaju, jer su nas primetili. Oni tamo na brdu su mogli da nas vide. Onda smo ušle tamo u kuću od devera. Kada smo ušle u deverovu kuću, tu smo se okupile. Ništa nije bilo, prava pustoš. Sve zapaljene kuće, sve. Sve gore od goreg. Nakon nekog vremena došli su i rekli nam: „Da li je neko unutra? Neka izađe, jer ovde više ne puštamo nikoga. Sve su kuće izgorele“. I ja nisam smela da prozborim ni reč. Nisam sa nima govorila uopšte, uopšte, uopšte. Nisam uopšte govorila, jer sam pomišljala da ako počneš s njima razgovarati, ne znaš na šta će izaći. I tako uopšte nisam govorila. Odoh. Oni se okupiše tu, i mi se okupismo u veoma malu kolonu. Hleb sam bila stavila u pećnici, odoh d izvadim hleb. Tu ubacih hleb u jedan džak i prebacih ga na leđa. A neke žene mi rekoše: „Kukavna ti, šta će ti taj hleb. Baci ga, jer će nas ubiti“. Rekoah: „Ako me ubiju, neka me ubiju sa hlebom“. I tako smo krenule. Rekoše: „Ajde, jeste li se sve skupile?“, i krenusmo. Bilo je muškaraca, bilo je

prijatelja, bilo je od deverovih.

Na jednom mestu su zaustavili muškarce. Zaustaviše ih i ruke im prebaciše, tako, iza leđa. I ubiše muškarce. Tako, kuda god su išli, palili su kuće sa oružjem. Kako pucaju, tako kuće izgore. Ovi s ove strane, oni s one... Mi smo se čudile, sa oružjem da se zapali kuća. Ja ne znam šta je to bilo. Oružje sa vatrom. Kako pucaju, kuće izgore. Komadi crepova su nam udarali po glavi. Tako. I, ajde sad da se hoda. Muškarce su ubili. Počeše deca, koji su videli svoje očeve kako ih ubijaju, da plaču. Deca su plakala, a ja sam govorila: „Ne, ne, nisu ih ubili“, mi smo bili prema začelju, a neko ispred, samo neko nije mogao da ih vidi. One koji ubiše naše muškarce više nismo videle, samo su nas oveli do nekog sela. Više ih nismo videle. Pobegoše, vratiše se, nestadoše oni. Samo su nas tu odveli. Kada nas odvedoše kod onog sela, sada već izađoše policajci u uniformama: „Ajde ovamo, ovde će vas doktor kontolisati“. Ali kakvi, nije bilo kontrole niti ništa. Samo da nas uvedu u jednu kuću i da nas ostave tu.

Nas su ostavili tu u dvorištu do večeri. Nisu dozvoljavali koloni da se kreće nigde. Do večeri smo bili tu. Uveče su nas uveli unutra: „To ovamo! Ti, ovamo! Ti, ovamo!“ Uvodili su unutra mlade neveste, mlade devojkje. I tako...

Bilo je tu soba, bilo je tri četiri sobe. Dvospratna kuća. I tako su nas uvodili sve. „Ti! Ti! Ti!“, pokazivali prstom. Sa maskama na licu, policajci. Dok je bio pod maskom nisam ga poznavala. Ali, kad je tu ušao neko drugi, taj policajac nas je poznavao veoma dobro. Bio je iz našeg sela. Iz naše opštine i poznavao je sve nas. I uveo nas je tu. Kad nas je uveo tu, obratio se drugom: „Uhvati je!“, on ga je vukao, a ovaj se otimao. „Od žena se plašiš, jel'?", reče mu on. „Šta mogu da urade?". Reče: „Nije valjda da se bojiš od njih, a?" Izvini me na izrazu, on mu reče: „Ove Albanke su dobre da ti ga pojedu.“ Tada mu se okrenuh: „Ti li si? Ti si taj koji si dolazio po selima i oduzeo nam oružje? Ti si taj koji si nas doveo ovde, jeli?" Reče: „Samo za inat tog muža sam došao ovde.“ I znam da je on bio onaj prvi. I pocepaše mi odeću, sasekli me uzduž. Ja sam samo vikala i vrištala. Viči, vrišti... zatim su počele i ostale. Došli su drugi, paramilitarci i slični. Sa dugom kosom, neoprani, obučeni u crno, a i duša im je bila takva iz korena. Duša ima je bila iz korena... Šta smo sve preživjele, kuku. Tri dana nas nisu ostavljali na jednom mestu, idite tamo, idite tamo, idite tamo. Samo to seksualno naslje je bilo gore od smrti. Bolje da su nas izmasakrirali, da nam odseku glavu, jednu nogu, il' jednu ruku, da smo sve ostale invalidi, nego ovo što nam se dogodilo. Gore od toga nema. Ne. Čovek sa svojim mužem i nekako...

I tako smo vikale, vrištale, vikale... i neke bele špriceve, tako, špricevi ili kako se zovu. I oni su to imali i dali nam da nas smire. Nečeg belog je bilo u njima. Nešto su nam davali i da pijemo i više do jutra mi nismo znale ništa. Ama baš ništa. U jutru kad sam se probudila, krv, krv mi je tekla niz stomak. Da vidiš ceo stomak ovuda, dal' su mi ga izboli nožem, sve, sve, sve redom. Šta su mi uradili, ne znam.

Go golcata, da. Ama krv nikako nije prestajala da curi, tako sva u krvi. Bila je jedna drugarica i dade mi neke dimije. I tako, hodaj, hodaj, kada smo stajale sutradan, nakon što su oni otišli, stajale smo da gledamo kolonu. Neko svoju porodicu, a neko... Dva puta mi se desilo, da, dva puta se desilo. Sada ne znam gde je moja duša. Ali duša te ne napušta tako lako.

Kada je rat napokon završen, svatili smo da su došli ovi iz NATO-a.

Došli su, a mi smo mislili da su Srbi. I oni su došli tenkovima, došli su kamionima i

zastavama. I sada smo već bili slobodni. Stigla je vest i do naših muškaraca. „Sloboda! Sloboda! Sloboda!“ Ovi Srbi su bežali glavom bez obzira. Pevali su bežeći. Odlazili su psine. Dizali su prste, psovali, vikali. Tako. Takav ti je ovo život. Bila je to radost, radost, ali za mene i velika tuga i bol. Na primer, najmlađi sin nas je video kada su nas uveli u tu kuću, i kaže: „Zašto si pristajala da udeš tamo? Zašto ste ulazile?“ Sin vojnik. Svi ojnici su nas videli. Pratili su nas sa brda. I: „Zašto si ti pristala da udeš u tu kuću?“ „Sine, ja sam mislila da će me ubiti ili da će me celu izmasakrirati. Ili će mi odsći noge i ruke i da me ostave nesposobnom. Ali me oni ne ostaviše nesposobnom, već su hteli da svoju pohotu... da nas ovako obeščaste. Da, silovali su nas. Zlostavljali su nas.“

Ja sam s njim bila u veoma lošim, veoma lošim odnosima. Sa ovim vojnikom. Veoma sam stajala loše. Uopšte me nije podržavao. Ama, ovaj stariji, pošto je i sam imao ženu, on se ponašao drugačije. Njegova nevesta je prošla isto. On nije imao šta da radi, šta da kaže. I tako.

Bio je sa vojnicima. Ništa nisu smeli da urade. Ostali su tamo u šumi i gledali. Govorili su: „Mogli smo da ih ubijemo!“ „Da, da, mogli ste da ih ubijete! Ne, vala, niste mogli, jer su ovi imali veliko naoružanje, a vi sa čime? Sa jednom puškom u ruci.“ Samo što su išli i našli utočište po brdima, gledali su. Tako.

Nakon ulaska NATO-a, nastavile smo put prema kući, tu u dvorištu da ostanemo. Šta bismo drugo mogle. Bile smo kao pregažene. Tamo smo sedele, nemaština, bile smo nekako...

Došla je neka organizacija i donela nam je šator. Bio je dosta mali, ali tu. Govorile smo da barem deca imaju gde da se sklone. Šta da se radi. Bilo je veoma loše, dosta smo propatili.

U bolnici sam bila sa jednom drugaricom iz Đakovice. Njoj je kćer bila poslanica. I ona mi kaže... došla u poseti svojoj majci, a ona joj kaže: „Eto bre, majčice, ova drugarica je iz Drenice“. Kaže to svojoj kćeri. I upita me: „Kako st prošli?“, i ona me pita o svemu.

Meni su išle suze ni lice. Reče: „Tako ti Boga, nemoj da plačeš, samo to nemoj!“ Reče: „Da, sve znam. Da li si se negde javila, ili nešto?“ Rekoh: „Za šta?“ Ona mi objasni sve. „Ako imaš nekih problema, reci ti meni slobodno, a ja ću da idem.“ Rekoh: „Vala, ispričaću ti ko moja sestra da si, ovako nam se desilo. Al' da se javim, nigde nisam smela.“ Ona mi dade adresu ove organizacije. Da nije bilo ove organizacije, čini mi se da danas ne bi bila živa. Ja sam pokušala da se vešam. Pokušala sam na 100 načina da se ubijem. Dever me zatekao dok sam pokušavala da se vešam. Al' nisam želela da živim više. Jedna moja drugarica se ubila skočivši u bunar. Na istom smo mestu bile. Ona se ubila u bunaru. Imale smo tako loše mišljenje o sebi da smo pokušavale da sebe uništimo i nestanemo. Pomišljale smo da ne živimo više ni minut. Ali me dever zatekao. Uhvatio me, imala sam kanap u ruci, sa jednom starom stolicom. Rekoh da prebacim uže preko nekog hrasta i poguram stolicu nogama, i tako se dokrajčim. Ali, nije bilo pisano, i opet sam se spasila. Jer, ja sam bila zadovoljnija da sam mrtva, nego ovakva kakva sam da ostanem u životu, ovako satrvana.

Nako rata sam doživela više zla nego dobra. Jer tako, mlađi sin me nije podržavao. I dan danas imam problema sa njim. Oženio se, ima porodicu, i tako.

Ovaj drgi sin, zna i on, i on shvata. Niko svojom voljom ne bi na tako nešto

pristao. Ja nisam bila jedina, tu nas je bilo... bilo je žena, bilo je mnogo i devojaka. Da, tamo. Sekli bi ti prste. Jednoj devojci su sekli prste, imala je 14 ili 15 godina, nije imala više, odsekli joj prste. Ona je pokušavala da se brani, uvatila im je nož, a oni vukući nož, jer možda ne bi joj odsekli, već dok su vukli nož. Ta devojka je ostala bez prstiju, četiri prsta. A više je nisam videla. Ne znam da li je otišla, ili šta se desilo sa njom. Više nisam znala ništa.

Sa drugom muževljevom ženom ('ortakinjom') sam imala prilike da pričam, jer je ona znala. Ona je znala da su nas uveli unutra, da su nam zatvorili vrata, i da smo mi samo vikale i vrištale. I jedna od deveruša me čula. Rekla mi je ona: „Vika koja je kuljala iz vas...“, to je bilo sad skoro, „Samo ta vika koja je odjekivala.“ Rekoh joj: „Sekli su nas noževima, hteli sa da nas masakriraju“. Ali, ona je znala veoma dobro. Znala je veoma dobro, ali nije imala... Prišla mi je, sela i rekla: „Uradite to ovako“. Rekoh: „Ne, ništa, samo...“ Ja nisam imala potrebe da pričam o bilo kome. Svako je znao za sebe, šta mu se desilo. Svako je imao svoj stres, sopstvena osećanja. Tako da... Činilo mi se da me svi prate, idu zamnom. Sve je izlazilo predamnom. Sve sam ponovo doživljavala, zamišljala sam. Sve je kao slike, kao kada ideš u kino. Sve. Ja oka nisam mogla sklopiti. A u organizaciji gde sam išla, davali su mi tablete, davali su mi za smirenje.

Sa majkom kao sa majkom. Cele noći sam bila budna. Pitala me: „Šta ti je, što ne zaspiš? Što ti je, majčino?“ Sad', šta da se radi. Morala sam majci kazati šta se desilo. Kada sam joj ispričala, ona je pala na zemlju, majka moja. Ispričala sam joj. Pala je u nesvest. „Majkino, zašto mi nisi ispričala do danas?“ Rekoh: „Kakvog li dobra da ti ispričam, a?“ Ona je stala uz mene. Cele noći me posmatrala kako oka ne mogu sklopiti nikada. Palila sam svetlo, i tako sam ostajala budna. Slušala sam jedan mali tranzistor, jer mi je taj tranzistor dao NATO. Da, dali su mi ga da slušam. Bio je veoma dobar, samo si vrtela dugme i pesme kakve god poželiš. Volela bih da nam neko pruža podršku. Ostale smo, kako smo ostale. Kada bismo imale podršku od nekoga, od društva il' od velikih. Da nas podrže. Mi smo ostale u milosti sudbine. Tražile bismo prava koja nam pripadaju. Ništa drugo ne bismo tražile. Naša prava. Šta nam se sve desilo, šta je sve bilo.

03 – H.A. :

ŽELIM DA MI SE ČUJE GLAS

Knjiga sećanja sa ispovestima žena koje su preživele torturu tokom poslednjeg rata na Kosovu

• ISPOVEST ODVAJANJA IZ KOLONE

H.A. nije lako da nastupi u javnosti. Nije joj lako uvek kada se sretne sa pogledima ljudi. Nije joj lako posebno kada gleda uniformisane ljude. Nju, još uvek muči zločin izvršen nad njom. Silovanje koje je trajalo satima od strane spskih vojnika i paramilitaraca. Petori njih još uvek pamti.

Svedokinja koja dolazi iz jednog kosovskog sela ispoveda način kako su žene odvajane od drugih civila koji su proterivani iz svojih kuća, i držane tokom cele noći, silujući ih nekoliko puta.

Majka troje dece u toku intervjuja je ponovila tri puta sve detalje najteže noći u njenom životu, noći nakon koje, kako kaže, i dalje ne shvata zašto nastavlja da živi.

Osim seksualnog nasilja, svedokinja je i fizički zlostavljana. Veći deo vremena je bila onesveščena.

Ona ispoveda kako svaki put kada bi dolazila k sebi, niko joj nije pritekao u pomoć. Viku vojnika i uzastopne udarce je doživljavala uvek kada bi nastojala da dođe k sebi.

Nije bila jedina. Svedokinja kaže da je cela kuća, u kojoj je izvršen zločin, bila prepuna drugim ženama, sa kojima je kasnije oslobođena u grupi. Priču iz one noći ona je uspela da drži u tajnosti i sakrije... Mužu, koji je tokom rata bio u uniformi OVK, je trebalo dve nedelje da odustane od rastave...

“...I odveli su nas tamo, ja sam bila bez svesti. Uzeli su nas, držali su nas po dvojica, po trojica, radili su sa nama šta im je bila volja. Kada sam došla k sebi, kada sam pogledala, bilo ih je petorica.”

● Ispovest u prvom licu:

● **BILO IH JE PETORO...**

H.A.

Ja sam iz jednog sela, rođena 1960. godine. Rođena sam u jednoj osrednjoj porodici. Školovala sam se do petog razreda. Moj brak je bio ugovoren proscima. Moj muž je bio stariji od mene tri godine, i tako smo se venčali. On je nakon venčanja otišao za Nemačku. Ja sam ostala na Kosovu...Ali se vratio, nije mogao tamo da ostane. Nakon što se vratio, već je počeo rat.

Kći mi je bila još beba kada je počeo rat.

Kada je počeo prvi rat bili smo unutra na doručku. I samo so čuli da pucaju. Nisam imala... nisam mnogo čula, ništa. Kada smo izašli van, pogledali smo, selo je bilo prepuno Srba. I proterali su nas iz kuća.

Odosmo u jedno drugo selo, dve noći tako. I vratismo se ponovo u naše selo. Tada je bilo sve tako... puno patnje.

Ja sam nosila kćer u naručju, a na leđima sam imala torbu sa odećom male ćerkice. A ostali, deca su se hvatala za nogavice. Od sela do sela. Ne tako daleko, na početku rat, ne. U prvoj ofanzivi ne, nije bilo tako daleko. Nakon nekog vremena smo se vratili kući, kuća je bila u celosti zapaljena, do temelja. I tako smo ostali sve dok nije započela druga ratna ofanziva...

Kada je počela druga ofanziva, opet smo otišli u jedno drugo selo. Kada smo

stigli u to selo, okupili su nas sve u jednu njivu. Došle su oružane snage i skupile nas u jednu njivu, svi na jednom mestu. Odveli nas u jednu njivu. Pucali su u našem pravcu. Onda su nas uzeli sve i proterali nas iz tog sela u drugo selo... I povelili nas u pravcu grada. Na izlasku iz sela, srpske snage su počele da odvajaju nas žene. A kolima, motorima, duž puta, jednu po jednu... uzeli su nas u uveli u kola... Isprva su počeli da nas zimaju jednu po jednu, a zatim kad smo došli do drugog sela, uzimali bi nas po dve. Neke od nas su odvodili, vraćali se ponovo da bi odveli druge... Imala sam malu kćer u naručju kada su me odveli iz kolone, bacili mi je iz naručja na zemlju... kćer. Ja sam pokušala da se oduprem i ne odem sa njima, ali uhavitali me trojica-četvorica njih, jedan me šutirao nogom, uhvatili me za ramena, vukli me silom i ubacili u kola. Onda su na doveli ovde i uveli u dve kuće. Cele nećice su nas odvodili... odvodili nas kolima u jednu drugu kuću.

Onda su nas uzeli, i maltretirali nas. Kako su me uzeli, ja sam bila bez svesti. Danas čim vidim našu vojsku, vozila naše vojske, samo ih pogledam. Čitavo telo, duša me napušta. Čini mi se da će me odvući u kola...

... I odveli su nas tamo, ja sam bila bez svesti. Uzeli su nas, držali su nas po dvojica, po trojica, radili su sa nama šta im je bila volja...

Bilo ih je dva, do petorica njih. Kada sam došla k sebi, kada sam pogledala, bilo ih je petorica. Za dvojicu znam, uveli su me u kuću, a sada kad sam pogledala, bilo ih je petorica. Niko nam nije pritekao u pomoć. Čim sam otvorila oči, videla sam da ih je bilo petorica. Kako sam ih ugledala, počela sam da vrištim. Jedan od njih me uhvatio za rame i rekao mi: „Ustani, jer ništa nije bilo! Ustani!“, uhvatio me... Srpski. Samo me uhvatio za ramena i podigao me. Otvorila sam oči i pogledala ih. Onda sam sela, a oni me udarali nogama po ramenima. Ja sedim, a oni me udaraju nogama, i...

Zajedno sa ostalima su nas odveli u sobe, ostavili su nas po jednu u sobi. Ja sam bila sama u sobi, ali u kući je bilo i drugih žena... Onda su nas ujutro sami pustili. I kada su nas pustili, vojnici su to bili..., oni, kako su nas pustili, videle smo da su bili vojnici. Davali su nam, nekome litar ulja, nekome su davali cipele, nekome tako nešto, i izašle smo, i onda smo ostale još nekoliko meseci tu.

Samo sam se zavila. Imala sam džemper sa dva dugmeta, neku jaknu. Ali sam se zavila u njima, džemper sam vezala sa nekom dugom vrpcom, tako, i krenula peške. Jer bluze koje smo imali, sve su nam ih isekli, samo mi je taj džemper bio ostao. Obukla sam naopako bluzu koju sam imala, leđima ispred sam je obukla...

Kada sam izašla iz kuće, pustili su nas takoreći u grupi, i došle smo. Naše porodice smo zatekli u plaču, misleći da su nas sve poubijali. Nismo smele nikome da pričamo. Nismo mogle da pričamo ni sa kim, nikada. Rekli smo im da su nas prebijali, da su nas maltretirali... Bila sam toliko izmaltretirana da nisam prepoznala svoje rođeno dete... Non stop sam se prisećala trenutka kad su mi bacili kći na zemlju... I tu smo ostali, tu smo se svi okupili zajedno i ostali smo tu do završetka rata.

Tokom rata muž mi je bio u šumu. U uniformi. Retko smo ga viđali. Samo kada bi nam donosio hleb...

Fizički sam bila veoma iscrpljena i skoro bez svesti. Bilo je trenutaka kada sam razmišljala šta mi se to dogodilo... dete mi je palo iz ruke... Za mene, sto posto bi bilo bolje da umrem u tom trenutku, nego da se vratim ponovo živa...

Muž ju je u početku loše dočekao

Mužu sam ispričala kasnije... kad je rat bio završen, niko drugi ne zna. Pomislih da će mu reći neko drugi, bolje je da mu sama ispričam. I rat se završi, opet smo bili na okupu, bez kuće, bez ičega. Preživljavali smo kako smo mogli. I trebalo je da mu ispričam. Seli smo i ja mu rekoh, ovako stoje stvari. On reče: „Olako govore, bre, odveli su neke, i... tako, silovali neke žene, odveli su ih i maltretirali“. Ja nisam mogla gotovo nikada da pšričam sa njim... Kada je završen rat, on me pitao: „Šta je bilo?“, „Šta ti je?“, „Zašto se osećaš tako loše?“. Ja sam stalno plakala... „Ali, deca su se spasila, mi smo se spasili, zašto se toliko loše osećaš?“, kazao mi je. „Zašto?“

Rekla bi mu: „Kako da ne budem tužna? Zar ne vidiš da nemamo kuću? Šta ćemo sa decom?“ Pokušavala sam nekako, nekako da mu skrene, pažnju, samo da ne posumnja u mene. I sada, kada govori o nekom drugom, reče tako i tako se desilo, pomislih da zna i za mene, da mu je neko rekao. Rekoh mu: „Ja eto, tako, tako stoje stvari. Upravo sam ja...“. Rekoh mu: „Žao mi je, i ja sam to doživela. Ti uradi kako hoćeš, eto tu sam ja. I meni se tako dogodilo“. I da su gasili cigare na nama, i da su nas gazili po nogama svojim petama. Imala sam masnice do kasno. I to svuda po nogama, jer su me gazili. Rekoh mu: „I ja sam tamo bila“.

Reče: „Šta?“

Rekoh: „I ja sam bila tamo“.

Reče: „Odmah se spakuj i idi svojoj kući! Ti za mene više nisi... Srbi su te uzeli u ruke, uradili su šta su hteli s tobom. Ja da budem s tobom, ne!“

Rekoh: „Dobro! Uradi kako hoćeš. Ja sam ti ispričala, ja ne znam šta da radim drugo. Nismo išle tamo svojom voljom. Ne znam šta da radim!“ Vikala sam i vrištala. Mene je bilo žao dece. Nisam znala šta mi je činiti...

I, ajde, prođe tako nedelju dana...

Prošlo je skoro dve nedelje i već je shvatio. Reče: „Uh, oprosti mi, jer ja grešim, ja te nisam mogao zaštititi, a šta si ti mogla da uradiš“.

Počeše ljudi da ogovaraju

I tako nastavismo život... Najmlađa kćer je sada već porasla. Ne znam kako, od ogovaranja, zbog okolnosti na muževljevom selu, više nismo mogli ostati tu. Ljudi počеше da pričaju. I mi napustismo naše selo i odosmo u grad. Tamo se smestismo u neku tuđu kuću. Sada (uzdiše)... Gotovo svi, gotovo svi. Počeli su da ogovaraju gotovo svi. Muž mi reče: „Kažu i meni, tvoja žena tako i tako. Bolje da napustimo selo svi“. I odosmo u grad, tu u nekou tuđu kuću smo živeli, velika beda.

Dan danas, veoma teško, veoma... Das kažem: „Bože, nema nam više života, da nas neko vidi“. Veoma loše se osećam, mnogo mi je teško. Ama, osim muža, ovi ne znaju. Ali, čim izađem na ulici čini mi se da me svi gledaju.

Mogla bih reći drugim ženama koje su doživele isto, nek samo imaju snage i da nekako prežive. Da nemaju one barem moj stres. A što bi bilo najvažnije, da se uhvate oni koji su to uradili. Da... da dobiju zasluženu kaznu. Ama, do danas, još niko... nije dobio kaznu, jer je zaslužuju. Što se mene tiče, osećam se skroz

slomljenom, veoma loše. Potpuno bezvrednom, veoma mi je teško. Hodam, izlazim, kažem u sebi: „O Bože, zašto živim?“ Ne mogu, vidim neko vozilo naše vojske, naše policije, čini mi se da su to oni. Tako da mi se celo telo trese. Sve dok nisam došla ovde i napokon nešto progovorila, nisam smela uopšte da izađem van. Veoma teško (uzdiše).

04 – H.H. :

ŽELIM DA MI SE ČUJE GLAS

Knjiga sećanja sa ispovestima žena koje su
preživlele torturu tokom poslednjeg rata na Kosovu

• ROBINJA SEKSA

Nju su odvojili od kolone, isto kao i mnoge druge žene. Srpski paramilitarci su odvodili najlepše žene i zatvarali u napuštene kuće. Dva i po meseca ona je živela zajedno sa jednim paramilitarcem. Ne zna mu ime, ali kaže da je danas u stanju da ga nacрта. U vreme dok on nije bio tu, paramilitarac ju je držao zaključanu u sobi. U drugim sobama je bilo drugih žena koje su držane na sličan način. „U početku sam pružala otpor, kasnije sam se sva predala“, kaže svedokinja. Ona govori i kako joj je Srbin upućivao komplimente, dok je sisao mleko iz njenih grudi.

“Odabrali su sve dobre žene,
sve mlade devojke i odveli ih u drugo
selo. Odveli su ih, a za neke se ni
dan danas ne zna gde su završile.
Neke su pobegle, neke su ubijene,
neke su nestale...”

- Ispovest u prvom licu:
- **VI ALBANKE STE DOBRE**
- H.H

Potičem iz siromašne porodice. Imala sam oca i majlu, bilo nas je petoro dece. Dva brata i tri sestre, ja sam najmlađa. Kada sam napunila tri godine, umro mi je otac, majka me prehranila kao siroče. Prehranila nas je majka sa ručnim radom, i odrasli smo sa puno nedaća. Teško nas je školovala do osmog razreda.

Završila sam osnovnu školu i učila sam veoma dobro. Jako sam dobroo učila, ali pošto majka nije imala više mogućnosti da nam pomogne. I upisala sam se u školu, položila sam prijemni ispit, ali nisam mogla da idem zbog teških uslova. Kada sam napunila 18 godina, verili su me i udale za jednog muškarca, za šta ja nisam bila saglasna, nisam želela da se udam za njega, zbog toga što sam bila veoma mlada, a on je bio prešao 40-tu.

Sa braćom i sestrama sam se dobro provodila. Sa mlađim bratom sam volela da idem u školu... Razlika među nama je bila dve godine. Ja sam bila mlađa, on je bio stariji. Stariji brat je sada nekako... ne znam kako da ti to kažem, zbog toga što su tada davali više prava dečacima da se školuju nego devojkama. Njega su tada pomagali odećom i obućom, iako je bio slabiji od mene u učenju, a ja sam bila sposobnija i inteligentnija. Ja sam uvek imala dobar uspeh, petice i četvorke, uvek sam ih imala. Iako sam uzimala stranice sa sredine svezaka od mojih drugarica. One drugarice su govorile: „Ajde, ajde, mi ćemo ti dati, a ti napravi jednu svesku, i piši ti sa nama, uči i ti sa nama.“, jer nisam imala ni školsku torbu, ni sveske, ni... I uvek sam stajala nekako pognute glave zbog nemaštine. I... Uvek sam radila sa majkom, pomagala sam majci u svemu. Imali smo zemlje, krave, tako, stoke, kokoške, ali para nismo imali uopšte. Odeće i para, to je bilo glavno... nisam ostavila školu ni zbog čega drugog već zbog toga što nisam imala šta da obučem... Nisam mogla gola da idem u školu. Nisam imala, bre, ni šta da navučem na noge. Bez odeće i bez cipela i školovala sam se, i položila ispit i sve, i dalje nisam mogla da idem.

Majka je bila tako sposobna da je i dan danas pominju po dobru, po uviđavnsti, bila je prava gospođa. Braća su bila korisna, ali pošto su nekako rasla kao siročad, bez podrške, kao pognute glave, a povučeni u sebe smo bili svi. Jer ja, sa tom ljepotom koju sam imala i inteligencijom koja me krasila, ja sam mogla da postignem da budem u vladi, i da budem gde ti ja znam. Majka mi je bila živa... još dve godine nakon što sam se udala. Umrkla mi je kada sam napunila 20 godina, umrkla mi je majka. Majka... došao bi neko, video da si dobra porodica, radina, i da ličiš na svoju majku. Radila sam sa mojom majkom, bez pogovora. Pomagala sam joj u ručnom radu, pomagala sam joj uvek oko kućnih poslova. Došao bi neko i govorio joj: „Uzeću ti je ja“, i drugi: „Uzeću ti je ja“. Majka je i tu imala problema, jer su se mnogi umešali. Jer bi govorili: „Ućićemo mi unutra i uzećemo je na silu, jer je veoma dobra, veoma je vredna“. I onda je majka našla ovog od 40 godina, i on je imao ženu, žena mu je bila umrkla, a da meni ništa nisu rekli. Došli su uveče, razgovarali: „Bolje je da se uda, on ima para, on ima... držaće te, on...“. Mene ubediše, bila sam veoma mlada. Na kraju, ovaj moj muž reče: „Ja ću je voditi na posao, školovaću je“, i tako, tako, jednom rečju, veriše me. Tri meseca, i onda sam se udala. On je imao 40. Ja sam imala 18. Imala sam čeiz, ćilime sa razboja, imala sam... i danas, kada pomislim, radimo na razboju, radim sve na razboju.

Devojačko veče je bilo jedno veče. U subotu su se okupljale deojke. One su bacale rupčić, kojagi da plačem. Uh, uh, uh (opisuje glasno plač). I dolazili bi sutradan na čestitke. Da, muž je done kanu, majka ju je pripremila. Sada, starija sestra ju je držala ovako, a trebalo je da se ona zalepi i da staviš prste na stenu i da sesve farba kako bi nokti bili crveni.

Nije bilo obavezno plakati, ali je trebalo raditi „Uh, uh, uh“, da kada bi došle drugarice, ili dođe neko tvoj, ti si plakala glasno.

U nedelju ujutro bi te uređivala jedna žena... u to vreme nije bilo frizerki, i tako neka mlada devojka ili starija žena bi dolazila da te malo sređuje, stavila bi ti duvak, obukla dimije...

Nakon godinu dana sam rodila sina. Zatim sam rodila kćer, sin i još jedna kći. Svo troje, jedan za drugim.

Sa mužem sam se slagala veoma dobro. Bilo mi je drago što mi je davao dobre

savete. Muž mi je dobar. Muž mi je veoma pametan. I bio mi je pravi blagoslov, veoma pametan, veoma uzvišen, veoma sposoban, veoma spretan, iako je bio star. Nisam imala nikakvih problema sa njim, na primer...

Veoma sam dobro živela. Veoma dobro, danas mi je svekra kao majka. Svekrvu volim puno, voleo sam puno i zaovu, prošla sam dobro sa njima. Toliko da zaovina deca me i danas zovu „Majko“, jer sam ih hranila kao svoju decu. Bila je to veoma dobra porodica, u njoj je vladala bliskost i ljubav. Sa mnom nikada nisu imali problema. Bila sam ispunjena, slušala sam muža u svemu što bi mi govorio.

Sve porođaje sam imala na vreme. Obe kćeri sam porodila kući, a sina sam rodila u bolnici. Odveli su me u bolnici da porodim sina zbog sigurnosti, jer bi i sina rodila kući. A kćeri sam porodila kući, uveče. Ceo dan sam imala bolove, pomagala sam mužu u pravljenju betona sa mešalicom. Čak, kada bi došao u deset uveče ja sam spremala večeu, bilo je puno ljudi. Po četiri tepsije bi spremala, jer su dolazile i kćerke, jer je bila velika porodica. I u kuhinji, kada bi me spopali bolovi, hvatala sam se za naćve. Stajala sam tako dok mi ne prestanu. Kada bi mi prestali, mešala bi testo, i tap, i tap, i tap priremala bi tepsije. A kolač od šljiva sam pravila te noći, nikada neću zaboraviti. I stavili smo jufku od kolača sa šljivom, prala sam ga, i upalila šporet na drva. Najteže mi je bilo da cepam drva, cepala sam drva. Tadabi moj muž govorio: „Ti ne znaš da testerišiš drva testerom“, znaš. Ja bi kazala: „Ja nikad nisam testerisala, ne znam“, i tako sam naučila sa klinom da cepam drva. Prvo sam pravila klin, i davala mu oblik ovako sekirom, zatim bih udarala klin i drvo bi se cepalo, da! I spremih te tepsije, četiri tepsije, nakon toga sam večerala. Dođe moja svekra i reče: „Aiii, koliko si puno večerala, koliko si pojela, pola tepsijesi pojela. Nećeš moći da se poradaš večeras.“ Rekoh: „Neka“, ni rečju joj se nisam usprotivila. Bila sam veoma mirna, veoma trpeljiva, iako i danas sam takva. Kada svekra otišla u svoju sobu, zaova takode otišla u svoju sobu i legla da spava, svekra ode u sobu da gleda televiziju na kraju hodnika. Mene uhvatiše bolovi i pripremih sve, bila sam sposobna. Pripremih žilet, novi žilet za presecanje pupčane vrpce, bebin crveni konac. Konac je morao biti crven. Pripremih i jedno ćebe do vrata od sobe. Postavila sam i najlon ispod ćebeta zbog sigurnosti, klekla sam na kolena, udarih stomak sa obe ruke ving, i izade beba. Nikog tu nije bilo. Ni nakon 20 minuta niko nije došao. Približila sam se, sa dva kolena iznad bebe, otvorila sam vrata i zvala da neko dođe. Zovi, zovi, zovi, ništa. Jedanaest sati noću. Zovi, zovi, zovi. Jedna od deverovih kćeri je bila u sobi sa mojom svekrvom, i kada je došla je rekla: „Vala, porodila se majka!“ „Gde se porodila, more? Ona reče da se neće večeras poroditi“. Onda je došao muž, brinuli su se o meni, legoh i zaspah, uzela sa bebu do mene. A svekra reče: „I, šta da se čini sada?“ Rekoh: „Ne, ja znam što je činiti“. Naučila me moja majka, ona me stalno učila, uzeh beba i zavezoh joj dobro pupčanu vrpcu sa crvenim koncem, presekoh joj i ponovo udarih stomak. Beba je bila tu. I pade mi košuljica na bebu. Košuljica bebe. I pozvah, uzeh komad džempera i obukoh se. Obukoh gaće i obukoh komad džempera i uvukoh ga ovde. I obukoh se, stegnuh se ding ding ovde i ovde, ustadoh pravo na noge. Uzeh bebu i oprah je u laboru. Imala sam šporet na drva, postavila sam malu kofu na šporetu. Oprala sm bebu, stavih je da spava i odoh da uzmem malo mleka, sama sam ustala. Mleko je bilo u kuhinji. Oprala sam ruke temeljito, sećam se ko danas. Uzeh

mleko i prokuvah ga dobro, popila sam čašu mleka. I pokušala sam da dojim sina, ali nije hteo da sisa. Onda odoh i čekala sam, čekala sam do ujutru da ga dojim. Strahovala sam da mi ne umre sin, nisam mogla zaspiti. A ostavila sam mu dosta dugačku pupčanu vrpцу. Samo sam mu zavezala blizu, a drugi deo ostavih duži. I skinuh mu celu krv iz pupčane vrpce, dobro mu očistih. Majka mi je bila veoma visprena, majka mi je bila veoma sposobna za porodicu. Sredih da mu bude udobno, ustala sam ujutro, umila lice, oprala ruke, priremila doručak, hleb, spremila sam hleb. Svekrva i zaova s one strane su još uvek spavale. Uopšte nisu ustale, one ustaju oko devet, deset sati, a ti radi šta hoćeš. Dvoje dece sam porodila kući, ali za sina su me vodili u bolnicu... Kako ja kažem, uveče su me odveli u bolnicu zbog grudi. Došlo mi je puno mleka. A sinu sam mislila...

Toliko sam sem na primer, preterano starala o deci, jer ja nisam mogla drugačije, ali deca se nikad nisu budila pre mene. Ja sam se budila pre dece. Spremala sam im sve što treba, odeću, obuću, i ako bi deca našli negde, oprala bih to i sašila, popravljala bih tako da, kada bi izašli, neko bi mi rekao: „Hoćeš da mi ga daš da obučem?“, taj komad odeće koji bi uzeli u kontejneru, u dubretu. I popravila bih taj komad odeće, i ona bi ga obukla. Čak, sećam se, na pravdi Boga, ispričaću sada, moja najstarija kćerka je otišla kod jedne komšinice i zatražila joj džemper da ga obuče. Ona je imala brata u Nemačkoj, i devojka ga obuče jednom, a drugog dana ona dođe i oduzme joj taj džemper. Moja je kćerka uvek išla da čuva krave. Pustila bih kravu i moje troje dece sa njom su išla kod kapije tog komšije. I kada je došao Đurđevdan, ona je skupila odeću i bacila taj džemper koji je bila obukla moja kćer. Međutim, miš joj beše ugrizao negde, a moja kći ga donela kući. I reče: „Oj, majko, jaoj, pogledaj ovaj dobri džemper je oštetiо miš“. Rekoh: „Je li?“ Reče: „Jeste!“ I stavila sam ga u sodi i iz meraka sam ga oprala i šamponom, peri, peri, stotinu puta sam joj ga prala, napravila ga, kako da kažem, da ni novi ne bi bio bolji. Onda sam ga uzela i dobro ga zakrpila, popravila sam ga. I kada je došao dan za školu, u ponedeljak, otišla je kćerka obučena i obuvena.

Dođe ona devojka i rekla joj: „O, kako ti je dobar ovaj džemper?“ Moja kći joj uzvratila: „Jes, vala, dobar je“. Pri tom stajala pognute glave, jer takva je bila... Kad, nakon dva-tri dana dođe ona devojka: „Hoćeš li mi dati taj džemper, jer hoću da idem na svadbu?“ Zamisli, mojoj kćerki traži taj isti džemper.

Ova moja kćerka joj uopšte nije ispričala da ga je uzela na dubretu, već da ga je kupila, kupila je džemper. I ova moja kćer je četiri godine nosila taj džemper, išla u školu i završila školu sa tim pocepanim džemperom. A nije se mogao primetiti da je bio pocepan, jer sam ga tako dobro popravila, zakrpila komad tu, kobajagi kao da ima cvet na tom mestu. Skinula sa komad sa vindjakne i zakrpila ga na tom mestu.

Sa suprugom smo odgajali troje dece, iako u ne tako dobrim uslovima, ali dobro, suočavali smo se s njima. Međutim u neko vreme situacija počе da se pogoršava. Bio je to razdoblje pred rat... bilo je veoma teško. Samo smo sedeli i slušali šta se tamo događa, šta se govori. Pre je bilo veoma teško, u vreme kada su bili Srbi na Kosovu. Mi smo živeli s njima, a doživeli smo užas od njih. Kasnije, dok smo još bili u škole, počеše da se truđu učenici u školama... I počеše da odvođe mladiće gde god ih hvatali, za samo jednu reč ili za napis na crnoj tabli zadržavali su učenike, tukli ih, maltretirali ih. Nismo smeli slobodno izaći

na ulicu, sve nam je bilo ograničeno od njih, od Srba. I dan za danom, 90-ih godina, samo je počelo.... Svako putovanje bi bilo praćeno sa puno maltretiranja usput. I za Bajram su mi maltretirali muža. Dok je išao u džamiju, preprečili su mu put. 90-ih je rano počeo rat. Rekli su mu: „Ako hoćete da idete u džamiju, svaki od vas neka donese po deset maraka“. A ovi su traktorom išli, sišli su sa traktora i svi su redom dali po deset maraka, oduzeli im tako dve-tri stotine maraka. Otišli su, poklonili Bajram, i vratili se. I prilikom povratka, opet su ih zaustavili i opljačkali usput.

Tog dana kada je izbio rat, počeli su pucnji i sve je gorelo. Tamo u mom selu su pucali, da... Svi su bili uplašeni, išli smo jedni kod drugih, gledali, slušali. Kada se spustila noć, počeli su da gađaju sela, pucali su, palili, ulazili i palili kuće, palili stoku, i počeo ubijati i ljude. Čulo se, ta i ta osoba je ubijena, ubijena je ta osoba, i mi smo predvideli, da napustimo kuće. Odlučismo sa mužem i decom, celo selo se organizovalo i rekosmo da pobegnemo u šumu, da se sakrijem negde u nekom tunelu.

Dve ofanizive. Dva puta smo napuštali kuće, dva puta smo se vraćali usred zime. Sada, 99-a, proleće, po drugi put smo napustili kuće. I doživeli smo užas. Otišli smo u selo, tu u selu je došla policija i odvela nas. Bilo nas je blizu 1.500 žena ili više. Samo žena, staraca i dece bilo nas je tamo.

Odabrali su sve dobre žene, sve mlade devojke i odveli ih u drugo selo. Odveli su ih, a za neke se ni dan danas ne zna gde su završile. Neke su pobegle, neke su ubijene, neke su nestale...

Bili smo u koloni. Samo bi te odveli, uhvatili za rame i uveli unutra. Drugu, drugu, drugu... jer oko kuća... Policija je bila sa kolima, džipovima. I ja sam bila među onim ženama i doživela sam da 22 dana ostanem zatvorena u sobi. 22 dan sam ostala u sobi. Odvojili me. Odvojili me od porodice, odveli me i doživela sam užas. Jela sam čak i svoje meso, jer sam bila zatvoren bez vrata i prozora. Da ih ponovo vidim, prepoznala bi ih, ali imena im ne znam, jer su se čuvali od nas, nisam im znala. I samo uveče bi dolazio i ostajao do ujutro. Ujutro bi opet izlazio i dolazio uveče, 22 dana tako.

Nosili su crvene trake vezane na rame, na glavi su nosili crne kape. Imali su crne uniforme.

Imali su oružje, kratke automatske puške su imali. Danas to doživljavam iznova, mogu čoveka nacrtati.

Isti čovek i nikad se nije menjao. Isti bi dolazio, isti bi odlazio. Bilo je veoma teško. Ne mogu zamisliti. Smrt nije ništa. Ništa nije smrt. Na primer, videla si smrt očima svojim i nisi mogla umreti. Tu ni sebe nisi mogla ubiti. Pokušala sam, ali nisam mogla da se ubijem. Htela sam da se ubijem samo zbog mnogih užasa koje su nam priredili. Sasvim bez odeće, gola, udarao me po celom telu, udarao me svuda... svuda, svuda sam bila modra. Prošlo je dve godine, a celo telo me i dalje bolelo od zadobijenih povreda. U početku sam pružala dosta otpora, kasnije sam se predala. Dobila sam, dali su mi infuzije, davao mi je hleba da jedem... On, Srbin sam. Uveče bi dovodio jednog, donosio bi mi infuziju. Nije govorio sa mnom, razgovarali su na srpskom. Sve sam ih razumela.

Bila je to kuća. Bila ja soba. Salon za muškarce. Bilo je drugih žena u drugim sobama. Puno. Sva dvorišta puna, čulo se vrištanje. Cele noći, cele noći. Bilo je

mladih devojaka, bilo je starijih žena, bilo je... pravi užas je bio. Bile smo izolovane usred šume. Samo nas je Bog mogao čuti, jer nije bilo nikoga ko bi nas mogao čuti... bio je užas. Bile smo izolovane usred šume. Jer, samo Bog nas je čuo, jer niko drugi nije mogao... Predala sam se dok nije došlo vreme da nas oslobode. Oni nama nisu ništa govorili. Ostavili su nas tu zatvorene, i samo su se tekovi kretali. Mi uopšte nismo znale, samo je nastao neki čudni mir. Pre svitanje je nastao mir, mir. Zaustavilo se sve, ni odjeka ni ništa. Otvorila sam lagano prozor i skočila sam sa prozora. I izašla sam i počela da hodam, hodala sam, išla sam, ali nisam imala snage da hodam dalje, i pala sam na njivi i zu ostala sedeti. Došle su dve osobe. Njih poznajem, te ljude. Mnogo sam im zahvalna. I oni rekoše... „Šta ti je, jesi li ranjena?“ Rekoh: „Da, bolesna sam, ranjena“. „Ko te doveo ovde?“ Rekoh: „Bolesna sam, samo malo vode ako imaš da mi daš?“ Oni su otišli i uzeli vodu u selu negde u blizini, i dali su mi vode i ponovo upitali: „Ko si, gde si bila?“ Rekoše: „Oni tenkovi odoše onuda, a mi smo došli ovuda“. Dovedi su konja sa zapregom i bacili su me u zapregu, držeći me na rukama ispred sebe. Stavili su me u zapegu i odveli do jedne kuće. Tu su pokušali da me hrane, umili su mi oči, pomogli su mi. Tu su bile dve žene, tek onda su me pitali ko sam, odakle dolazim. Posle izvesnog vremena taj čovek je obavestio mog muža. On ja napunio traktor gorivom i došao je da me uzme traktorom, tako u ležećem položaju.

Došlo je jedno italijansko udruženje sutradan ujutro i tu su me pregledali. Reče: „Ona ne sme da živi ovde, treba je odvesti negde u inostranstvo, jer je počela da jede svoje meso, pije svoju krv“. Prešla je sve granice, samo skelet, insani i meso... mesa uopšte. „Pojela je svoje meso, nema ona više“. Muž je već našao decu, uzeo je decu kući. Sin mi je bio ranjen na nozi od šrapnela granate. Muž je doveo decu, a oni su mislili da sam mrtva, nestala, ubijena. A sada, kada sam došla, tada su stigla i deca. Ali, sada već nisam mogla ni ruku da podignem, uopšte. Veoma sam propala, i tu mi je pružilo pomoć ono udruženje. Rekli su da me odvedu u bolnicu, a u bolnici sam ležala četiri dana, ili pet. Neprestano su mi davali infuzije. U bolnici u Peči. Bolnica mi je mnogo pomogla. Malo sam došla k sebi, sama sam mogla da ustanem i da sednem. I sredili su mi telo, dezinfikovali su me celu, tako... celu su me trljali, noge, telo, sve. Nakon nekog vremena sam imala operaciju na materici zbog velike infekcije. Pola materice su mi uklonili. Zbog toga sam imala veliku traumu. Po mraku nisam smela izlaziti, trauma. Nisam mogla da stanem pored šporeta, da spremam hleb. Ali, pomagala su mi deca, davali su mi da jedem, da pijem. Ostala sam tako skoro četiri godine. Polako sam se oporavljala, polako oporavljala. Ne znam koliko puta sam htela da se ubijem. Pokušala sam da se ubijem dva-tri puta. Jednom sam pila domestis, ali su naišla deca i nisam uspela da popijem puno, jer sam pomišljala samo da živa ne budem više. Onda su me odveli u bolnicu. Ostala sam tamo mesec dana, ili možda više. Dan danas imam problema sa stomakom.

Tamo je bilo mnogo žena, ali nismo mogle da razgovaramo. Jer smo bile same u sobama. Menjali su brave. Menjali bi bravu, a kjuč bi stavljali u džep. „Ostani ti tu“, rekao bi. Ista osoba svaki dan.

Svaki je imao posla samo sa jednom. Birao bi najbliju, najsposobniju, zatim je ne bi puštao. Drugi bi uzimao drugu, o onaj drugi drugu neku... bilo je puno. Donosio bi hleb ujutru, davao ti da jedeš... Gulaš, hleba. Stavljala sam soli tako

da skoro nikad nisam spavala. A probleme sa snom nisam prevazišla, nikad, nikad, nika. I sada imam problema sa snom. Sipala sam malo soli i ovako ga mazala, lizala sam ga, onda pi popila čašu vode u nadi da ću zaspati. Nisam mogla spavati. Nasilje, i danju bi dolazio i uveče do ujutru. Ne stavio Bog nikoga na takve muke kao što je nas stavio. Silovao bi te nasilnički do iscrpljenosti da nisi mogla stati na svoje noge... Ne znam šta da kažem. Trajalo bi 20 minuta, 30 minuta, tako to. Ponovo, ponovo, ponovo. Dešavalo se do ujutru četiri puta, tri puta dok... Danju bi izlazio, šta ti ja znam gde su oni išli, ponovo bi dolazili.

Oko 30 godina, otprilike te starosti. Uvek je govorio samo lepe reči. Govorio je: „Vi Albanke ste dobre, slatke ste, ovakve ste. Slatko vam je mleko od grudi“. A ja sam još dojila sina. Sisao bi mi grudi... Mi smo doživele užas. Ja ne znam šta rade ovi, ili kako to doživljavaju ovi, kako mogu sedeti na te fotelje znajući šta smo mi doživele. Kako on može sedeti na fotelji. Kako on može da sedi i da padne noć bez neke pomoći za nas. Ja danas možda nemam hleba kući za iftar da jedem. I kako on može da doživi užas koji sam ja doživela, a on sedi u fotelji i uzima platu od 2000 evra.

Nakon rata je bio veoma težak život. Kucala sam na svačija vrata. Nikakve mogućnosti mi nisu pružili niti pomouć sem u KRTC. Molila sam sve, svako udruženje, svuda sam tražila pomoć, govorila sam svu istinu. Imam i svedoke, muž mi je svedok, i moje drugarice su svedoci koje će vam reći isto... možda sam i ja preopterećena i ne znam sve. Ima ih kao moja drugarica koja priča jasnije ovo što smo doživele i šta sam ja doživela.

Mužu sam ispričala kasno, kasnije. A muž me video kada su me odveli. On je bio u šumi, video me. Rekao mi je: „Ja te podržavam, jer ni ja nisam mogao ništa da ti pomognem. Video sam te i kako te odveo i koliko si se ti suočavala sa njima, a ja ti nisam uopšte pomogao i moram da te podržim u svakom pogledu“. I podržava me do danas.

Počela sam da pričam. Prčala sam sa drugaricama, onda sam ispričala to u udruženju. Dok nisam uopšte pričala o tome, bila sam u mnogo gorem stanju. Jedno četiri godine nisam uopšte pričala o tome. Ni sa suprugom nisam razgovarala. Suprug je znao, ali nisam mogla da mu objasnim. A dugo sam sedela usamljena, ni sa kim nisam razgovarala. Svi su govorili: „Ova je bolesna“. Mene je grizlo to, jer ja nisam bila bolesna. Ja sam shvatala, ali me to izjedalo iznutra, i uvek sam osećala neki unutrašnji nemir. Ali nisam mogla ništa, to se desilo mimo moje volje.

05 – H.K. :

ŽELIM DA MI SE ČUJE GLAS

Knjiga sećanja sa ispovestima žena koje su preživele torturu tokom poslednjeg rata na Kosovu

• SILOVANJE CELOG NASELJA

Zajedno sa decom i drugim članovima porodice napustili su selo sa idejom da će pronaći neko sigurno mesto. Mesecima će tamarati iz jednog sela u neko drugo selo. Što je vreme prolazilo, svakim danom je postajalo sve teže za ovu majku i njenu decu.

Pod naredbom srpskih paramilitaraca, ona i šest drugih porodica se smeštaju u nekoliko napuštenih kuća u jednom kosovskom gradu. Svi sa bili samo deca i žene. Nekoliko meseci su sistematski silovane. Nisu pošteđena ni deca. Ona je ubedena da je uspela da abortira uz pomoć narodnih ljekova sedam nedelja nakon prvog silovanja.

“Ostala trojica su stajala na vratima, a jedan je ulazio unutra. Znali su oni kako se radi. A on me hvatao, pokušavao me da me uhvati za vrat. Odgurnula sam ga i ... skinuvši kundak odgurnuo me dalje. Stigao me s one strane stola. O Bože, svu me rasturio. Presamitih se od boli.”

Ispovest u prvom licu:

- **ABORTIRALA SAM POŠTO**
 - **SAM OSTALA TRUDNA USLED SILOVANJA**
- H.K.

Rođena sam 69-te. I devojaštvo mi je bilo tragično. Nismo je imale. Siromaštvo, strašna beda. Odrasle smo u veoma teškim uslovima. Otac nezaposlen, mnogo dece. Dosta smo propatili. Doživeli smo svašta. Zamisli, bilo je dana kada nas ja majka hranila samo sa nekakvom posnom pogačom. Majka uopšte nije jela. Od muke bi zaplakala. Ja sam bila najstarija od dece. Gledala sam mamu kako plače, i govorila bi u sebi „ni ja neću da jedem“. Tako mi Boga. Grejali smo se slamom. Tako smo teško živeli. Svi, braća i sestre, smo učili. Sada, uprkos svim tim nedaćama, i tako teških uslova, svi su profesori, svi rade, svi su obrazovani, doktori, cela ta moja porodica, svi do jednog. Svi su završili škole. Svi. Ali sam braća, mi sestre nismo imali šanse da idemo u školu. Udala sam se sa 17 godina. Sa proscima.

Ovi muževljevi su bili bogati. I, ajde sad, došlo je vreme... u to vreme smo pravile čeiz (devojačke darove), možda se sećaš, sa kukom ikamza, drugarice mi donosile i pomagale.

U subotu, rano ujutru, nikada neću zaboraviti, izadoh da kobajagi plačem. Ne da sam plakala, nego krv iz očiju mi je curila. Od boli prema majci. O Bože blagi. Dođe nedelja. Da idem kao nevesta... Došli su da me uzmu sa dva para bubnjeva. Toliko su oni bili bogati i tako velika je bila svadba. Međutim, moj otac je bio u stisci, jer nije imao... Od četvrtka do četvrtka je trajala svadba.

Nisam videla muža do one noći, u nedelju, kada je mladoženja ulazio u sobu. Te noći kada sam otišla, nisam videla muža nigde. Dok nije ušao kao mladoženja. Muž, tako, dobar. Nikada mi nije vikao, niti mi je rekao neku tešku reč, nikada, niti mi je rekao „uradi ovo“, „uradi ono“, iĐ da kaže: „Ajde, jer si došla iz siromašne porodice“... Nikada u životu. Dobro smo se slagali. Svi su me voleli.

Ja sam rodila decu, jer Bog mi nije dao tek nakon 10 godina braka. 10 godina uopšte nisam imala dece. Prvo se rodila kćer, zatim mi Bog podari sina, a posle još jednu kćer. Samo to troje dece.

Pre rata, sve dok nije počeo rat, pre rata dok smo živeli... sreća. Bog mi podari decu... Kćer u prvi razred. Sa mužem sam se dobro slagala. Nikada u životu nismo imali nikakvih problema. Veoma me poštovao i poštovala sam ga bezmerno.

Počеше sa prikupljanjem oružja. Mom ocu su oduzeli lovačku, i udarali su ga pesnicama tu pred nama.

U sedam sati počeo bi policijski čas. Nismo smeli izlaziti do sedam ujutru. Možda bi počeo i nešto pre sedam.

Isada, eto, ostadosmo tu. I kada je počeo rat već je bio april.

Pripremala sam hleb u naćve, radile smo to po nekom redosledu sa zaovama, po jedna od nas bi spremala hranu. U to je došao komšija i govori svekru: „Gde su ti sinovi, gde su žene, sinovi!“, sav je bio unezveren. Reče: „Tu su negde, neko na njivi, a neko...“ „O, okupi ih sve, jer teško nama, počе rat, gotovi smo!“ „Šta to govoriš?“ „Tako mi Boga, odoh da kažem celoj mahali, da se okupi, rat je počeo“. Kao rat! Svi smo poludeli. Kakav rat.

„O, bežite, jer ne znamo šta će ve biti!“ Gde da se beži? Gde da se ide?

Krenuli su prema nama. Raširili se svuda, Srbi. Imali su ve što požele, ako hoćeš vozila, automobile, celu državu su imali u rukama, a mi ništa više nismo imali, takajе naš narod.

I ustadosmo, šta da se radi. Počеше meci, strava, krenuše uzbrdo...

A šta da se radi, da povedemo decu, da ostavimo sve tako kako je, kuću i sve, i odemo u neko drugo selo.

Kako to kažu, od tog našeg sela, malo naviše, eto drugo selo. Rat više nikad nije prestao.

Ali šta da se vidi, tu je bila stacionirana policija, tu je bila vojska, i svi. Kada smo ga videli, sve nam se učinilo crnim, jaoj nama, šta da radimo. Ostadosmo tu noć kako smo znali i umeli, bila je to duga noć bez sna.

Počеше da pucaju uvis, pucali su iznad kuća. Aman, o Bože, Bože.

Imali smo podrum. U njemu se okupila cela mahala, došli su tu kod nas. Svi tu na okupu.

I tu smo ostali, bogami, nekih tri dana. U tom podrumu. Tu, ko je mogao krijući da odnese neki hleb ili nešto da se spremi, jer su nakon tri dana ušli, izbacili nas

iz kuća. Muškarce ne, oni su ranije otišli u šumu. Nisu bili tu. Samo žene. Muškarci nisu smeli da ostanu sa nama. Tog dana kada su došli i počela pucnjava, oni su otišli. Muškarci više nisu imali šanse da se vrate kući. i Nosili smo im pomalo hleba, znale smo gde su, tako krijući.

„Ajde sag, idite, idite odavde, idite gde god hoćete.”

Nismo znale kuda da odemo. Gde da krenemo, gde da idemo. Odosmo, krenule smo prema obližnjem selu. O Bože, te noći kada smo otišle pao mi je sin, jedinac. Bile smo u selu, samo sam izašla po kofu vode u dvorište, da odnesem deci unutra... Ostavila sam sina na balkonu, i odjednom je eksplodirala granata, sin je od straha skočio, kćeri moja, iz sprata i pao dole na neki blok. Posekao glavu, obrve...

Rekoh: „Ode”. Uzela sam ga, uvele smo ga unutra tako, mislile smo mrtav je, krv mu je tekla svuda. I odvedosmo ga kod lekara u jedno drugo selo, na traktoru. On ga je uzueo, sašio ga, zatvorio mu ranu zavojem i svime što je trebalo, hvala mu, gde god da su. I pružio je tretman mom sinu i vratili smo se ponovo tamo. Oni su svi mislili da im je sin preminuo. Da, kako da ne, on se smirio, kako se to kaže, vrati mu se duša. Ponovo dođe policija i izbaciše nas sve iz kuća.

I sve nas skupiše na jednoj poljani. Sve. Tri dana i tri noći ostali smo tu na pod otvorenim nebom. Sve nas skupiše tu. Uhvati nas noć, bilo je hladno. O Bože, strašno je prenočiti na kiši, deca sklupčana i gladna, žedna, vrištala su. Neko je poneo sa sobom sač, malo brašna, neko je pokušavao da nešto spremi za jelo, na toj poljani. Gađali su nas granatama. Jednom su ubili jednog muškarca, zatim jednu ženu. Vika, deca, vriska, kojeg li užasa. I to da čovek doživi, blagi Bože. Granate, iznad glave, ušli su i odveli sve mlade momke. Izabrali bi one koji bi im zapali za oko. Bilo je i od 11 godina koje su odveli, pa navije. Odveli su ih i odvojili sasvim od nas.

Nakon tri dana pustiše muškarce, ponovo smo se popeli na traktore i krenuli smo prema gradu.

Na jednoj poljani pred nama su odjednom banuli vojnici, puno njih. Svi u crno i pod maskama. Tu su stupili pred nama, svi sa automatskim puškama. Svi u crno. Boga mi, psovali su nas, maltretirali su nas, svašta su nam rekli. Smejali su se, zbijali šale sa nama, govorili skaredne stvari, mrkli mrak na toj poljani. Svi smo plakali i vrištali.

Rekoše nam da se vratimo, hodali smo još nekih dva sata, i stigismo do jedne poljane gde je bilo mnogo naroda.

Deset dana smo tu ostali. Onda su došli i zapalili nam traktore, rekoše idite peške u koloni. Sa kolicom za malter, koju koriste radnici, vozila sam kćerku. Ali točak bi se zaglavljivao u blatu. Padala je kiša ko iz kabla.

Bog pošalje kišu i blato. O, užasa Božjeg. Kćerka od sedam nedelja. Izgubila je svest. Jaaj, šta da se radi, šta da se čini. Alah, umeće mi kćerka. Spustila sam kćerku i ostavila je tu do mosta. Jednostavno, spustila sam je dolje. Rekoh, Bože. Rekoh: „Alah. Rat je. Neka me Bog spasi od greha, uradiću šta mi je suđeno, jedino da tu ispustim dušu.”

Oprostih se od male kćerke, jer toliko sam bila umporna da sam pomislila da ću dušu ispustiti, rođeno dete, zar ima nešto teže, ostade mi samo uzdanje u Boga, zatvorila sam oči i spustila kćerku na zemlju. Ostavila sam je.

Svako, kako kažu, nije znao šta radi. Od traume, od užasa, od... Iscrpli su nam i zadnji atom snage. Napravili smo nekoliko boraka, i beba koju ostavih je počela

da plače. Vratila se starija kći, 6 godina, otišla je uhvatila je za vrpцу od odeće i počela da je vuče. Rekoh: "O, ostavi je". Reče: "O, mama bre, neću da je ostavim!" Rekoh: "Čim prenesem na sigurno tebe sina, vratiću se da je uzmem". Uzeh čebe iz jednog traktora, pocepah je i povezah oko struka, i povezah i kćerku uz struk. Uz moje telo. I hodali smo bez zaustavljanja.

Nakon tri dana dozvoliše nam da uđemo u jedno selo. Smestili smo se u školu, činilo nam se kao da je ceo svet naš.

Rekoše nam da treba da odemo i odatle. Odlučismo da se odvojimo, svako neka krene svojim putem. Oko 60 nas smo išli zajedno. Prođosmo grad i odosmo prema jednom selu. I kada su banuli ispred nas, zaustavili su sve nas. „Ajde sada, ili ćete izvaditi pare ili zlato, ili ćemo vas zaklati sve koliko vas ima!“ O Bože. Skupili su sve, pred nama su ubijali konje i krave, sve na šta bi nailazili, pse i sve, koliko god su mogli, tu pred nama. Malo se odmakosmo, kćerka tu plus dete u kolicima. Al' kako mi uhvati sina jedan sa maramom, i nasloni ga ispred sebe na svoje noge i isturi ga napred, izvuče nož iz pantalona i stavi sinu ispod grla. I reče: „Ili pare, zlato, ili dete ode“. Rekoh: „O, imaš li Boga, nemoj jer mi je jedina, nakon deset godina to dete imam.“

Kako mi veideo da plačem, jedan drugi me udari kundakom od automatske puške iza leđa. „O, kuku meni, samo nemojte da mi dirate sina. Ubijte mene i kćerke. Ubij me ovakvu kakva sam, samo tog sina nemoj da mi ubiješ.“ Imala sam lanac, dva prstena. Požurila sam, brzo ih skinula i dala mu ih. Dadoh mu sve što sam imala. Skinuh naušnice i sve. „Evo!“, rekoh. Tako sam uradila. Rekoh: „Pogledaj, više nemam ništa. Oduzmi mi dušu samo sin neka mi se spasi. Nemoj mi ga ubiti.“ Izvršiše kontrolu tašni i svega. Pustiše mi sina. Ali, kako ga je pustio, odgurnuo ga je i on je pao na asfalt, ovako, odgurnuo ga je udarcem na leđa, i sin mi pade, a krv mu curila iz nosa, usne, ceo u krvi.

Ovi su imali uniforme... tako, zelene boje, mnogo... više je bilo zelene boje, i nekih nekako više na zagasito žuto. I crne marame.

Ali nisu nas puštali, zadržavali su nas tu. Ceo dan tu, o šta su nam sve govorili. Svakakve gadosti. „Sada ćemo vam poderatu tu stvar“, sada ćemo vam uraditi ovo, sada ćemo vam uraditi ono. Smejali su se, pili su rakiju, šegačili se sa nama. Zadržali su nas ceo dan. Neko, pre nego se smračilo, nam je rekao: Ajde, idemo... I odveli su nas u grad i rekli nađite po neku kuću. Sa nama je bila jedna mlada devojkа. 17 godina. Nije bilo lepše ženske. Rekoše nam: „Ako ode ova devojkа, ubićemo vas!“ Ona je te noći spavala sa nama u kući u kojoj uđosmo u gradu. Tako, samo da uđemo negde, šta smo znali, samo smo tu ušli. Nismo znali šta će se dogoditi kasnije. Uđosmo tu, o ona ostade sa nama. Dolazili su te noći, non stop su nas čuvali te noći. Stalno su bili u dvorištu ili se kretali po naselju. Svi smo bili budni, tako, vika i dreka. Sutradan... Rekoše: „Gledajte! Da ostanete u ovom broju. Ako kojim slučajem bude jedan manje ili više, sve ćemo vas pobiti.“ Mi rekosmo: „Ne, mi smo ovde samo članovi porodice.“

Šta da im radimo. Videli smo šta su naumili da urade mladoj devojkі i odlučismo da ona pobegne.

Oni su je zapamtili. Tražili su je. Tog dana je počela strava.

Nije bio april. Kada smo otišli tamo bio je već kraj maja. Tri nedelje tu, tri nedelje navršismo tu.

Pobegoše svi, ostadoh u toj kući samo ja sa decom i starom.

Kada dođoše kod mene ovi paramilitarci, rekoše: „Ajde, gde su ostali?“ Rekoh: „Pobegli su, šta znam ja“. „Kako su pobegli? Sada ćemo zaklati staru, decu i sve“. Rekoh: „Ja nisam došla ni sa kim. Zakoljite nas, zaklaniji ne možemo biti. Gore od ovoga ne može biti“. Znala sam srpski, jer sam imala tetku u Prizrenu. I u to vreme... možda zbog toga što smo učili u školi. Učili smo po jedan čas srpskog, kao sada enbgleski, ali tada srpski. Rekoh: „Ako nađete nekoga, evo tu sam vam ja. Ubijte me. Ovde nema nikoga. Samo smo mi ostali, uradite šta god hoćete, nemam gde pobeći, nemam gde da idem, ko šta može“. I od tog dana počeli su ovi da dolaze. Zvali bi jednog po imenu, bio je neki kao najstariji, Boža. On je bio paramilitarac sa svojom grupom. On je počeo dolaziti, ne samo kod mene, već je ulazio redom u sve kuće. Dolazio je svaki dan. Dolazio bi svaki dan, ulazio bi u dvorište, vika i dreka, tražio bi kafu, tražio bi čaj. „Ajde sad, ustani da napraviš pitu!“. „Ustani, fliju!“ Preklinjao sam ga u Boga. A on, da me prostite na izrazu: „Jebem ti Boga. Kakav Bog? Ovde nema Boga.“ Kazala bih: „Nemoj bre, jer nemam.“ Nemam, nema. Ustajao bi, a onda bi, kada bi dolazio kući, počeo donositi kafu sa sobom. „Ajde da mi kuvaš kafu!“ Šta dda radim? Uzela bi, nije bilo šporeta, ni drva, ništa. Ama baš ništa. Pronađoh neke sveće iza kuće. Veruj mi, bila sam primorana da na vatri sveće stavim kafu. Uopšte mi nije davao mira. Samo je stara bila sa mnom i sa decom. Tražio je pite. Gde da uzmem pitu, gde da je spremim, gde da je uzmem, gde. Plašila sam se njih. I tako. Jedna komšinica, bila je veoma dobra žena, izašla je jedan dan do ograde i gledala nas: „O, jaoj, sa ovom malom decom. Dal' imap nešto kukavna ti, dal' imaš nešto na zemlji o voj.“ Donela mi je 25 kilograma brašna, dva litra ulja, nešto makarona, neke špagete mi je dala. Ona mi ih je pkolonila.

Uđoše mi prve noći, nikada neću zaboraviti. Ceo dan neki Boba... jer, znaš, njemu si mogla pročitati znak na uniformi. Mene je interesovao znak. Mogla sam pročitati „Milicija“. Vojska i milicija, ovih paramilitaraca... redovna vojska nikoga nije dirala. Nikada u životu nisu dirali nikoga.

Do tada smo prošli dobro sa njima. Ali nakon tri noći počeli su da dolaze. Bio je neki Boba. Boba se zvao. On je bio milicajac. Ceo božji dan se kretao oko kuće gde ssam bila ja sa starom i sa decom.

Reče mu jednom stara: „O, sine, što se ti vrtiš ovuda?“, reče mu jer je znao albanski. „Tetka, ja osmatram teren. Ostanite bez brige“, odgovori joj on. Jer je osmatrao teren, milicajac. O, tog dana kad je pao mrak, pao je mrak zemaljski. Kada dođoše na vrata, četiri njih. Bam, bam, bam. Nisam imala ni ključa, ni ništa, tako sa nekim trakama sam zatvarala vrata. Sa nekim ekserima. Otkinuše trake u banuše unutra. Uhvatio me jedan od njih, počeo: „Srce moje“, govorio je meni. Kuku meni šta me snašlo. Stara je vrištala. Deca. Najhmladi sin. Imali smo samo dve sobe i neki kao hodnik. Tu je bio trpezarijski sto. I reče meni: „Srce moje“, i krene juriš na mene. Ostala trojica su stajala na vratima, a jedan je ulazio unutra. Znali su oni kako se radi. A on me hvatao, pokušavao me da me uhvati za vrat. Odgurnula sam ga i ... skinuvši kundak odgurnuo me dalje. Stigao me s one strane stola. O Bože, svu me rasturio. Presamitih se od boli. Uhvatio me na stolu. Pokušavao je da me uhvati... hvatao me za grudi, zubima. Pokušala sam da se odbranim. Odbijala ga, tako mi Boga, plakala sam. A plakala je i kćerka, plakala je stara. Pokušavala sam svim snagama da mu se oduprem. Nisam mogla više da se guram s njim. Prvi put. Završi on tu stvar, a ja nisam znala gde sam. Da li ludim, i izgubih svest, padoh dole.

Ne znam više šta se dogodilo dalje te prve noći. Glava mi je bila ošamućena, više nisam znala gde sam. Nismo znali... niti smo imali sat da pogledamo vreme, niti smo znali kada su stali, ni koliko je sati bilo, samo sam pogledala sebe kada sam ustala. Bila sam skroz gola, skroz. Zubi, lice, vrat i grudi, sve mi je bilo u masnicama. Ušla sam pravo, ušla am kod stare, njeno vrištanje je bilo blizu mene. „O, kuku meni, šta nas je snašlo!“, reče ona. Užas se više nije odvajao od nas. Sada bo dolazio onaj... neki, hajd', nakon dve noći, opet bi dolazili. Isti. Dolazili su po mraku. Zatim sam dobila menstruacije, da me proštiš na izrazu, završiše se... Nakon silovanja prošlo je sedam nedelja. Nisam dobila menstruacije uopšte. Počela sam da osećam mučninu. Počela sam da se umaram, počeo da osećam mirise. O, Bože blagi, plakala sam, vikala i vrištala, nisu nam se odvajali.

I uvideh da sam ostala trudna. Računala sam, jer sam znala kada sam dobila menstruacije, i kada sam imala decu, znala sam po tim znacima, znala sam. Prvo njihovo silovanje, slagalo se sa sasvim sa trudnoćom. Znala sam da sam ostala trudna sa njima.

Otišla sam u jednu susednu kuću, tu nije bilo nikoga, svi su bili pobegli, pronašla sam i uzela jedan čanak sa nekom tekućinom, i popila sam to. I počeo da mi se povraća od toga, prava mučnina. Stomak mi se naduo. Zamalo da umrem od toga. Nadula sam se, spopala me mučnina, pomislila sam da ću tu da izdahnem. Nisam mogla ni nogu da pomaknem. Primetih da nisam uopšte dobro. I primetih da me izdaju obe noge, i samo što ne izdahnuh tu, u toj kući. Ajde, rekoh, da ne odem još malo, ako umrem da me ne gledaju deca i stara. Ustala sam i krenula. Uvideh da neću moći nikako. Cela sam malaksala. Dok sam išla, imala sam strašan proliv, iz stomaka me je curilo, ovako. Postala sam eto ovolicna. Kada odoh tamo, nekako se iskobeljah preko ograde, udoh u kapidžik i u kuću. Ona me videla. Imala sam stalan proliv. Stara je počela da viče: „Šta su to uradila, kukavna! Šta ti je?“ „Nije mi njišta“, rekoh. „Šta si uradila? Zar hoćeš da ostaviš troje dece siročad u mojim rukama tu. Šta ću ja s njima!“ Rekoh, ovako i ovako, ispričah joj. I tako celu noć, u toj blagoslovenoj noći zamalo da umrem.

Spopali me bolovi tokom cele te duge noći. Popila sam to u podne, bilo je oko dva ili tri sata, i ništa, ništa mi nije bilo, samo mi se stomak naduvavao, skoro da puknem i ništa...

Sada se spuštala noć, vika i dreka, nisam imala kuda ni šta da radim. Kada je bilo pet sati, znam nešto pre svanuća, izbile su mi menstucije i izbila mi je krv.

Tako mi Boga, krv mi je stalno curila. Nije prošlo ni 20 minuta, počeli su mi izlaziti veliki komadi.

Iste osobe su nam dolazile dan za danom. Tražili su, duša nam je došla na vrh nosa. Hteli su čaja, hteli su kahu, hteli su...

Nasilja, i seksualnog, imale smo non stop. Nisam mogla da ih zaustavim... nisam mogla da im se oduprem. Nisam mogla, jer sam ih mojim snagama dosta gurala. Ali imali su nas tu gde smo bile, te porodice koje smo bile tu, a bilo ih je u pet šest kuća. Dosta su nas tukli. Dosta su nas maltretirali. Ne samo mene, već celo to naselje. Tako non stop su nam se motali oko nogu. Da skratim priču, pretvorili su nas u svoje slugu.

Taj Boža sa svojim društvom. Sa štapom u ruci, čini mi se da ih još uvek gledam, podiza bi haljinu kćerki od šest godina do ovde, gaća. Srušio bi na pod devojčicu

od šest godina. Stara je stalno vrištala. „Nemojte, kumim vas Bogom, dete je. Jel' imaš Boga ti!“ Smejao se, pio, penio se. I odjednom bi zatražio: „Ajde sada, diž se da napraviš pitul!“ Rekoh: „Nema, ubij me, al' nemam. Ubij me!“ Odgurnuo je kćeku na pod, ona kao dete, ni dan danas nije to zaboravila... štap koji je držao samo je ugrušao kćerki među noge... njena vika i njena vriska, sve smo vrištale... I dan danas kćerka mi je sa traumama. Krv je pokrila dete, ovolicno. Kako da mu praštam sada? Jel' ima Boga? Jel' ima pravde? Jel' ima nekog u svetu da izađe i kaže... a šta to znači sada. Eto, bre, da kaže kao što je meni rekao EULEX, kada su me pozvali: „Želiš li da povučesh izjavu?“ Al', bre, kako da povučem tu izjavu?! I Boga da mi dovedete danas, bre. Jel' ima Boga? Jel' ima, da jednom u životu, a kažu da ima, da se pojavi, da ih uhvati i goni, da ih uhvati... O, ne mogu zaboraviti! Živa neću zaboraviti, jer su nam krv pili. I šta više. Jel' ima pravde na ovom svetu, od nekoga?!...

Kćerka danas sve pamti, moja kćerka je imala šest godina.

Tako mi Boga, i nakon rata kada je krenula u školu, to dete nikada nije bilo dobro. Uvek nervozno, uvek sa traumom.

Muž nešto zna, ali ne sve. Stara je umrla. Muž me više ne voli kako me voleo nekada. Sada je nekako drugačije.

On nije znao da li smo živi ili mrtvi dok se rat nije završio. Ja mu nisam pričala. Jer me bila sramota. Bilo mi je teško, suviše težak teret. Ostale sam zatvorena kući šest meseci, jer nikada nam se nisu skidali iz kuće.

Muža razumem, normalno.

On me na primer smatrao i kao ženu, i kao sestru, i kao sve.... nekako me držao blizu i voleo me mnogo. Mnogo, suviše. Sačuvaj nas Bože. Ja sam ti pričala, svi su mu govorili: „Ne može decu da ti rađa, oženi se drugom!“ On bi poludeo samo da mu neko pomene. Suviše. Aiiii. Mnogo me voleo, mnogo. Sada sam veoma hladna, van svake mere. I on, da mi proštiš na izrazu, tako na primer kao muž i žena, prođe mesec dana, tu smo, prođe pet, šest nedelja, on mi ne kaže, niti mu pridem niti mi prilazi. I u svemu smo udaljeni. Udaljeni smo.

Najstarija kćerka mi uvek govori: „Kuku, mama!“, samo to kaže. „Kuku mama, što je rat napravio. Znaš li, bre, mama?!“, samo toliko, i prekidam je. Ja ne volim da se vraća i priča o tim stvarima. Ili izađem van, ili se udaljim, ili radim nešto drugo kako bi je odvratila, jer to uvek pominje. Kada je otišla u školu, krenula je odmah nakon rata. Ona se nikada nije smejala kao dete. Ona nikada nije plakala kao dete.

06 - HËNA:

ŽELIM DA MI SE ČUJE GLAS

Knjiga sećanja sa ispovestima žena koje su preživle torturu tokom poslednjeg rata na Kosovu

• NIKADA BELOG DANA NISAM VIDELA

Ona nije imala lepo detinjstvo. Jedna nesrtena ljubav u mladosti i brak u uslovima ekstremnog siromaštva, ali i nedostatka muževljeve ljubavi. Nije stigla ni da se raduje rođenju deteta, koje će izgubiti kao odojče. I da joj to ne bude dovoljno, ona je bila u dva navrata žrtva seksualnog nasilja. Jednom tokom rata i još jednom mnogo pre početka rata.

“U toj kući su me obećastili četvorica njih, redom. Onda nas prebiše, osakatiše nas i popišaše se na nas, da čovek prosto ne poveruje! I popišaše nas... Našu odeću nismo mogli nikako naći. Mrak i crno pred našim očima! Ne znam dalje šta da ispričam, ali ono što čovek može da istrpi ne može niko.”

• Ispovest u prvom licu:

• **JADNOG LI ŽIVOTA**

HANA

Detinjstvo mi je bilo veoma teško. I moj otac je odrastao kao siročić. Ne pamtim ništa dobrog iz detinjstva.

Veoma mi se sviđalo da idem u školu. Ali nije mi davao deda, jer bi nam govorio da treba da idemo da čuvamo stoku. Mnogo, mnogo mi se sviđala profesija lekara, uvek sam to želela. Jadna ja, ali nismo imali uslova.

Sećam se pomalo tek kad smo malo odrasli, malo šta pamtim dok nisam napunila 18 godina. U to vreme smo radili... U to vreme najviše smo volele da radimo ručni rad. Dolazile smo kod ujaka, u gradu, u gradu, u gradu s oni živeli, radile smo. Kod ujaka bi dolazile i sestre od tetke. Volela sam ih. Bile smo veoma dobre drugarice. Jedna od njih reče: “Hoćeš li uzeti ovog momka?” Bio je dobar... bio je dosta dobar.

Meni se sviđao, ali nisam smela to da priznam, jer bi odmah počela ogovaranja. Taj momak je živio u Austriji. Al' ja rekoh u sebi, ja sam kućna devojka, pošto u školu ne idem, sigurno on me neće hteti. Toj sestri od tetke rekoh: "Nema šanse da me ovaj uzme, samo se zavaravam i postaću predmet podsmeha." Ja sam ga videla izdaleka, al' tom prilikom nismo razgovarali. U to vreme nismo razgovarali, nikada ga neću zaboraviti dok sam živa, nikada... On je bio dobar, njegovo ponašanje takođe. I sreli smo se, znaš ujaci i tetke su nam bili blizu, kada reče: „Samo da popričamo“.

Da popričamo, reče. "Ako bude sreće da se verimo, ako se ne verimo, onda ću te oteti". Bila je jesen, još nisam bila napunila 15 godina. Vratismo se zatim u selo, kući, on onako... vidala sam ga ponekad, viđao me. Ajde, odoše nekoliko godina, imali smo nekih poslova, siromaštvo, problema, nevolje, ali opet znaš, niko nije znao za nas. Patnja, dosta sam bila tužna zbog prekida škole, ali sam se plašila, pomišljala sam da će e ostaviti, jer će uvideti da od mene nema nikakvog interesa, ko će ti ga znati. A baka od ujaka bi govorila: "Treba biti obazriv odi, da neko slučajno ne progovori što".

Kada sam se vratila u selo, ja nisam znala ništa, oni su govorili: "Dobar je to momak, treba da je verimo u selo". I bez mog znanja, oni me veriše.

Ne za ovog momka, već za nekog drugog. Za jednu izgovorenu reč ode mi život. Ode mi život nizbrdo, a on postade zemlja. Al' u to vreme je bilo drugačije, ubili bi čoveka zbog takvih stvari. Ako se veridba ukine, ljudi bi se ubijali. Braća su mi bila mlada, gde da oni budu ubijani. Najstariji brat je išao u srednju školu. Vala, neću da idem, ali ne znam zašto nisam pobešla u to vreme. Zašto sam se mučila, plakala i plakala, tugovala, ne idem... idem. Neke nevolje sam zaboravila, neke se ne zaboravljaju dok si živa.

Zbog jedne reči... Kobajagi ostadoh tako verena jednu godinu, da li da idem ili ne idem. Ja tog momaka za koga sam trebala da se udam nisam videla nikada. On je bio dosta sromašan. Majka mu je bila bolesna, oca nije imao, a imao je još dva brata. Samo je dve sobe imao, siromašan dozlaboga, ali majka je govorila: "Samo da je sa svojim mužem, muž joj je zaposlen, neće tražiti komad hleba ni od koga..."

Kada sam otišla tamo, oni su bili u čudu, uđoh u to dvorište, bila je ta bolesna žena, jedna žena od strica. Oh, blagi Bože... da vam opišem, film, ne znam. Popila sam tablete i stegla pesnice. Kao da vam opisujem neki film, ne znam kako. Kako je ona bila bolesna, moja svekrva... fukara. Psihički bolesna. Dva sina su bila zdrava pameću. Međutim, taj momak nije bio taman, muž za koga su me udali. Dve sobe je imao, jedna moja, kuhinja, jaoj kakvo siromaštvo, gore ne može bit'.

Kod kuće mog oca i majke plakala sam i mnogo tugovala. On nije bio čovek, samo je išao sa tuđim ženama, nije bio čovek, majmun neki, fukara, hleba nije imao da jede. Tako sam gurala nekako, nakon dve godine ostadoh trudna sa prvim detetom. Dok sam bila trudna pala sam u dvorište... Beba je bila povređena, i odoh kod lekara... u Prištini. "Mora se svakako očistiti, drugačije ne može". I očistiše me, nakon što su me očistili rekoše... nemoj da zatrudniš dok ne prođe šest meseci.

Odmah zatim sam zatrudnela sa kćerkom. Bili smo ubogi siromasi, mi jadni nismo imali šta jesti, niti što popiti, bila sam gladna, bila sam žedna. Bože, šta sam sve prošla, da im perem veš, a oni bolesni, gubavci, prljavi. Spopaše me

neki bolovi, ali nisu to bili bolovi jer sam bila ušla u deveti mesec, nekih tri ili četiri dana.

Oдох ko jedne privatne lekarke u Prištini, pregledala me, i reče: "Idi u bolnicu, ima tamo mešovito osoblje, Srbi i neki Albanci, tamo imaju svu opremu, ne mogu te ovde zadržati".

Uđosmo u bolnicu u Prištini, gde da uoš... gde da uoš, na prijemu prvo i prvo sve sestresu bile Srkinje, jedan lekar tu je bio Srbin, jedan sto koji donesoše da pregledaju nas žene. Razrogačio je oči taj lekar Srbin, lekarke su sve bile Srkinje, ovako su nam cepale kaaap (imitira zvuke cepanja), i uhvatile bi nas, cepale nam bluze. Rekoh: "Zašto ne pričate albanski?". Ovo se desilo '92-ge godine.

Dadoše nam da obučemo bolnički najlon. Staviše me na sto, lekar da nas pregleda. Dodirivao nm je stomak, gnječio...ja skoro pukoh, pukoh. Smejala sam se histerično, pomislih da ću pući, pući.

Nikada neću zaboraviti to matretiranje, uvedoše nas u lift. Popeše se na stepeništu sa belim krevetom, bio je veliki, uhvatiše ma na liftu. Još dve sestre, skidaju mi odeću, osećala sam se ko' okužena dok se nismo popeli gore Bio je visok sa belom kravatom... Da, silovali su me. Da, tu u liftu, u tom liftu naše bolnice u Prištini.

U to vreme su bili Srbi, oni su bili preuzeli sve. I odosmo mi, odvedoše nas gore, udosmo u neku sobu. Dodoše troje, neki drugi, došao je I jedan kao milicajac sa oslonjenom automatskom puškom, ja sam ležala, samo mi je rekao: "Tu ustani! Šta ćeš ovde?" Ja sam se tada valjala od bolova, na sve strane... bolovi, pokreni se tamo, pokreni se ovamo, sa tim bolovima. Tako su nas obesčastili, tako su nas tukli. Zašto... i štoni dan danas ne znam, samo da nas Bog ne stavlja na takva iskušenja. Oko lifta, i mi koje smo bile u tim sobama, znaš, one koje su čekale da se porađaju. Čekale su da e tu porode. I ušosmo mi, jedan me obesčastio, okužio, dao mi injekciju: "Ustani", reče, "idi tamo gde si bila". Tako su se popeli na mene, i očiju mi, zna to ceo svet. Taj... koji je nosio belu kravatu u liftu, ali kasnije dođoše drugi redom, četiri njih. Oni su posle. Da, i jedan milicajac je došao u uniformi... i imao neki kao automat.

Skoro sam se onesvestila i pala sa na pod, sada tu i od bola, i od straha. Onda je poslao Bog tu neke druge sestre.

Dobro su me silovali, pregledali me, silovali me, dali mi injekciju, jednu injekciju ovde na kuku. Dadoše mi tu injekciju, a spopaše me bolovi. Čula sam. Čula sam kada je kćerka zaplakala. Više ne znam ništa, pala sam u nesvest od iscrpljenosti, imala sa krvarenje, i četiri dana su me držali ti podli psi u toj sali. Bar me nisu sasvim ubili. Sada znam, tada su se najviše uplašili, kada su mi dali krv. Došao je jedan doktor sa bradom, crn, i tu sam mu rekla: „Šta mi to radiš?". Reče: „Krv, krv". I tu mi je davao infuziju krvi, ostala sam četiri ili tri dana. Kako kažu danas... što ono kažu u šok sobi. Ležala sam, i stavili su mi nešto kao pesak, previjali me, bez jela, bez pića, samo sam tu ostala. Patnja i strah, ne znam kako danas pričam ni kako sam.

Rodila sam kćerku, a kćerku više nisam videla, sedela sam tu, čekala, noću su mi je doneli. Sa jednim kolicima su donosili bebe. Ne kao danas što ti ih ostavljaju kod glave, kada se moja zaova porodila, dva malecna dečaka, kod glave su im ostavljali. Dok su stavljali bebe na ta velika kolica, e... bum bum (imitira buku), kćerku mi ispustiše na pod. Tako, opa, uzimala bi po dve bebe.

Moju kćerku ispusti na pod...

Kćerka prekine sisanje nakon dve noći provedenih tu. Pred očima mi baci kćerku na pod, ali nisam smela ništa da kažem. Tu barem da javim nekome, ali tada su bili Srbi, nisi imala gde, nisi imala gde.

Svi Srbi, nigde nisam videla Albanca.

Uzeh kćerku tako sa poda, i nakon izvesnog vremena pustiše nas kući. Kćerka, samo joj je rame bilo u masnicama. I malo nos, bila je cela požutela. Prekine ona dojenje, nije mogla da sisa. „O, bogami, kćerka mi je bolesna“. „Dobro, dobro je, idite kući, u regularnom je stanju“.

Dožoh kući. Sasvim drugačija atmosfera sa detetom. Život je koštao duplo, bila to kćer, il' bilo to muško. Mnogo, mnogo, mnogo na ovom svetu, ne bi želela ništa drugo osim da umrem, da ne živim više. Došla mi je mama u posetu sa mlađim bratom. Ja sam ležala, kćerka je bila onemićala, uopšte nije došla. Tako, u patnji, i malo odojče je patilo. Mama se radovala, svi su se radovali. „Daj mi da ti okupam kćerku“. Dođe i jedna žena iz komšiluka tobože da me poseti. „Šta misliš bre? Kćerka ti je dosta propala“. „Da srce moje, dao bog da si ti zdrava, ovi su mladi, jer kćerka ti je dosta propala“. I ja sam mislila da je zaista tako, nisam imala pojma. Te majka reče: „Šta je to, mamino, crnoj kćerki tako na ramenu?“ Rekoh: „O majko, tako je Boga mi, možda zato što su je ispustili na pod, ali prolazi joj“. „Da, da, prolazi joj“. Bila mi je u rukama, umirala mi je, na izdisaju... umre mi. Dođe majka u posetu. Takva ti je ovozemaljska sudbina, ni majka nije ju je zaboravila nikada. Nikada je nisam videla da se smeje. Tada je dobila i šećer. Bila je nedelja dan kada je pokopana, nikada neću zaboraviti kćerkino lice...

Kako su mogli ti ljudi da budu tako bezumni, još lekari. Ja to nikada neću zaboraviti, niti je bilo zakona ni države. Nikada, nikada, jer tako nisu smeli da urade nikom. Ali, oni su dolazili i po kućama da nas pretuku, ubijali bi nas batinama.

Muž ništa... muž reče, nakon šest dana, reče: „Ajde u sobu“. Šta da vidi kada me odveo u sobu, skinuo mi odeću, šta da vidi, celo telo..., reče: „Šta ti je to tako? Ko te ujedao zubima ovako?“.

Bogami, ispričah mu, po nešto jer ko bi smeo da mu sve ispriča. „Ko te tako ujedao u sobi? Zašto tako?“ Onda bi me tukao. Muž, i nikada više nije prestao da me tuče. Al' nisam smela nikome da ispričam.

Nisam smela da mu ispričam o svemu što se dogodilo. Mislila sam da će me oterati. Rekoh mu: „Tukli su nas, tu neke žene, skinule nam odeću i samo nas tukle.“

Tukli su nas. Jer da su nas obesčastili na porođaju, nisam smela ni da pomenem, samo da su nas tukli. Tako mi Boga, nisam smela, možda je bilo bolje da mu sve ispričam, al' ne. On je bio pokvarenjak, nisi smela. Samo su nas tukli, vala, jer nisam smela, pomislila sam, znaš, da će me tako ostaviti na miru. Al'... ja jadna. On me tukao posle toga, stalno me tukao. „Zašto je umrla kćerka?“ „Kćerku su bacili na pod“. „Gde si bila ti?“ „Ja sam bila tu, doneše mi kćerku u krevet, a ja na noge nisam mogla da stojim, taman posla da je meni pala“. I tako, trpela sam, tako mi Boga, dok nisu došli svi moji. Nakon tri godine pobegoh od njega, napustila sam ga, misleći: „Ja više ne smem da se vratim njemu“.

Pet crnih godina, dan za danom. Rekoh, ja više ne smem ostati tu, jer pusti glad

i što umirem od nemaštine, ali sam bila gotova od njegove tuče. Ovo sa kćerkom mi se desilo '92-ge. Nakon tri godine pobegoh od tog muža. Sada su majka i otac tražili da me ponovo udaju negde drugde. Ali, mislila sam da ne mogu da odgajam malu decu. Nadaoše mi ponovo ovo mesto, muža sa kojim sam sada.

Kada me zaprosio ovaj muž, sa proscima, rekoše: „Ima samo troje dece“, al' kada odoh tamo zatekoh šestoro dece. Ovaj je bio mlad, sposoban, svidala sam se ovom mužu. Ja sam bila mlada. On je bio star, dosta dece, na lošem glasu.

Imao je nekih 50. Godina. Ja 27.

Dobro sam prolazila sa ovim mužem. Niti je bio probisvet, ni psina, ama baš ništa.

Zubi mi se pokvariše, pocrneše, popravi mi neke zube, neki su mi slomljeni u ratu kada su nas tukli, kada su nas bacali po zemlji. Popravi mi zube i obuče me. Bilo mi je veoma dobro, ali, znaš, zle sreće.

Imala sam svekrvu, i muževljevu decu. Muževlje sin, jedan od njih je bio u Nemačkoj, a jedan tu. Mrzeli su mog muža što me pazio i brinuo o meni.

Da, sa mužem sam bila u veoma dobrim odnosima. On mi nije vikao, bilo mi je toplo, imala sam da jedem, a kupovao mi je i odeću, nije mi vikao. I dobro, otvorih oči. Povratih se, dođoh k sebi, niko me nije mogao prepoznati. Tada je planuo rat!

I tada planu rat. Napustismo kuću, da li jet bilo 24. Marta, kada je udario NATO, il' 28., tako nekako, nisam sigurna, sve mi je pomešano. Naustismo kuću. Nikada više ne videh bela dana. Samo nizbrdo. U to vreme smo bili kupili dobra kola. A muža... Srbi kada bi mu videli ta kola, bio je neki FIJAT tipo, veoma dobar. Odvedoše i pretukoše prvo muža, oduzeše mu kola, a jedan od njih je govorio: „Uzmi ga“, drugi bi rekao: „Ajde da se vozimo od punkta“, gde je bio, „do opštine“. I tukli su ga, osakatili ga, al' opet su mu vratili kola, ali mu kola nisu trebala više, al' na sreću, na sreću, donekle se oporavi.

Kada odosmo do nekog sela zamalo da nas ubiju granatama. Udosmo u nekavu kuću, svi.

Zatim odosmo u neko obližnje selo. Stajali smo na nekoj poljani. Smenjivali smo se u kolima, ali smo se tu smrzavali.

Svi smo nakon toga boravili na otvorenom. Neko bi napravio nekakvu kolibu od drveta, o šta smo sve propatili, što smo se tu smrzavali. Cela porodica bi tu spavala.

Otišli smo u neko drugo selo i proveli noć u jednoj štali, na senu. Izašla je žena, domaćica kuće i rekla: „Bogami, nemamo mesta gde da vas uvedemo, sundera imamo“. Dade nam neku čebad, u štali sa senom. I dade nam hleba: „Bre, braćo moja, nemam gde unutra, hleba ćemo vam dati“. Noć se spuštala, dolazile bi granate, kuku majko, o majko moja. Tada... u to vreme smo krenuli nizbrdo, polako, polako, hodali smo oprezno.

I rekoše: „Požurite, popnite se na traktor“. Imali smo tu sreću, popeli smo se na traktor. Mala deca, nevesta, muž je išao peške. Tu izadosmo, rasplamsao se rat, jednog čak ubiše tu odmah, bio je vojnik, u uniformi. Njega su pogodili snajperom i ubili ga. I išli smo mi ceo dan tako, i celu noć smo pešaćili. Popeli smo se ponovo na neki traktor, morali smo da silazimo jer nije mogao da vuče, kad ujutru stigismo pravo u grad. I tu, malo pre ulaska, neke sutu odvojili, u

uđosmo pre šest. Uđosmo ti mi u grad. Tu smo zapazili jednu napuštenu kuću, i uđosmo unutra. Prenoćismo tu noć, pojedosmo nešto. Kada dođe sumrak, pre sumraka bili su još jednom neki ucrnim odelima, kao neka vojska, pogledaše. "Koliko vas je ovde?". I tako. Odoše. Eh, dobro, odoše, završi se, pomislismo da oni odoše. Al', eto njih opet nakon dvadeset minuta. I uhvatiše nas. Ja sam bila kod sudopere i prala jednu tavu.

Odvojiše oni muža i neke mlade momke, bilo je tamo nekih soba, znaš, nekih kuća, i odvedoše njih i zatvoriše. Ništa nisam znala, u prvi mah sam pomislila da su mi ubili muža. A oni su ih pretukli, oduzeli im zlatni nakit, oduzeli im novac. Prebijanje skoro na smrt, ona mala deca, vikali su, vikali, da čovek poludi. I uhvatiše nas ovako za ruku. Tu su bili i muškarci, njih su gazili, sve su gazili pucajući na njih. Nas uhvatiše i odvedoše u jednoj kući malo dalje. Bila je to velika kuća od dva tri sprata. Neki mrčan sat se čuo do dva po ponoći.

U toj sobi bila je jedna mlada devojka. Kako ju je udario jednom nogom, ona se stropoštala. Bilo je krvi, iščupane kose, bilo je žena, bile su kao mrtve, ležale su izvaljene na podu, kao da spavaju, uopšte se nisu pomerale. Svašta je bilo, ženska odeća, gaće, krv, kreveti razbacani. Ja sam bila na trećem spratu, neke su bile ko' u agoniji, tukli su ih, razbacivali su odeću, kosu, stvari... čega sve nije bilo u toj kući, čega smo se sve nagledali do ujutru. Ujutru, volja Božja, skinuli su nam odeću i tukli, izbacili nas u hodnik.

U toj kući su me obećastili četvorica njih, redom. Onda nas prebiše, osakatiše nas i popišaše se na nas, da čovek prosto ne poveruje! I popišaše nas... Našu odeću nismo mogli nikako naći. Nisi mogla tu naći svoju odeću. Pretukoše nas, uništiše nas i popišaše se na nas. Mrak i crno pred našim očima! Ne znam dalje šta da ispričam, ali ono što čovek može da istrpi ne može niko. Tu smo bile na izmaku snaga, samo ne znam kako smo došle. Dobro su nas pretukli, ubili su nas od batina, osakatili su nas. Tu nas je bilo dve, ne znam kako smo uspele pobeći. Obukla sam neke dronjke, i izašla sam. Nije bilo Srba u to doba dana, oko sedam, kada smo izašle iz te kuće. Kada dođosmo u kuću gde smo prethodno bili, zatekoh muža pretučenog i u krvi.

I došle smo tu pretučene, sve polomljene, lice mi nateklo, ovde me i dan danas boli lice. Polmiše mi jedan zub, jer, znaš, kada su nas tukli, oni bi nas bacali o zidove i na pod. A ruka, ova, kako me udario, samo ovde, natekla mi i ova. A ovu su mi čvrsto držali i gnječili, bogme ne znam ima li goreg. Samo ne znam kako sam ostala živa, kako sam i danas u životu. I pretukoše nas, i opsovaše, i upišaše se na nas na kraju, šta li su nam sve radili. Kada se vratih, uđoh tu, radosna što vidim muža, prenoćismo još tu noć u Prištini. Prenoćili smo do svitanja, muž e smejao: "Jesi li živa?" Rekoh: „Da, da, živa sam". Dever se obraćao zaovi: „ Al' ti više ne vrediš ništa, Srbi su te uzeli." Ona se smejala smrknuta lica. Govorila bi tu nekim ženama, koje su tu bile. Zaova, zaova, govorila bi ženama. Ostadosmo mi tu još te noći, da prenoćimo. Sutradan dođosmo, rekoše da krenemo peške.

I to se završi. Vratismo se u naše selo. Muž je ostao u gradu. Došao je peške... Mi smo putovale ceo dan, do sumraka smo stigle, od 12 do sumraka smo došle iz grada.

Telo mi je bilo skroz rastureno, bolesna, umorna, pretučena, noge e nisu držale... kuku meni, tužna, uplašena. Videle smo Srbe koji su došli. Na putu su nas zaustavili i pretukli šofera. Oduzeše mu pare, čak i ručni sat. I prebiše ga tu

i uvukoše mu glavu ispod cerade, znaš, one cerade pozadi za pokrivanje. I izvedoše neke starice tako ispred i počеше da se smeju, bili su neki mladi vojnici, bili su neki crni sa trakama na ruci, na tom mestu.

I rekoše: „Vidi kako su izveli starice ovamo. Bacite te starice na zemlju“. I spustiše starice dole na zemlju, hvatali bi ih za jednu ruku. Izbaciše nas sve dole i pretukoše nas tu dobro. Tu nas pretukoše, opljačkaše nas, to malo stvari što smo imale, neke sitnice, pretresoše nas. Imala sam jedan prsten.

Uzeše nam dva prstena, jda lanac mi je bio u džepu, u postavi od kaputa. Ali nismo se ni setile da ih imamo, samo šta da se radi da bi se spasile. Da, da, samo da se spasimo, nešto uzeše. Starice su izbacile na vrata, s ove strane, sve redom. I onda, Bog nam se smilova... i rekoše: „Idite!“ Pretukoše onog šofera zajedno sa nama. Nekih dva tri sata ostadosmo tu pretučeni i izmlačeni. Nas ostaviše, dođe jedan drugi traktor, i njih su pretresali, kontrolisali. Mi dođosmo, popesmo se na traktor i nekako dođosmo. Eh, nisu nam dali da uđemo u naše kuće, a tako smo bili umorni. Odosmo u drugo selo. Prenočili smo u školsko dvorište. I odosmo i nađosmo neku kuću odakle su ljudi bili pobjegli, koje su vratili nazad.

Udosmo mi u tu kuću, upalismo vatru i krenusmo da spremimo nešto. Nešto sasvim malo brašna, jer nije bio ništa, ni kvasca, ni sode za hleb. Htede Bog i dođoše gazde kuće. I Bajram smo tu dočekali...Bilo je oko 100 izbeglica. Zaklali su ovna, i proslavismo navodno Bajram.

Nisam znala ništa za muža, gde je, bio je sa starijim sinom, sa nevestom, i dever nije bio s njima, bili su se odvojili. Njega su bili pretukli, polomili ga skroz, i držali su ih zatvorene u nekoj kao spilji. I mi ostadosmo tu. A vojska je dolazila: „Koliko vas ima, ko ste?“

Dao Bog i tu ih bomardovali i poslali su neke tenkove, odmah. Tu smo se začudo spasili, i dobro.

Vratismo se kućama. Krv, ženska odeća. Da li su to klali, da li obesčastili, šta li su radili, sam Bog sveti zna. Puno, vala, takvih nedaća bez kraja, vala godinama, i vratismo se kako se vratismo, ja bolesna, i ajd', ajd', ajd'... Nakon nekih mesec dana, nakon tri nedelje odoh u bolnicu jer su mi prestale, znaš... one stvari (menstruacije, n.p.). Prođe otprilike dva meseca, skoro tri. Završi se, završi se bombardovanje, uđe NATO. Vratismo se kući, jaoj teško nama. Bila sam teško bolesna. Rekoše mi da idem lekaru. Dođoh u Prištinu... uđoh ovde. Zadržao me u bolnici, na ginekologiji, na patologiji, na nekakvom mestu. Kažu mi... da sam bolesna. Ovi lekari mi rekoše da... u Prištini... nisam trudna. Rekoh dobro, pošto nisam ostala trudna, nema problema, svo to silovanje, nisam trudna. Dobro, uzeću neke lekove, pomislih, ali bolovi mi nisu prestajali uopšte. Psihički, fizički umorna, bol, tuga... tuga, bolovi strašni, nisam mogla nikako da ih se oslobodim. E mori, ispustih dušu, umreh...

Više ne znam ni da se radujem, ja se nikada u životu nisam radovala.

Vala, svega se stalno prisećam. Tako mi Boga, dosta često. Jes' vala, kao kad je bio rat pre koliko godina, čini mi se kao da je to bilo danas. Samo, znaš, sada pijem tablete redovno. Pod tretmanom sam. Nije me strah da ću ostati bez lekova. Nije me strah.

Muž mi ponekad pomaže, a ponekad ne. Idem mu na živce. Ceo dan psuje i viče, kaže: „Kako meni pripade ova crna sudba? Agde da se zadesi moja žena, zašto samo mi tako, zašto nismo išli vani? Trebalo je kada je otišao OEBS i mi da

odemo i..." Svakojake nedaće, svakojake nevolje, inat mu je. Samo me ta zaova uspela zasmejati, obrukala me pred svim bližnjima. A morala sam da je pretučem, ali džaba, istukla sam je, sredila dobro, al' ništa. Izgubila sam kontrolu. I tako, sestro moja, crni mrak, ne vala više nikada nisam bila dobro.

Plašim se da o našim nevoljama niko ne govori, otkad je otišla Atifeta. I plašim se, pošto nismo pričale uopšte o tome, iz straha da se ne obrukamo, ništa nam se neće platiti. Ponekada nas je zbog toga strah, samo gledamo televiziju, slušamo, plašim se da se ne obrukamo. Tako mi Boga ne znam, ovi vojnici idu i svi prave pritisak na Ministarstvo. I loše čine što slamaju našu zemlju, samo, daj Bože, možda nešto izađe, jer nismo pričale pavo, obrukale smo se skroz. Suviše sporo.

Poručila bi im mnogo da rade dobro i poštuju zakone, pravila, jer nije igra samo naš problem, jer pitanje žena nije nevažno, jer sve dok žene ne budu imale prava, da stvaraju omladinu, da rađaju zdravu decu, Kosovo nam ništa ne treba. Nama Kosovo ništa ne treba. Ko je radio za nas do sada, Bog nek' ga sačuva i pomogne, nek' raduje ovaj narod, sve lekare Kosova gde god da su, rukovodstvo, radnike, decu, škole. Bože.

07 – LOLA:

ŽELIM DA MI SE ČUJE GLAS

Knjiga sećanja sa ispovestima žena koje su preživele torturu tokom poslednjeg rata na Kosovu

• RAT JE UNIŠTIO SVE

Ona je imala sretan život. Bila je u braku iz ljubavi. Imali su i jednu devojčicu. Sve je bilo perfektno do dana kada su oni banuli. Tog dana će joj ubiti muža i malu devojčicu. Doživeće seksualno nasilje, ali ne samo to...

“Ubiše mi muža. Tada, pucajući na muža ubiše mi i kćerku. Mene uhvatiše me za kosu i povukoše po zemlji... Odvedoše me na silu, vukući me, u policijsku stanicu. I tu je počelo to njihovo ludilo. I nakon nekog vremena, ustadosmo, nakon četiri sata me pustiše.”

Ispovest u prvom licu:

• **JA, MAJKA, SESTRA, ZAOVA...**

LOLA

Bilo nas je puno dece. I potičemo iz obrazovane porodice.

Svi smo obrazovani. Pošto nas je rat malo unazadio, izgubili smo i znanje i školu, ali opet smo dobro. Mi smo u detinjstvu imali dobre uslove, jer naš je otac bio radnik. Imali smo dobre uslove, imali smo dobru školu, imali smo dobre roditelje, imali su razumevanja za nas, iako nas je bilo puno.

Kada sam napunila 18. godina, jedan muškarac mi je ponudio brak. Poznavala sam ga odranije, bili smo u školi zajedno. Bili smo u osnovnoj školi zajedno, i tako, drug za drugom, rekli su bratu: „Lolu hoćemo da verimo, vašu Lolul!” I, kakav je bio običaj u to vreme, sa proscima, iako smo bili obrazovani, sa proscima. Posle toga sam se udala.

Šest meseci smo bili vereni, onda smo se odmah venčali. I imali smo veoma dobar život, veom lep život smo imali.

Imali smo mnogo svatova, a i kuće su nam bile blizu. Neki su išli na svadbu, neki se vraćali sa devojачke večeri.

Nakon nekih tri meseca, tako, ostadoh trudna. Svi su se radovali. I nakon određenog vremena, rodih kćerku. Kakva je to radost bila, jer oni dugo vremena nisu imali ni jedno dete u kući. Kakva radost, kakav ručak...

Ti sad zamisli, u to vreme sa bubnjevima su mi došli kod bolnice, radovala se cela porodica. Kako sa naše strane, kako sa muževljeve strane. Radovali su se,

ali izbi rat, pokvari nam radost, uništi nam život. Uništi mi sve stvari koje sam imala u životu. Oduze mi nadražu osobu koju sam imala, oduze me kćerku koju sam toliko volela... Oduze mi sve.

Bili smo kući i večeravali. Nismo znali ništa, samo smo čuli: „Kod komšije je upala policija. Upali su i odveli troje koji su bili obrazovani“.

Nismo znali ništa kad su upali i kod nas. Ubiše mi muža. Tada, pucajući na muža ubiše mi i kćerku. Mene uhvatiše me za kosu i povukoše po zemlji... Nosila sam tada dugu kosu. Odvedoše me na silu, vukući me, u policijsku stanicu.

I tu je počelo to njihovo ludilo. I nakon nekog vremena, ustadosmo, nakon četiri sata me pustiše. I pobegoh, ali kuda da se denem, gde da odem. Ljudi kažu da nigde e možeš naći bolje nego kod majke. I krenuh, tako, i podoh kod mame. Kada stigoh, sve kćerke su već bile tu. Reče: „Šta se dogodilo? Što si tako u stresu?“ Isprva nisam htela da ispričam šta se dogodilo. Reče: „Šta je to puklo tamo u vašoj mahali“, i tako, tako. Rekoh: „Ne, ništa!“ U tom trenu sa pala u nesvest. Ustade brat i povrati me. Ja sam im lagano, lagano, lagano ispričala (uzdiše). A nismo znali ništa kad su banuli i tu kod brata. Upali su tu kod brata, i odveli su nas sve. Majku su pretukli. Majci su radili svašta pred bratovljevim očima, pred našim očima. Govorili nam: „Lutko moja“. „I vama ćemo uraditi ovako“, na srpskom. Utovarili su nas na kamion i odveli su nas sada... prebacili bi nas čas tamo, čas ovamo. Sa zaovom, sa tetkama, i sa očeve strane, sve koje smo se tu zadesile, ubacili su nas u kamion. I odveli su nas... na nekakvo mesto... Nakon toga su nas ponovo odveli kamionom. Imali su tu neku školu, neko mesto, izgledalo je ao da je neka škola, il' kao neka policijska stanica. Čas bi je nazvali ovako, čas onako. I onda su nas uzimali redom. Ne znam koliko ih je bilo, kao danas se sećam, bilo je puno žena. Kada su nas uzeli sve redom, tap, i tap, i tap... redom. Ko nije hteo, uzimali bi nož i srljali na nju nožem. Celo telo mi je izbodeno nožem, celo telo da više nisam mogla da se oduprem bilo čemu. Kada sam pomišljala šta su uradili kući, i šta su uradili u policijsku stanicu, i kada sam gledala sestre, i zaovu, i tetku, i bratanice, o rekla bi u sebi: „Ubiće nas, bolje me ubijte nego da nam činite ovakve stvari“. Tu, jedu bi ulazio a drugi bi izlazio, jedan bi ulazio a drugi bi izlazio... tako. I utovarili su nas na kamion, vezali nam ruke i noge tako okrvavljene, jer celo telo mi je bilo krvavo. Ulazio bi on, ulazio bi kao lud. Svi, jedan Jovan, zvao bi drugog Jovane, i drugog Jovane...

Svi sa tim istim imenom. Kada smo izašle otud, vezali su nam noge i ruke, bacili su nas u neki kamion, po dvoje nas je bacalo. Jer mi više nismo imali ni atoma snage. Bila sam pala na 70 kila.

I utovarili su nas u kamion da nas odvedu za Zvečane. Među sobom bi govorili: „Kuda? Kuda?“ Neko bi odgovorio: „Za Zvečane!“ I ja sam samo tako zurila, videla sam neku flašu. Sipali bi vodu, sipali bi rakiju, i sada više ne znam šta su bili nekakvi špricevi...sada znam šta je to bilo... Ali tada nismo znale.

Da, kaže: „Dajemo vam to da vas ojačamo, jer ste bez jela i bez pića“, mi nikada, ama uopšte, uopšte nismo jele. Samo malo vode što su nam davali. I kada su završavali taj svoj posao, sipali bi nam vodu u usta, pošto smo padale u nesvest od njihovog maltretiranja. I čuo sam ga kako kaže: „U ovom kamionu ovvoliko osoba“, „U ovom kamionu toliko osoba“. Kada ovi ubaciše sve ispred mene, ja ostadoh na kraju. Ja sam bila u začelju sa sestrom, sa zaovom, sa dve sestre od tetke, a tu blizu mi je bila neka flaša. Staklena flaša, od rakije je bila. Rekoh: „Kako da nekako slomim ovu flašu?“ Reče: #Ćuti, ne budi luda, jer će

nam opet uraditi kao maloprel". Rekoh: „Znaš kako ću je slomiti, kada kamion bude krenuo, oni neće znati šta se dešava pozadi. Ja ću da slomim ovu flašu!" I udarala sam je nogama. Udarala je nogama, udarala je nogama, udarala je nogama, u jednom trenutku, valjda kad hoće Bog da ti pomogne, oni udariše u neku izbočinu na putu, ja tada udarih jako flašu i polomih je napola. Uхватила sam je polako, polako sa nogama, približila sam je kod ruku i uradila sam sebi ving, i ving, i ving... evo gde su mi ovde ruke posečene. Ving, i ving, i ving... ožiljci na rukama... presekoh uže i oslobodih sebi ruke. Oslobodih svima ruke, noge. Na moje noge sam zaboravila! Moje noge zaboravih. Rekoh: Skačite o žene!" „Ne, ne smemo, videće nas". Rekoh: „Hoćete da ja skočim prva? Ako me budu ubili automatom, a ako me ne ubiju, vi skočite za mnom". Ja sam skočila iz kamiona i pogledala da li i druge skaču. Mahnula sam sestri i zaovi. Skočile su nekih 100 metara dalje, ona 10 metara, ona... I otišla sam puzeći. Pogledala sam gde su, tražila sam ih gde su. Ko zna dokle sam išla tražeći druge, da li ima drugih.

Onda rekoh: „Ajde da se pritajimo tu i da vidimo šta će se desiti!". Bile smo u nekakvom selu, ne znam kako se zvalo to selo, na putu za Zvečane. Kada zastasmo, videsmo da je u blizini neko groblje. I upravo smo stale tu kod groblja: „Daj Bože da nas spasiš, nek nam Bog pomogne." Nismo znale ništa kada jk je banuo neki Ciganin sa konjem i prikolicom. I rekoh: „Može li...?" „Šta je to bilo sa vama? Šta vam se to desilo?" Rekoh: „Gađao nas je NATO." Reče: „Ne, NATO još nije počeo da bombarduje." Rekoh: „Došao je NATO, doveli su nas ovde i ostavili". Onda se Ciganin pokrenuo: „Ajdete ovde!" Reče: „Šta si ti?" „Ja sam Turkinja." Sada sam se ostalima obraćao na turskom, znaš, da ne sazna on ko smo. I kada smo prošle gradom, odvojile smo se svaka na svoju stranu, jer je tu bio neki kontrolni punkt, i sakrile smo se.

Otišle smo pravo kući puzeći. Kada sam otišla, više nisam znala ništa ni gde sam, ništa, ništa, ništa. A, jesi li primetila, kada je čovek skroz iscrpljen, a onda kada se malo odmoriš, hvataju te oni simptomi. Samo kada sam videla sebe na neuropsihijatriji.

I videla sam sebe tamo i više nisam unala ništa ni za brata, ni za sestru, ni za bilo koga na ovoj zemaljskoj kugli.

Propatile smo, propatile smo, dosta smo propatile, sada još uvek niko se ne stara o nama. Ne ovaj kaže ovako, ne ovaj drugi onako, ne onaj treći ovo... Al', dao Bog da se sada dogodi nešto dobro. Ja sam rekla još u vreme UNMIK-a, za ove žene i za ove majke, pošto je moj život završen... Bez dece, bez ičega, govorila sam i za njihovu decu, govorila sam i za njihove muževe, govorila sam i za njihove sestre, i za sve. Rekla sam: „Dao Bog da dođu neki bolji dani za nas". Al' sad za sad, nema ništa.

I predsednica nam je pomagala, rehabilitovala nas je. Dosta što smo nju gledale, kada smo imale neki sastanak ili tako nešto, kada smo je gledale kako nas podržava, činilo mi se da su, znaš, duša kćerkinja, duša muževljeva naše mir. Misliha sam u sebi: „Bože, kako je moguće da nas neko podržava".

Znaš li, kada sam na početku ja sama, u početku kada sam izašla i ispričala dvema-trima ženama ovako i ovako nam se desilo. One bi upirale prstom na mene: „Vidi ova". Sada nas svi podržavaju. Svi nas podržavaju. Imam ja još dosta toga, ali sada me prošla epilepsija. I ne mogu sve da ispričam, sve, sve ne mogu, jer ja moram da idem kući. Epilepsija, noge, ruke, na sve strane. Sada mi

se čini da smo bolje, podržavaju nas. Mi smo se manje više oporavile, jer ne možeš ceo život provesti plačući.

Sestra mi je umrla od tuge. I ona je bila isto kao ja. Nekoliko godina posle rata je umrla. Kada su je lekari operisali, rekli su: „Šta smo sve našli u njenom stomaku, u njenoj materici, pamet ne može...” Šta sve nije imala. A nisu smeli ni da pričaju, i rekoše mi ovako i ovako, Srbi su joj uradili, jer tada se nije smelo pričati o tome. Samo: „Na znamo od čega, ne znamo od čega!”... Ostavila je kćerku, sada je napunila 12 godina. Kćerka joj je odrasla u tuđim rukama. A sada, dao Bog, naša država otvara oči i čini nešto za ove žene, jer smo umorne više.

Posle rata, oko dve godine posle rata, negde 2002., 2003. Godine, tako ako ne grešim, jer sada sa datumima ne stojim baš dobro, samo dve godine posle rata, počeo stomak, bolovi u stomaku, bolovi. Ni na nebu, ni na zemlji. „O, šta se to desilo sa mnom, o šta se to desilo sa mnom?” I odvede me brat kod lekara. Kada me odveo, lekar reče: „Materica joj je katastrofa. Ona ima neko divlje meso ili strano telo!” Reče: „Kao?” Reče: „Ili je bila trudna i ima ostatke mrtvog fetusa, ili joj se dogodila neka katastrofa”. Ali oni nisu znali šta se meni sve dogodilo. Kada sam ušla na operaciju, ispostavilo se da imam tumor materice i nekakve miome, kako su ih zvali. I kada su me operisali, nakon 24 sata kada sam se probudila, došao je lekar meni u posetu. Uzeo list papira, i počeo da mi postavlja pitanja: „Gde si bila?” „Što se dogodilo?” „Šta je bilo? Kako...?” Jadna ja, kako da ispričam njemu.

„Ti si bila podvrgnuta katastrofalnom nasilju, tako da su ti se stvorili ti tumori. Da li ti se desilo da si bila trudna i da si doživela neku povredu?” „O doktore, ostavi te stvari, jer ne želim da pričam šta se desilo. Jer ako ja to tebi ispričam, ti ćeš ispričati nekom drugom, nekom trećem, nekom četvrtom”. Doktor me poznavao, poznavao je i mog muža i reče da može zamisliti šta mi se sve dogodilo.

Iscrpljene smo, ne pitaj, jer evo navršava se 17. ili 18. godina. Ti zamisli, nisam znala ni datum ni dan. Kada bi me neko pitao za rođendan.

Još jednu stvar, uzeli su me i stavili, nakon što su mi ubili muža, stavili su me u nekakvu električnu stolicu. Izbrisali su mi svu memoriju koju sam imala, sećanja, školu, pisanje, čitanje. Ja do skora nisam umela ni da stavim jedan potpis. „Kako da ti to ne znaš? Jel' znaš ko si bila ti?”

Četiri sata u policiji. Nekakva stolica, vezali su mi stomak. Rekao bi: „Nađi gde je Adem Demači!” „Al' šta ja imam sa Ademom Demačijem, šta ja imam sa njim...” Govorio je: „Je' znaš gde je OVK?” Ja sam odgovarala: „Ja ne znam, to ime od vas čujem”. I zaista nisam znala, ozbiljno. Mi koji smo bili u gradu nismo se bavili... i nismo smeli mi da pričamo o tome. Jer sam imala obrazovanog muža, sama sam bila obrazovana, nismo mogli mi da se time bavimo. Govorio je ne OVK, ne dotična osoba, ne gde su. Govorio je: „Ko je Zmija?” Ja bih odgovorila: „Ko je, more, Zmija?” I ovde na grlu, ovde gore: „Ajde goori ko je ovaj, ko je onaj”. Ja nisam znala mi jedno ime, nisam znala, zaista, ko su oni, ali sada znam. Znači, sve zbog Tačija, Adema Demačija, mene su maltretirali. Jer moja braća su bila mala. Oni nisu znali ni šta je ovo ni šta je ono. Sada pate zbog mene. Kažu: „Jadna, šta je sve propatila”. Jel' znate da ja za pet-šest meseci nisam znala ni čija sam. Kada bi me neko u neuropsihijatriji upitao: „Čija si?”, „Odakle si?”, nisam znala da odgovorim. Sedam meseci je to trajalo. Lekari su mi

povratili svest razgovorima sa mnom, terapijom. Ja sam imala jaku terapiju, jer sam bila sva drogirana, sva sam bila, na rukama, na sve strane. Čak, kako mi je govorio doktor: „Bila sam izbođena i u stomaku sa špricovima“, prema njihovim rečima. Ali ja nikada neću zaboraviti dobro koje su mi učinile predsednici i Feridi. Našle su mi radno mesto, našle su mi čak i da se školujem, omogućile mi da izađem, odem, dođem.

Članovi porodice danas osećaju bol zbog mene, danas osećaju bol zbog mene. Znaju šta mi se dogodilo. Ne samo članovi porodice, već i komšije, sredina, poštuju me, poštuju me. Nisu znali baš u dubinu, onako kako je stvarno bilo, ali zbog muža kojeg su mi ubili, zbog muža i kćerke, i dan danas ja sam ostala bez dece, i ostala sam bez igde ikoga, oni me podržavaju. Oni nisu znali, na primer, šta se dogodilo u mojoj biografiji, kako je bilo, šta je bilo. Tek sada su me videli tu i tamo, tek sada kažu: „Ti imaš i neku skrivenu priču“. Ali oni, znaš kako, dok nismo došle ovde, nismo smele ni da pričamo. Ali ovde su nam rekli da to ostaje u tajnosti, da neće pominjati imena, da neće obznaniti, i stekle smo poverenje i dale su nam poverenje, i ispričale smo svoje priče. Uzimale smo terapiju, imale smo i sedeljke, smeјale smo se, pričale smo.

Jel' znate da su meni, kada sam došla ovde, ti hrastovi tamo izgledali kao da su vojnici. Rekla bi zaovi: „O Bože, odvedi me odavde dok ne odu ti vojnici!“ „Ne, more, nisu vojnici, šta to pričaš? Nisu ni policajci!“ Kazala bih: „Ovi policajci“. „Neeee!“

Verujete li da dok sam ih gledala, ja sam njih zamišljala sa kapom, tako sam ih fokusirala. Izlazila sam sa ovim drugaricama. „Ne izlazim odavde zbog njih“. „Zašto?“ Kazala bih: „Pogledaj gde su oni.“ Hrastovi su mi se činili ko da su oni. Izašle smo, dodirnule smo ih. „Eto, ništa, hrast je ovo“. Odjednom bi me uhvatila ta kriza, ta tuga, ta nervoza. Budim se noću i samo se vrtim po sobi. Najviše me hvata na kćerkin rođendan... (plače). Tražim je po sobi...

Ovi ukućani počinju da mi govore. Kažu mi da nisam ni prva ni poslednja. Seti se one majke u Đakovici, seti se te đakovičke majke, koliko ih je imala, a ostala je sama. Ti na nju treba da pomisliš, jel' vidiš i ona je ostala normalna. Al' ti treba da izlaziš, da odeš, da se vraćaš, i da uživaš u tome, budi zadovoljna sa nama. Mi smo jedna porodica, još smo zadržali bliskost kao što je bilo ranije. Ma primer, moj brat ne uzima svog sina u krilo a da on prvo ne dođe k meni.

Jednog dana reče brat majci: „Želim da se rastavim od žene!“ Ona mu reče: „Ne, ne! A šta si ti pričao da su ti radili u zatvoru u Smrekovnici? I šta si ti nama sve ispričao? Kada si došao, znaš li kako si bio pozadi? Od debelog creva što su te Srbi silovali?“ Majka reče mom bratu.

„Injima su to radili, i njima na silu.“

Brat reče: „Ne mogu više majko da se uzdržim, kada pomislim da mi je Srbin silovao ženu. Ja ne mogu da se s tim pomirim“.

„Sine moj, treba da se pomiriš! Pogledaj sestre i ženu. A da ti ispričam još jednu stvar!“ Reče: „Šta?“ Ona: „Neću ti reći nikad u životu“.

Onda je brat shvatio da je i majka bila silovana. I ustade, poče da plače i da nas sve redom grli. A majka reče: „Ne može to tako! Kako bi se tebi učinilo da muž ostavi tvoju sestru“.

Međutim, posle nekog vremena, muž ove druge sestre nju ostavi. Četvoro dece, a dan danas nije nigde (plače).

Šta su nam oni radili dao Bog da i njima isto vrati. I, pre nekoliko dana popeh se

na autobus da odem u drgi grad.

I vidim jednu Srpkinju, sedela je tu, bila je u uniformi policije Kosova.

I rekoh: „O Bože, daj mi Bože snage i da ne napravim tu rusvaj“. Moleći se, moleći se, Bog mi se smilova, i podsetio me. Rekoh: „Vidi ti nju, klali su nas, uništili su nas. Naše devojke sa školom ostaju bez posla, bez ičega.“ Ona je pričala na sav glas na srpskom. Odjednom mi se zavrtilo u glavi. Jedna žena je primetila: „Gospode, jel' vas muka?“ Rekoh: „Jes vala!“ „Da kažem šoferu da otvori prozor?“ „Ne!“, rekoh. „Reci šoferu da zaustavi autobus“, jer rekoh neću uzdržati a da ne progovorim, pa bolje da sidem. Sidoh odmah, ali ona primeti da je nešto bilo sa mnom. I tako, ostade ta žena sa mnom, a da je danas vidim ne bih je prepoznao, ona druga koja reče: „Da otvorim prozor jer nisi dobro“.

Ostade sa mnom. „Ajde, poćemo se na drugi i ičićemo obe zajedno, jer ti nisi dobro. Da li si imala operaciju, ili šta ti je?“ Rekoh: „Da, nisam dobro“. „More, da li si trudna?“ Rekoh: „Tako nekako“, jer sam bila nekako naduvena. Reče: Ne, vala, ostaću sa tobom jer... Šta ti je to bilo odjednom?“ Rekoh: „Ništa!“. Reče: „Vala, bilo je nešto, ta žena što je govorila srpski, ona policajka, nešto to pogodilo“. „Eh, kćeri moja, da ti nešto kažem.“ Reča: „Šta?“ Rekoh: „Njihov jezik ne mogu nikako da svarim“. Reče: „Zašto?“ Rekoh: „Ubili su mi muža i kćerku pred mojim očima, nikada u životu im neću oprostiti, nikada. Gde god da idem ću pričati i kazaću i drugim ženama ustanite i govorite za sebe šta su nam oni uradili“. Ali, veliko je čudo da nakon toliko godina niko od njih nije uhvaćen.

I odmah posle rata, odmah, u vreme UNMIK-a, uhvati me šta, šta, kako, ispričala sam joj ovako, ovako, sve sam joj ispričala, sve, ne samo za sebe, već za sve šta im se dogodilo. Do kasno, znaš, jer sada sam izgubila i sećamje na lica, jer ljudi su se izmenili. Bile su mlađe, a sada su starije. A sada, Samo kad mi se jave same, tako, jedna preko druge. I tako...

Sa ostalim ženama kojima se dogodilo isto često raspravljamo. I kada raspravljamo, decu udaljujemo, da deca ne saznaju. Tako, tako.

Deset puta sam pokušala da se ubijem. Znaš li kako je Bog pričao majci?! Dolazio bi: „Jesi li tu?“ „Da!“ „Ranije gde si bila, jesil li bila kod bunara?“ Deset puta sam pokušala da skočim u bunar, ali Bog je javljao mojoj majci. „Da nisi bila malopre kod bunara?“ „Ne!“ A, išla sam da skočim u bunar, mislila sam šta mi valja život, šta mi valja da živim. Kada bi čula majčin glas, vraćala bi se. „O, šta li ćeš sve naumiti“. Ustade brat, zatvori onaj bunar. Izlazila sam noću i plakala kod bunara. Suze bi kapljale tamo dole. Mislila sam, kupam ga suzama, a sutra ću doći da se bacim. Govorila sam sebi, kupam ga suzama, a sutra ću doći da se bacim u bunar. Ali majčin glas me zaustavljao.

Onda počeše da me kontrolišu. Ne znam koliko su me vezali da ne bi ustajala noću, da ne izlazim noću. Ja bih samo ustajala, pogledala sebe: „Ko me je toi vezao!“...

A sada mi ih je žao, žao mi sestrčina i braće. Kada gledam kćerkinu generaciju. Kada bi ona bila sada, sedela bi sa mnom, ona bi... Al' šta da se radi. Jedna žena mi je govorila: „bog je tako hteo“. Rekoh: „Nije Bog hteo, već Srbin je to hteo. Jer Bog mi je podario život da živim sa njima, a Srbin mi ih je oduzeo“... Opet, život se mora nastaviti ovako.

Treba svi da izađu i govore, da dignu glas za sebe. Kao mi što već 16. godina stalno govorimo: „Izađite pričajte, izađite govorite, za vaš život, za ono što su vam uradili! Zašto da im se ostavi njima na volju“.

08 – MERITA:

ŽELIM DA MI SE ČUJE GLAS

Knjiga sećanja sa ispovestima žena koje su
preživele torturu tokom poslednjeg rata na Kosovu

• NIJE ME POVEO U NEMAČKU

Njoj je prekinut san o školovanju. Nakon udaje će shvatiti da je čovek sa kojim će provesti život alkoholičar. On će kasnije pobeći za Nemačku, da bi je ostavio samu sa petoro dece u ekstremnom siromaštvu.

Ova žena je pešačila iz jednog sela u drugo. Od jedne porodice do druge. Doživela je seksualno nasilje i gledala je decu kako plaču tražeći normalan život.

“I uveli su me u stajku, i počeli su....
Rekli su mi: „Svuci se“. Na srpskom.
Da, srpski razumem, učila sam srpski.
Molila sam ih koliko sam mogla na
srpskom i na albanskom. Šta sam
radila... i kako sam govorila, ne znam,
jer... „Ajde, skini se, skini se!“ Nikad u
životu neću zaboraviti taj trenutak.
Nikad mi se ne skida s glave.”

Ispovest u prvom licu:

• **FIKSIRALA SAM STAJU SA KRAVOM I TELETOM** MERITA

Ne znam, ne pamtim mnogo dobroga iz detinjstva... Moj san... prekinut je pre nego što je započeo.

Dve sestre su diplomirale, bile su starije od mene. U vreme kada sam htela da nastavim školu situacija kod nas se pogoršala, išli su po privatnim kućama, tako da sam ja bila primorana da svakako prekinem školu, iako je škola bila jedini moj san da postignem nešto u životu. Danas, sve što mi padne ruku, novina, knjiga, ne mogu a da je ne prelistam.

Udala sam se se veoma mlada, sa 18. godina. Završih školu, kako je to bilo u to vreme. Moja majka: „Nemaš što čekati, kćeri moja. U školu ne ideš, bolje se udaj za nekog muža. Nastavi život. Tako je ostavio Bog za sve, pa tako i ti.“ I tako se ja udadoh. Sreli smo se, izašli da se upoznamo. Nismo se provodili mnogo, nisam ga ja izabrala.

Na samom početku, bračni život je bio pakao za mene. Prvi dan braka, moj muž alkoholičar. I danas je. Ostajala sam u nadi da će se popraviti. Samo je dolazio u kasne sate, dolazio bi pijan, pravio je problema meni, svojim roditeljima, svojoj porodici... sav je bio... ni sa kim se nije slagao, ni sa kim nije imao dobre odnose. I na samom početku sam htela da ga ostavim. Rekoh da ostanem u svojoj kući, jer nema života sa njim. Ali majka: „Ajde, možda rodiš neko dete, on

će se popraviti, zbližiće se s tobom, jer nije iz loše porodice, nije loš." I nastavih. Rodi se prvo dete... Nako godinu dana. Godinu i mesec dana. Avgusta sam napunila godinu braka. Sin, prvo dete. U početku zapazih da se radovao, učinilo mi se da nam postaje blizak, da se popravlja, ali ne.

Sa dvoje staraca, svekar i svekrva bez posla, zaova bez posla, jedan dever je radio kao učitelj, ali on da li da izdržava svoju porodicu ili da mene izdržava?... Rodi se sin... Tu je u početku malo pomagao. Život za mene je bio katastrofalniji. Nisam imala čime da ga nahranim, od tuge, od maltretiranja isam imala ni da ga dojm. Sin je plakao celu noć. Nije imao šta da jede. I bila sam primorana, nakon tri meseca od rođenja sina, ostadoh ponovo kod mojih.

Vratih se mojoj porodici. Rekoh da više ne mogu da idem, i da nema druge. Ne mogu da živim. Nisam vidala nikakvu budućnost. Jednostavno, bila sam blokirana, nisam... samo sam prebiralala u svojim mislima, samo sam plakala. Kako sam bila, veoma brzo se promeni mo život. Veoma dobro sam bila kao mirna devojka, iz dobre porodice, a tamo mnogo buke. Katastrofa. I ostadoh kod mojih, tri nedelje sam provela kod njih.

Dode otac da me povede. Veoma sam se radovala kada sam ga videla. Izadoh plačeći. „Ha? Šta ti je?“ Rekoh: „Vala oče, zašto si došao?“ Reče: „Došao sam da te vidim i da te povedem sa sobom, jer moram da idem na put“. Jer je moj otac radio i išao u Beograd, daleko. I reče: „Dok se ja ne vratim, želeo sam da te povedem kod nas. Uželeli smo se unuka“. Bilo im je drgo što se rodilo muško i voleli su ga mnogo. I moja jadna svekrva je znala, znaš, znala je da je preterala. „Ajde kćeri moja, evo, ja ću ih oprati, nemoj ih poneti tako“. „Tako ću ih poneti.“ I ja sam tvrdoglavo insistirala, ubacih ih u kesu, sa mojim ocem u kola i kući. Putem smo razgovarali sa ocem, rekoh: „Ne mogu više, oče! Ne znam više. Nemam nikakvo rešenje, nikakve nade tu nemam. Ti si sam video situaciju. Muž ne dolazi po nedelju dana, niti znam gde je. Ne znam kako da prehranim sina.“ Reče: „Ako, kćeri moja, ostani. Ostavi ga zauvek. Šta da radiš. Ostavi ga zauvek.“

Muževljevi mi poslaše glas da mi sina neće ostaviti. Ceo dan sam nekako gurala, al' noć, svu noć sam sveću kupala suzama. Gde da ga ostavim, metež, ko će da ga pazi?! Više sam žalio njega nego sebe.

Činilo mi se da uvek kada me gleda, me moli. Ne mogu da mu okrenem leđa. Tri nedelje ostadoh kod oca (plače). Onda dode stariji dever. Umro je. Bio je veoma dobar čovek, bio je obrazovan čovek, razuman čovek. Kao roditelja sam ga volela. Još i danassam tužna zbog njegove smrt. I reče: „Ajde bre, ja znam da je preterao na sve načine. Ali nemoj da ostaviš sina, jer je greota. Pokušaćemo da pomognemo. Ti znaš da ga ja dosta kritikujem. Zaista me je žao tebe, ali šta da mu radimo“. Sa svedocima i tako sa nekim bratancima i odoh. Tog dana kada odoh, on opet počeo po starom, ajd' i ajd'! Opet život još teži i ništa drugo.

On je svakim danom postajao sve agresivniji, non stop je pio. Pokušavala sam dosta da ga shvatim i da mu govorim ponekad. Kazala bih mu: „Pogledaj sina!“ „Šta ti se ne sviđa kod mene i kod tebe?“ „Ništa.“ Jednostavno, on je uzeo mene samo kao služavku. Da zna neko da je oženjen, da mu ja figuriram kao žena, i toliko.

Nakon sina, posle godinu io, ostadoh ponovo u drugom stanju. Htela sam da idem i abortiram. Odoh tamo, odoh kod „Majke Tereze“, jer je bilo besplatno. Odoh da abortiram, ponovo će mi jedna žena: „Kako to, sestro moja, da

abortiraš. Zašto hoćeš da abortiraš? Evo, muško je. Eto mene, koliko godina po lekarima, nemam dece. Kako da abortiraš dete? Znaš li da si mlada, pokajaćeš se kasnije." Te reči me odvratili su i ja se vratih kući. Rekoh: „Zdravlj, kud puklo da puklo...

Njega apsolutno nije ga nteresovalo ni šta se dešava, niti ništa. Dolazio je kasno, dolazio je i spavao pijan, izlazio, povraćao u sobi. Morala sam da ustanem i počistim. Izlazio je rano ujutro, izlazio je u žurbi, pomislio bi čovek da ga nešto razjeda tu, šta mu to smeta u kući. Ja sam se tako bakćala oko dece, oko kućnih poslova, oko... katastrofa. I nakon što se rodilo drugo dete, već sam bila odlučila, neka se desi šta god, ja ću se žrtvovati za tu decu. Više nema povratka. Rodih i treće dete, četvrto, peto, te moj život je postajao sve teži. On je bivao sve agresivniji. Nakon rođenja trećeg deteta, odvojiše nam jednu sobu. Soba je bila. Odvojiše nas mene i decu, u nadi da će on početi da radi. Kada bude video da nema ko da mu da, i on će početi da radi. Oni su pokušavali da pronađu načina da ga stimulišu da radi. Roditelji i braća. Porodica mu je mnogo dobra. Obrazovani ljudi. Samo ako se u takvoj porodici budeš isticao po lošem. I ovi su pokušavali na sve načine da ga stimulišu da radi.

I odvojiše nas. Kada nas odvojiše u jedno sobi, vode nije bilo unutra, sa koritom smo se kupali. Katastrofa. Bez kupatila. Bez ičega, ičega... Dešavalo se često, legli bi uveče bez hleba. Budili smo se, cele noći nisam mogla zaspiti. Govorila sam: „Šta ću im spremiti ujutro!" Ništa, ništa. Ako se kojim slučajem požališ: „Ako ti se ovde sviđa, dobro, ako ti se ne sviđa, ostavi decu, idi!" Kome da ostavim decu? „Ostavi ih, ja ću se brinuti o njima." Rekoh: „Zašto se ne brineš o njima sada? Zašto da ja napustim svoju decu?" Jednostavno, od trenutka kada sam se udala, niti je hteo da sarađuje sa mnom. Danas imam skoro 30. godina braka, a još uvek nismo zvanično venčani.

Govorio je: „Idem u Nemačku, formalno ću se oženiti. Srediću papire i doći ću da te povedem." Ja sam gajila nade, bila sam mlada, mislila sam da će se zaista ostvariti ono što on govori. Jednostavno, nikada se ništa nije desilo.

Deca su odrasla tako u metežu, u... O Bože, nikad nismo spavali u miru. Tog dana kada bi on kasnio, čim je bilo pet-šest sati a njega nema, mi smo znali da je on otišao da pije. Kada bi dolazio, san bi nam pokvario, izbacivao as je napolje. Deca su plakala. Dolazili bi komšije...

Deci sam jedva obezbeđivala knjige. Ali sam im uvek govorila i pričala kako mi je uvek bio san i da želim da im pomognem da se školuju. I Bogu hvala, samo me deca nisu razočarala u životu. Školovali su se, veoma su dobra deca, veoma su vaspitani da im svi zavide.

24. marta. Mi se radovismo, pomislimo da će biti dobro. Došao je NATO i zaustaviće rat, i biće dobro, a tek poče još veći rat. Blizu nas je bio kontrolni punkt policije. Tu su svake noći pucali. Svake noći. Nismo mogli spavati od njih. Ni jednog trenutka. Svakog časa, obučeni smo spavali, obučeni smo ustajali. Samo smo govorili da li će nas ubiti danas, da li će as ubiti sutra.

Muž mi je bio u Nemačkoj, i reče da će me povesti sa sobom. „Povešću te. Sredi dokumente!" Ali gde sam ja mogla, nisam mogla a sredim dokumenta, jer nismo bili ni zvanično venčani, niti sam imala ličnu kart, ni devojačku, ni ništa, ama baš ništa, apsolutno.

Aprila počese da proteruju celo selo. Videli smo da odlaze, ajde izadosmo i mi. Ja se popeh na traktor nekog komšije. Povelili smo i svekrvu. Od trenutka kada

smo izašli nije bilo više, nema više... hrane, svako je poneo sa sobom po malo hrane, zbog dece, sve pakovano. To što smo imali smo poneli. Odosmo. Stadosmo u jedno selo, kod nekih poznanika.

Bio je april kada su počeli, već su bili zapalili jedno selo u blizini, sve seljane si izmasakrirali. Ubili su ljude. Video se samo dim. Otprilike smo znali od koga to dolazi, ali šta će se sve desiti to niko nije znao. Samo je Bog znao šta se to događa.

I, rekoh onom deveru, poslah mu poruku da lutamo bez cilja: „Dodi sam do oca me povedi, a zatim ćemo biti svi skupa. Možda mi neko pomogne, ili povedem nekog i izlazim vozom, odem van.“ Jer su ljudi bežali vozom, veliki voz, ljudi svi. Reče: „Dobro, doći ću s tobom.“ On je bio poveo jednog čoveka sa konjem i zapregom, i povede nas.

Taj čovek nas odvede do ulaska u grad. Tu nas je ostavio, reče, ne smem dalje. A mi, pomislismo, da nas peške niko neće zaustaviti i krenuli smo pravo. Iznenada su pojurili neki vojnici. Bili su u uniformama, rekli su nam „Stoj“ na srpskom i tu smo stali. Oni su se zaustavili malo dalje, oko 200. Metara, tako, onda su potrčali. I mi smo stali tu gde smo se zatekli i tražiše nam lične karte. Ni ja ni dever nismo imali lične karte. I malo nas tu zadržашe, deca su plakala i plašila su se, bilo je toplo, katastrofa. Al' smo bili žedni za kap vode, al' nismo imali vode, ni... I rekoše: „Krenite!“ Psovali su nas: „Idite u Albaniju“... „Tamo je Albanija, ovde je Srbija“. Dever je čuo kako je neko rekao: „Baci ga tamo, da ne bude krvi ovde“. Nemoj ih ovde ubiti.

Ja to nisam čula. Deca su išla peške, i mi smo išli. Samo smo mi bili na putu. Niko se tada nije kretao. Samo Srbi su išli ulicama, jer na asfaltu niko se nije krtao mogde.

Dok smo išli zapazili smo malo dalje neki lokal pun Srba. Pomislih da će ubiti devera, a mene siluju, i rekoh mu ajde uđimo u šumu, jer idemo pravo u vučja usta.

Tu je bio dosta veliki prostor sa šumom. Bilo je hrastova. Hodali smo kroz tu šumu i naišli smo na nekog dobrog čoveka, Srbina. Toliko dobro nas je dočekao. Potrčao je i uzeo kćerku, ja sam držala u naručju najmlađeg sina. On je poveo kćerku i rekao mi da kažem deci da se ne plaše. Zaboravih da kažem još jednu stvar, trenutak koji neću nikada u životu mom zaboraviti, zbog čega me srce bolelo. Pešačeci, prošli smo pored neke škole, a deca su se odjednom radovala, počеше da nas mole da uđemo unutra. Govorili su da možda tu ima dece.

Srce me zabolelo. Oni su se bili uželeli škole. Uželeli su se da idu normalno u školu. Nikada neću zaboraviti. Uvek kada prođem pored te škole, oči mi se napune suzama.

I taj Srbin nam je puno pomogao. Pozitivan lik. Toliko lepih reči nam je izgovorio, da mi se čini da nas je oslobodio straha. I otpratio nas je, nosio je moju kćerku i kroz selo. U selu su Srbi pevali. Čak i deca su bila obukla vojničke prsluke, bilo je i oružja. Ponašali su se ko' pomahnitali. Kada je jedan čovek priša da napadne mog devera, deca su se dala u viku, svi su vrištali. Taj čovek ga ostavi, a taj vojnik nas je ispratio. Ovaj koji nas je ispraćao mu je doviknuo: „Odlazi! Oni su u mojim rukama.“ I tu, kada smo ušli u selo, bila je jedna Srpkinja, stara. Tražili smo joj malo vode. Onda smo stigli kod mog oca.

Odosmo i videh mamu, brata, radovala sam se. Bilo je hleba. Dala je deci da jedu, i mi smo uživali u jelu. I jeli smo, pitu. Dođe zatim jedan moj rođak i reče da

je plan da spavamo u njegovoj kući, koja je bila u unutrašnjosti sela, jer u kući mog oca nismo bili sigurni.

Ali ja nisam uopšte marila šta će učiniti. Kada sam videla oca, majku i brata, činilo mi se da je ceo svet moj.

I otišli smo te noći. Prenoćili smo tako, i sutradan do nedelje. U nedelju je bio 18.-ti. Dođe jedan komandant srpske policije. Pozva on nekog našeg rođaka i reče mu da spavamo u svojim kućama, jer nas niko neće dirati.

I otac reče: „Ajde, idemo, jer tako nam rekoše.“ Bili smo radosni, o ta moja radost. Pomislila sam da ću spavati u očevoj kući, biće gužve, malo mi je bilo neugodno, mislila sam da sam im postala teret sa petoro dece. Prenoćismo tu noć... iako smo obučeni spavali uvek. Nikada nismo skidali odeću. Uvek smo spavali sa jaknama, sa... Uvek aprila i marta je znalo biti čas hladno, čas kišovito. Nešto pre svitanja čula sam pucnjavu. Deca su spavala, a ja sam bila budna u spavaćoj sobi, jer nisam mogla spavati skoro cele noći iz straha. Ušla je moja majka i rekla: „Kćeri moja, uzmi decu jer su počeli da pale kuće. Cela mahala je izašla i okupila se na jednoj poljani.

Dodoše i počеше da odvajaju muškarce.

Prstom im je pokazivao. Jedan rođak, koga su ubili tog dana, on je držao mog sina. Jednom on ustade, onda ponovo sedne sa sinom. Uto počē da mu viče: „Jel' rekoh ja da ustanete?“ Ustade opet da pogleda decu. O, kada su odveli mog brata... O, Bože radosni. I mog oca su bili odveli pre nego što smo mi seli tu, dok još nije stigao da dođe. Ali mi ga nismo videli. Oca ja nisam mogla da vidim. Kada su uzeli brata, samo nas je gledao... uh, Bože radosni. U trenutku sam pogledala mamu, gledala brata, srce mi je gorelo za sve. On je ssamo gledao, i gledao decu. Učinilo mi se da hoće nešto očima da mi kaže... Gledala sam mamu, srce mi se lomilo zbog majke. Nikada ni jednu suzu nije pustila, samo se ukočila, samo je gledala. Rekoše: „Vi krenite!“ „Gde vodite ove?“ Rekoše: „Vraćićemo ih ponovo. Ajde vi!“ Opsovaše nas. Kuće su bile u plamenu, gorele su, pucketalo je sve...i mi krenusmo. Kada smo krenuli, rekosmo: „O, pustiše muškarce!“ A ja se radovah, radovah. Ali videla sam da su neke muškarce povelili, da, one od 40. Naniže su zadržali. Oca više nisam gledala. Otprilike nakon jedan sat, ili pola sata, ne znam, vratiše nas ponovo u selo. Kada se vratismo: „Ajde, vraćamo vas opet“. Dodoismo. Ja sam bila u jednom traktoru od komšija. Kada se vratismo, šta da vidimo. Ljudi su plakali pošto su saznali šta se desilo. Odveli su ih u kuću jednog od mojih rođaka i tu su četvoricu njih masakrirali. Vidim mog oca. Plakao je, u životu tog čoveka nisam videla da plače. Rekoh: „Oče, gde je brat?“ „Ne, kćeri moja, brata su ti ubili.“... „Jao, kukavna ja, šta to govoriš oče?“ „Da, kćeri moja“. Moja deca su sva plakala. Govorila im: „Ne mamino, nisu ubili ujaka. Ostanite ovde do Majke“. Rekoh: „Nemojte se udaljavatili“, jer sam se plašila da se ne udalje, jer čim bi se dete udajilo više ga ne bi našla. Samo smo ustali: „Ajde izađite više“, a svako ko je kako mogao da beži. Rekoh: „Ni slučajno da ste se udaljili!“ Uvek su bila poslušna deca. Šta sam im kazala, uvek su me slušala. Ostajala bi tu ko pilići, gde god ih ostavljala.

Krenuh ka kući gde su govorili da su ih ubili. Izašao je jedan rođak i upitao me gde idem, rekoh mu da vidim brata, reče mi, ne, ne, nema ih ovde. Ja sam uvio ove dženaze. Tvoj brat nije bio.

Vratih se deci, i eto ponovo dolaze Srbi... Kuku. O, kao pomahnitali. O, Bože

radosni, bre, kakav užas. I opkolili su nas sve.

I rekoše nam da idemo. „Ni jedan da ne ostane ovde, ovo je Srbija“. Psovao nas je koliko je mogao... I mi krenusmo, odvedoše nas do pazara. Kada smo ušli da se smestimo na traktore, rekoše: „Jel' ima ovde muškaraca?“ Prvo, kada smo krenuli. Rekoh: „Ne“, jer sam znala srpski, „Ne, vidim samo žene“. Uzimali su nam zlatni nakit i sve što smo imale, jednoj komšinici su poderali uvo dok su joj otimali zlatne naušnice.

I nakon što stigismo tamo, rekoše nam da ajde ponovo da se vratite. I dođosmo opet u naše selo. Sve je bilo u plamenu. Sve u plamenu, na sve strane su izveli vozila na putu, i zapalili ih. Odvojih se od moje porodice. Otac me ostavi kod jedne romske porodice, komšije. Dočekali su me na najbolji mogući način. Nikad im neću zaboraviti. Ostavila sam i deci u amanet da se kad tad oduže toj porodici.

Dode jedan rođak i reče mi da ako mogu zajedno sa ženom kod koje sam bila idemo da pomučemo krave, i odnesemo im mleka u šumu, gde je bilo civila koji nisu imali ništa za jelo.

Nisam spavala cele noći, tu mi se fiksirala u glavi krava sa teletom, ja sam znala gde se nalazi staja ovi rođaka. Jer smo uzimali mleka i kod njih. Izgleda da mi je bilo suđeno, meni nesretnici, i vuklo me to mesto. Celu noć, čulo se glasno mukanje krave i teleta, jer je tele bilo ostalo unutra, a krava napolje. Il' krava unutra, a tele napolje, ne znam, tek jedno od njih bilo unutra. Ne mogu sada znati sigurno, ali sigurno je tele bilo vezano unutra, a kravu su izveli da pojede nešto, barem ja tako mislim. I, celu noć mi se pričinjalo da otvaram staju kravi i sastavljam ih zajedno sa teletom, to me nekako smirivalo. Tako mi se duša malo smirila, Bog mi je slao u snu kako spajam zajedno kravu i tele. I kada se razdani, ja obukoh albanske dimije... I krenuh da odem. Ona žena, domaćica, postavi hleb i reče da dolazi sa mnom.

„Idemo da pomučemo krave, onda ćemo ispeći hleb i odnećemo našima vruć hleb. Barem nešto, što im možemo ponuditi“. I krenusmo, ja nisam muzala kravu nikada pre toga, jer nisam znala. „Ja ću ući da pomuzem kravu, ti idi i pokupi neka kokošja jaja“, reče mi ona. Ja ostavih jaja, prešla sam sokak i odoh da sastavim kravu sa teletom, jer mi se to bilo fiksiralo u glavi, jer to mi je još uvek snažno odjekivalo u glavi. Samo sam prešla sokak, i rekoh da otvorim staju, da otvorim kapidžik, Kada sdam otvorila kapidžik, šta da vidim, dve osobe. Krenuli su prema meni, teško meni, o Bože, o Bože, o Bože, šta će mi se sad desiti. Ušla sam, a oni su potrčali prema meni, i uhvatiše me, teško meni, ništa nisam znala, ostadoh ko ukočena. Uhvatiše me i odvedoše u staju. Znam da je jedan od njih nosio uniformu... Strašnijeg čoveka, prljavijeg čoveka, goreg čoveka, nisam... Nije bilo lošijeg čoveka od njega, nije bilo smrdljivijeg čoveka od njega. Bazdio je na alkohol, bazdio je na znoj... strašan čovek. Ne znam kako da ga opišem, kako... Malo debeljuškast, crn, prljav. Ovaj drugi je bio Rus, čula sam kako mu govori na ruskom, 90. odsto mislim da je bio Rus. Bio je beo, pun, i svetle kose. I uveli su me u stajku, i počeli su.... Rekli su mi: „Svuci se“. Na srpskom. Da, srpski razumem, učila sam srpski. Molila sam ih koliko sam mogla na srpskom i na albanskom. Šta sam radila... i kako sam govorila, ne znam, jer... „Ajde, skini se, skini se!“ O, Alah radosni, u mom životu, eto navršava se 17. godina, ide 18.-ta. Nikad u životu neću zaboraviti taj trenutak. Nikad mi se ne skida s glave. Nema trenutka da se toga ne prisetim. Sve što vidim loše,

izjednačavam sa tim lošim čovekom.

I tako je počeo da me siluje i rekao onom drugom: „Pozovi i onogh drugog i skini se“, znaš. I, ovaj me silovao s ove i otpozadi... Ogadila sam se, povraćala sam, i odgurnula ih. Udarali su me, počeli su da me tuku. Više nisam znala, valjda sam pala i nesvest, šta se desilo sa mnom, ne znam. Kada sam ustala, videla sam ponovo to dvoje ljudi, i moja sreća da se spasim, neko ih je pozvao. 90. posto je bila neka radio veza, nešto kao toki-voki. Pozvao ih je neko i nešto im govorio: „Brzo, brzo“. Reče: „Ti ustani“, udario me nogom, još uvek me ovde boli, uvek me leva strana mnogo boli. Ostala mi je slaba tačka u telu. Tako snažno me udario, jer je imao čizme. Bile su veoma tvrde. I toliko su me udarili, koliko da se obučem i dođem. Rekoh: „Da idem ja?“ Reče: „Ne, ne, kakvi da ideš ti, doćićeš sa nama“. Oh, kuku meni, oh, kuku, kad je rekao: „Ti ideš sa nama“. Oh, Alahu, rekla sam jednom, ti znaš zašto sam ja došla ovde. Dožoh da spojim tele i kravu. Oh, Alahu, nemoj me odvajati od dece.

Pomislih, ja živa ne, bolje mrtva, bolje da me ubiju dok bežim, zašto da me ubiju polako.

Obukoh se, jer mi rekoše: „Oblači se“, i obukoh se, stavih šal i sve. Ja rekoh: „Al' ja imam decu, znaš, moram da idem, imam petoro dece“. Reče: „Ajd', i sa nama ćeš imati dece, zar nisi videla, koliko hoćeš dece“. I ja dadoh se u beg, tu je neki sokak, moža te put povede nekada tamo, nekakav kažem, jer sigurno Alah je ostavio tu okuku, kao sokak, uzak kao... Tu u staji, tik do rata, sakriven, sa nekim stubovima... super iznad. Samo sam izgovorila jedn-dva i rekoh, neka, bolje neka me ubiju, ali barem u njihove ruke da nedoživm još jednom šta sam doživela. On je rekao: „Stoj, ti“, a ja sam pobegla, i pogledala još jednomda li idu za mnom. Onaj Rus je već sklanjao oružje i kazao njemu idemo. Žika ga je zvao. To ime pamtim dobro.

I kada sam izašla odatle, trčala sam što sam brže mogla. Ne znam, ali ne verujem da je trajalo duže od sata. Meni se činilo ko vekovima. Za sat vremena se dogodilo silovanje.

Susrela sam komšiju sa čijom smo ženom pošle da muzemo krave. „Jesi li skupila jaja, gde si ti bila?“ Jer je njegovo dvorište bilo veliko, puno krava, staja, soba i kuća, ne znam koliko kuća u jedno dvorište. „Ne, ne, ne znam gde ima jaja, ni ništa“, rekoh. Znam da su kofe sa mlekom bile ispred njih. Trčeći ko sumanuta, ne hdajući već trčeći. O, okužilo mi se telo, o pomišljala sam kada bi mogla biti u stajma ubila bih se, očistim i skinem tu... od tela. Činilo mi se da mi je svašta stavio u telo taj čovek. Kada sam stigla, nije mi se dalo da zagrlim decu, govorila im nemojte mamino, muzla sam krave. Nisam smela da zagrlim decu sa tim... mirisom, sa tim... Oni nisu znali ništa. Oprala sam se. Kada sam se oprala, učinilo mi se da je svet ponovo moj, držala sam decu i grlila ih.

I slušajući vesti, ove komšije Romi nisu ih slušali, puštali su samo meni da učine. I slušajući vesti saznala sam da se moj brat spasio. Oh, Alah, kako kažu, jedno svetlo u tunelu se upalilo. Oh, Bože, uzviknuli smo svi: „Ujak je živ!“

Od tog trenutka nisam mogla da ostanem sama. Rekoh, nek bude šta bude, idem ušumu kod majke i oca. Ovi su me dosta izdržavali.

Toj porodici nikad neću zaboraviti. Posetila sam ih jednom odmah nakon rata, krijući. Još jednom sam ih videla u marketu, moja je kćerka radila, a ja sam išla da kupim potrepštine, i srela tu ženu, i kupila sam joj neke stvari. I sedele smo tu, zajedno smo pile kafu, ali u strahu a ljudi na kažu: „Zašto sediš sa

Romkinjom?" Razumeš, nakon rata. Oh, Bože, kakva dobra porodica, kako su bila kulturna ta deca. Kuku Bože radosni, zavidim joj, kakvu kulturu, kakvo vaspitanje su imala njena deca, za primer. I od tog trenutka, sutradan, otišla sam tamo i uzela stvari, otišla sam i ostala zajedno sa mojima.

I, rat se završi, 10.-og juna.

Mužu su rekli da su nas ubili. Mene sa decom, i oca i celu porodicu. Jer su pomešali očevo ime sa imenom jednog drugog u selu kod nas. Njih su sve pobili. On je već bio poludeo. A ja, ja sam plakala na telefonu, ispričah mu da sam živa i da su deca dobro.

I zapčeh život iznova, krajem '99., muž mi se vratio iz Nemačke. Govorila sam mu: „Ostani, ili povedi i nas“, znaš. Para je imao, imao je nešto para, reko: „Povedi i nas sa sobom, jer ovde nea boljitka, ne“. Kada se vratio, mi smo radovali njegovom povratku, jedino je ta radost bila za nas kada je došao, doneo je deci odeću, hranu. Doneo je i nešto novca, veoma dobro... Ustajala bih noću, gledala ga, misleći u sebi kako se poboljšao. Izgledalo mi je da je ceo svet moj, govorila sam sebi da moj život napokon ide ka pozitivnom. Deca se spasiše, porodica takođe, rekla bi neka što živim u nemaštini i sve... ali sam osećala nekakvu radost u mojoj kući. Tada sam imala dobrih dva-tri meseca, znaš. Niti bi izlazio da pije, tek ad je malo počeo da izlazi sa društvom, društvo bi dolazilo noću da ga zove.

Međutim, počeo on po starom nakon mesec, dva. Polako, i skoro sav novac potroši...

Kasnije sam počela i ja da radim. Imala sam dobri godinu i po. Ali uvek kada dođe april, mene hvata nekakva malodušnost. Setim se silovanja. Smatrala sam sebe slabom što ne mogu, što ne dižem glas. Ponekad bi kazala, neka, neka muž kaže šta god hoće, ali pomišljala sam na decu i njihovo društvo, drugove i drugarice, mislila sam da ću deci uništiti taj autoritet. Možda će i deca to loše primiti, ko će ga znati kako će odreagovati. Gledala bih decu i zamišljala šta bi mogli da kažu, i opet zatvarala ta vrata. Osećala sam da nemam snage da učinim nešto za sebe. Zašto da ne ispričam šta se dogodilo? Zašto da držim to u tajnosti?

Sada, kada gledam moju decu da su vaspitana, znaju, pametna su, inteligentna, da su... Skoro sam stigla do tog vrha ta sam htela, ali ne, još uvek. Izgradila sam kuću, iako sam u kreditima i dugovima, ali, kada otvorim oči, znam da je to moj trud i tru moje dece.

Ali, mučila su me sećanja... Skupilo se, skupilo se, činilo mi se da čitav vulkan imam unutar sebe koji nikako ne mogu izbaciti van. Pisala sam, kako sam znala, pesme, pisala, cepala, pomislila bih da će ih muž videti, ili deca.

U snu, pojavljuju mi se ti ljudi u maskama, i govore mi: „Ti nas ne poznaješ“. I, što me najviše grize, kada kažu: „Ništa nismo uradili tebi, šta smo uradili tvojoj drugarici“. Ne znam ko je ta drugarica. Ja nemam drugarice, ne znam, možda je tako, ali ja ne znam jer nikome nisam ispričala.

Ja možda i ne poživim dugo, ali šta su sve doživele one koje su bile mlađe. Želela bih da one imaju podršku, ne znam kako da ti to kažem. O, kada bih mogla nešto da učinim, učinila bih to za drugarice, za one kojima se dogodilo isto što i meni, da pomognem tim ženama. Kada bih imala neku moć, ko zna šta bih uradila za te žene, sve ih učinila.

09 – TH.M. :

ŽELIM DA MI SE ČUJE GLAS

Knjiga sećanja sa ispovestima žena koje su
preživlele torturu tokom poslednjeg rata na Kosovu

• NISAM HTELA DA UDEM U TAJ LOKAL

Jedan od dva cilja u životu je bila ostvarila. Nije mogla da se školuje, san od kog još uvek nije uspela da odustane, ali se udala u gradu, što je bio njen cilj za sebe.

Živela je sretno do početka rata.

U nastojanju da obezbedi hranu, ona je izašla na ulicama jednog od kosovskih gradova. Oteta je i silom zadržana satima u jednoj kafani od strane srpskih paramilitaraca.

“oni su govorili na srpskom, ja ih nisam razumela, ali oni, znaš, su govorili srpski. A ja nisam htela da uđem u lokal. On su me uveli na silu. I, znaš, tukući me. A onda su izvadili nož, posekli su me na nogu, još uvek imam ožiljak. I nakon što su me udarili noževima, ja sam pala u nesvest. Oni su onda počeli u lokalu da me svlače. Bili su pijani, a imali su i automatske puške...”

Ispovest u prvom licu:
• **HVALA BOGU ŠTO SAM OSTALA ŽIVA**
TH.M.

Ja sam donekle vedra osoba, ali ponekad znam biti i nervozna, poznajem sebe. Ali, kada sam nervozna, ne mogu je prevazići dok se ne smirim ili dok ne koristim neki lek, kako bih se malo odmorila, spavala, ili izašla napolje. A obično, ja sam ovako mirana, ali osećam, uvek imam neki osećaj da nisam mogla da uradim sve ono što sam trebala uraditi. Trebalo je, znaš, da postanem neko, ali sada, vreme je prošlo i nije ostalo ništa, barem čovek bi mogao napraviti neki izbor, da pronade neki svoj put. Da ne zavisi ni od koga. Ni od muža, ni od koga. Nisam želela da uopšte zavisim ni od koga. Uvek sam želela da budem svoja. I

kao dete sam bila takva. Bila sam inteligentno dete. Posebnija od drugih, nekako sve stvari sam činila posebnim.

I volela sam mnogo knjigu, više sam volela knjigu nego da mi neko kupi neki komad odeće. Ako mi je neko kupio neku knjigu, ja sam se više radovala nego za odeću... taj komad odeće bi se pocepao. Učila sam mnogo pesama.

I uvek sam sanjala školu. I kada bih spavala, i kod muža, snivala sam da želim da nastavim školovanje. Dok sam išla u školu je bilo veoma interesantno. Ali, kako je tada bilo, završila sam samo osam razreda.

Kada su mi rekli da više neću ići u školu, osećala sam se veoma loše, znaš. Ali oni, pomislila bi opet, gajila sam neke nade, jer sam uvek sebi ostavljala neku nadu. „Ajde, možda se preselimo u grad i možda me odvedu u školu“.

Možda ima ljudi koji gube nadu odmah. Ja ne gubim nadu, opet ostavljam jedna vrata otvorena, da ću moći da uradim nešto i nakon nekog vremena.

Sa ocem sam se uvek slagala. Gde god bi išla, samo sa ocem. Sve muške poslove sam znala bolje nego ženske. Radila sam, nosila sam, istovarivala šleperu, sve sam to nosila kao muško. Vozila sam. I svi bi rekli: „Jeli dečak ili devojčica?!“ Jer nisu mogli znati da li sam dečak ili devojčica. I ja nekao, znaš, imala sam volju da pomognem, imala sam volje. One muške poslove koje te ne umaraju. Ženski poslovi, radiš ih ceo dan, i kada pogledaš, opet je isto, opet su ti stalno tu, prašina, čišćenje i sve to. Oni se nikad ne završavaju. A muške poslove uradiš, ali se zna šta si uradio.

Bila sam već odrasla devojka kada smo došli u grad. U gradu bi samo sedela kući. Išle smo sa sestrama od ujaka, od tetke, i okupljale se tako noću. Slušali smo muziku, igrale, u to vreme nismo razmišljale dalje, volele smo da se sastanemo sa drugaricama, da uživamo, igramo. I to vreme, nikako ne mogu zaboraviti, bio je to za mene dobar život, znaš, sa drugaricama.

Meni se čini da je tada bilo bolje, jer sam bila i mlada. I sada mladi to doživljavaju kao mi. Mi mislimo da je tada bilo bolje, ali sada je bolje nego što je bilo tada.

Da, svako poznaje svoju generaciju, i sviđa mu se, ali ostalo je da se kaže: „Tada je bilo bolje“.

Nije bilo tada bolje, kada pogledaš neke činjenice, uopšte, kakvi bolje?! (smeje se). Niti je bilo struje po selima, bila je katastrofa, katastrofa. Grehota je bilo videti ljude, kao da su živeli u predistoriji, kakvi dobro.

Tada nisu tretirali ljude, više su se starali o... voleli su više životinje nego ljude, nisu se interesovali za decu. Dece su imali puno, nije ih interesovalo ni kako, ni šta... Možda se razbolelo, dok ne bi bilo skoro na smrti nisu ga vodili ni kod lekara.

„Ajt, ustaće“, čak nisu ni razmišljali o njima, samo kad bi videli da se više ne pomera, da ne jede tri dana, tada bi rekli da ga povedu lekaru. Zaista, možda su stvari bile originalne. Ali, nisu ni imali čestito ni da jedu.

Imali su to mleko, od toga su pravili kao kajmak, ali onaj gusti kao sir, već su ga pravili kao vodu, posolili bi i umočili hleb. Jer, da su imali sira, uživali bi, ali ni sira nisu imali. Meso koje bi klali, čuvali bi za goste. Samo kada bi iz grada ostajali ndeljama tu, oni su radili za njih. Oni opet nisu imali, pojeli bi ono što bi ostalo.

I našeg dedu, mi smo bili mali, pitali bi: „Kako je bilo u to vreme?“ A deda bi odgovarao: „U to vreme Albanija je imala celo Kosovo“. Ali postepeno, nakon

dolaska Albanije pričao je kako su im uzimali žitarice i zemlju. Kako su morali davati državi pola prinosa žitarica. Kao sada kad plaćaš porez na kuću. U to vreme država je uzimala sve. I reče: „Trebalo je muzti, da im se da postepeno. Bila je Albanija, celo Kosovo je imala“. I sada mi se čini da dolazi to vreme. Ušli su polako po kućama. Postepeno, ulazili bi kao predsednici, kao zamenici, polako-polako. Ja se ne sećam tih stvari, ali kada gledam na televiziji sada šta rade, prisetim se dedinih reči.

Kada sam se verila bilo je vreme demonstracija. U to vreme su bacali takve stvari, pozdrave i... mi se tada nismo sreli. Tada nije bilo vreme da se sretneš sa verenikom.

Videli smo jedan drugog samo posredstvom fotografija, a ovako ne. I tako... stalno, jedna godina, nakon godinu dana, tako pre rata smo se venčali. I tada smo se venčali sa kolima, i tada, i bilo je vreme, kao što je bilo tada sa nekim defovima, sa nekim... bez veze. Znaš kako se izvodila muzika, jer muziku nisu mogli izvesti ovako, znaš...

Da, bilo je dobro, bilo je dobro za svadbe, jer nisu se plašili da će im oštetiti kuće, jer takoreći nisu imali kuće. Sada svako hoće sa nameštajem, sa svim potrepštinama, i uzimaju dobru sobu. Za dva sata gosti u svadbi ti naprave rusvaj.

Ali ja nikad nisam bila pohlepna. Volela sam da činim dobro, i decu sam naučila da čine dobro. Jer Boga u stvari niko od nas ne može da vidi. Baš niko ne može da ga vidi. Eto vraćam se mi, oblačimo se, i uvijemo u maramama oči i sve, i poštujemo Boga. Boga poštujemo ako smo dobri ljudi, poštteni, jer ako samo staviš neku maramu, a srce ti je nigde, ni Bog ne može ništa učiniti. Bog voli one koji su dobri u duši, a ne one koje se uvijaju i plaše ljude. Mi ne idemo napred, već se vraćamo unazad.

Kada sam se udala, znaš, bila sam zadovoljna što se udajem u gradu, a ne udajem se negde za nekim u selu. A u selo uopšte nisam volela da idem. Na kraju krajeva, da ti kažem, kada bi neko rekao: „Traže te tamo“, ja bih samo kazala: „Mene ne interesuje drugo, je li u selo?“ „Da“. „Neću! Ostaću neudata, a u selo ne idem“. Rekla sam njima: „Precrtajte ga!“

U vreme kada sam se venčala bile su demonstracije, i ajt, i ajt. Muž je bio pomalo ljubomoran, i bio je malo... nekako, kakvi su bili u to vreme... Ali ja sam se dobro provela sa njim, sa svom i svekrvom, i sa njima... znaš. Nešto pre izbijanja rata, tada su se odvojili, znaš, deveri. Ali tada sam živela sa svekrom i svekrvom, deverima. Svekr i svekrva su živeli i nešto posle rata. I, znaš, dugo vremena smo živeli sa deverima, i decu smo imali tada. Videla si kada porastu deca, međusobno se svađaju, ne ovaj, ne on. Jer, da nije dece, kuća se nikad ne deli. Muž je radio, a njegovi roditelji nisu. I deveri su radili.

Zatim je izbio rat. Mi se sećamo samo kada su nas izbacili iz kuće. Napustili smo kuću. Čini mi se da smo izašli na ulici. Onda su nam se pridružile komšije i puno rođaka, okupili se... tu zajedno sa komšijama. Otišli smo tu negde, negde blizu smo otišli. I okupismo se svi na jednom mestu, znaš. Jer dođoše neki iz OVK, neki znaš, i kretali su se tuda. Samo su ih gledali, zatim bi rekli idemo za njima, jer će nas ovamo ubiti. Ali ovi iz OVK su bili u grupi sa narodom koji je dolazio, jer oni nisu hteli uopšte da se vraćaju, nisu imali čime. Kada smo mi išli kod onih komšija, i krenuli da idemo, kada krenusmo, evo nekih u uniformi. Mi pomislimo da su OVK, a oni Srbi sa maskama i svom opremom. Mi kod

komšije, rekosmo ajde da idemo kući da uzmemo nešto, a oni nam rekoše: „Ne, da vas ne vidimo tamo, jer ćemo vas ubiti. Idite dole.” „Kuda da idemo?”, rekosmo. „Idite za Makedoniju ili Albaniju, samo idite negde, idite. Ovde nemate šta da dolazite više”. Odosmo u šumu. Mislili smo da ćemo se vratiti, ajde u šumu, ali ako su nas videli kući, videće nas i u šumi, jer oni bi izlazili po rubovima sa snajperima.

Dva dana, jednu noć smo prenoćili u šumu, ali drugu noć kako da prenoćimo sa decom, deca mala. Rekoh: „Vala, nek me ubiju, ja ću spavati kući.” Barem ću spavati, ovde šta da radim, gde da spavam sa decom, smrzavali su se, sin mi je bio još mali. I, oni će nas gađati snajperima, sa tog brega mogu da nas vide, i gađaće nas. Metak je pao blizu najlona, skoro da nas pogodi. Sina, sve... oni su nas sve videli kako bežimo. I krenusmo da pobegnemo otud, neki u traktorima, a skoro pola peške, i hodaj, i hodaj, i hodaj, i hodaj. Zaustavismo se na jednom mestu, bili su stacionirani tu, oni su nas gađali iz daleka, al' nisu pogodili nikoga. Bili su stacionirani nešto pre ulaza u grad. I, mi prenoćismo jednu noć, i siđosmo putem sa decom, na traktorima, neki pešačevići, i nosili hleb koji smo imali sa sobom, to je sve što smo imali. Sutradan, ajde sad krenuše ubijanja, neke su spuštali sa traktora, maltretirajući nas, neke su ubijali, neke su klali, neke žene... Užas! I ljudi su bili mladi, mnoge sam žalila kada su ih izveli da ih ubiju. Jer su ubili puno njih. Prvo su ovako pucali, ali ih nisu ubijali, a oni su bili mladi... Ona pucaše brrrrrr (imitira buku oružja) iz automata, i ubiše ih. Padali su u potok, jer ubijeni su padali u potok. Sve tu kod potoka, ubijajući ih, idući... tu je ubijeno 150. osoba, a plus u jednoj kući su ih uveli i tukli, maltretirali, tukli. Tu su uveli i mog muža, ali on na svu sreću reče: „Spasih se!” Jer su tu dovodili sve, tukli ih, more uopšte ih nije interesovalo, sa šipkama su ih tukli. Mi smo se samo tresli od straha. Došli su, došli su sa automatima na vozilu, a jedan od nji reče: „Pare”.

Naredili su nam da ponovo siđemo sa traktora. „Ajde, jer vi hoćete oca Klitona i majku Olbrajt, ajde!”, govorili su oni, mi smo razumeli o čemu govore iako su pričali na srpskom. Rekosmo: „Ne, ne, nećemo njih, nećemo ništa”. Reče: „Da, da, vi njih hoćete, ajde, ajde”. Povedoše i njih u jednu kuću. Tukli su ih i tamo, ubili su ih od batina, neki su bili ranjeni od uboda nožem, i na putu. Zatim su jednog ubili nožem. Neke su još gore pretukli. Da izađeš iz kolone, ubili bi te ko a te vuk pojeo. Morali smo da stignemo sada kolonu kako bi ušli u masu naroda koji je preostao, jer su pola njih hvatali tako i ubili, 150. osoba nije malo. Ja kada sam videla jednog ubijenog čoveka, rekoh: „Ha, oni su ga ubili”. Samo sam se tresla vrrrrr, al' nisam smela ništa da kažem, ništa, ama baš ništa, samo mi se telo treslo, niti sam smela bilo šta da kažem, ni ništa. Jakna koju je imao, ostala je savijena. I, gađali su sa puta, a mi smo bili niže, žurili da uđemo u kolonu, jer smo bili pozadi, i da nam ne prave probleme. Požurili smo sa traktorom, i udosmo ispred tri-četiri traktora, kao u sredinu. Nama ženama su govorili: „Ajt, ajt, imate vi para”. Znaš, hteli su da nas skidaju da vide gde su nam pare. Hteli su da nam skidaju pantalone: „Pare su im tu”. Sa noževima, oni uopšte nisu marili ni za šta.

I vratismo se kući. Ali, pošto se vratismo kući, nismo imali šta da jedemo, nije bilo ništa, moralo se izaći i kupiti deci neke stvari. Ali da kupiš nisi imao gde, pa sam išla kod moje porodice. Išla sam da uzimam namirnice. Moji su bili obezbedili sušeno meso. Imali su namirnica, za jelo, za piće, bilo je koliko hoćeš.

Ukućani izadoše, odoše nekud, kuća ostade sama, ja sam išla kod moje mame da uzimam potreštine. I, dok sam išla, znaš, dok sam išla kod moje majke, eto tamo neki policajci, bio je u blizini jedan lokal, kao kafana ili ne znam kakav je bio, sa staklima izgrađen pored puta. I dok sam tako išla, nisi mogao nikako da ih zaobiđeš, nisi imao kuda jer bi te oni videli. Sada, tu se meni desilo to... znaš... ovo nasilje od njih. Tu je bilo, ako ne grešim, bilo je skoro deset osoba, možda se meni tako učinilo, ali mi se činilo da ih je puno, tako od straha. I tu, odoh, oni su govorili na srpskom, ja ih nisam razumela, ali oni, znaš, su govorili srpski. A ja nisam htela da uđem u lokal. On su me uveli na silu. I, znaš, tukući me. A onda su izvadili nož, tukli su me tako, izvadili nož i poselimi malo jedan prst, posekli su me na nogu, još uvek imam ožiljak. I nakn što su me udarili noževima, ja sam pala u nesvest. Oni su onda počeli u lokalu da me svlače. Bili su pijani, a imali su i automatske puške... Znaš, hvala Bogu što je od tada prošlo dosta vremena, znaš, jer ne bih mogla da ti ovo pričam, da se suočim s tim.

Od tada imam problema sa debelim crevom. Od tada, jer su oni bili tako nasilnički, i kada sam pala u nesvest ja ne znam koliko sam ostala tu. Ali, nekon nekog vremena, ne znam koliko dugo sam bila tu, ne znam ni ja. Ali sam nešto pre sumraka otišla kući, ali ne znam koliko sam ostala tu, jer ja kada sam izašla ujutru da odem po hranu. I, kada nešto pre sumraka, uzeh tu neke stvari... oni su već bili završili sa silovanjem i otišli.

Ja pamtim samo početak. Pala sam u nesvest i ne znam uopšte šta su oni posle radili, da li su ostali, ili kako, ili šta su radili sa mnom, ali kada sam ustala zapazila sam da sam imala mnogo krvarenja iz debelog creva. I dohvatila sam neku odeću, sredila se malo, uzela nešto odeće. I kada mi se malo otreznih, odoh kod porodice, kući kod mojih, pošto sam znala da je to moja kuća, znaš, kod mojih. Bila je prazna. I otišla sam tamo, i okupala sam se, sredila. Jer komotnije sam se osećala u mojoj kući, kod moje porodice. I odoh tamo da se okupam, da se sredim tako da se ne bi primetilo, znaš, da neko ne razabere šta mi se dogodilo, pošto sam izvukla živu glavu. I pomolih se Bogu, rekoh hvala ti Bože što si me spasio živu, za tu decu... Kada sam se vratila, sutradan ujutro, ispričala sam svekru. Reče: „Uopšte nemoj da dramiš, hvala Bogu što si izvukla živu glavu“.

Rekoh mu: „Kod ove uzvišice“, tako i tako se desilo. Reče: „Ništa, ništa to nije, samo što si ostala živa, jer su ljudi doživeli mnogo teže stvari. To se dešava... pošto si ostala živa, dobro je, pošto te nisu odveli negde a da mi ne znamo ni gde si, da nestaneš sasvim.“ Reče: „I čuti, nemoj da dramiš jer si se iznova rodila“. Svekr mi dade malo volje, bio je veoma dobar i bio je mnogo drag.

Mnogo me podržavao. Posle sam bila u strahu. I dok... se nisam izlečila, on je znao neke stvari, pravio je neke prirodne lekove, neke lekove znaš, mnogo mi je pomogao. Nije bilo potrebe da idem kod lekara, jer je on bio ko pravi lekar. Nekako sam se dobro osećala i bila smirena, kada me upozorio, kada mi reče: „Hvala Bogu što si ostala živa“, jer, znaš, mislila sam samo o lošim stvarima, samo ovako...

Ovima drugima rekoh ovako i ovako. „Bila sam strašno uplašena bežeći od njih, bežeći od Srba, od policajaca, udarila sam se, i tako“. Pošto hvala Bogu, nije se desilo nešto gore, dobro sam se spasila. Međutim, nakon rata sa imala snove, videla bih... Noću sam se uvek plašila, ustajala sam. A muž: „Šta ti je, bre? Šta ti što celu noć nam ne daš mira, vičući?“ „Od rata mi se prividaju prizori, bežeći

od Srba", nisam mogla da mu ispričam, jer nije bio takav tip kojem bi mogla ispričati. Svekr je bio veoma dobar, ovaj kao da nije bio njihov. Svekr je bio, kao da mu on nije bio sin. Bio je miran, bio je dobar. Razuman. Dobro je znao pričati, bio je, da ti pokaže, da ti objasni stvari, i da ga sa merakom slušaš. A ovaj njegov sin, kao da nije uopšte njegov, znaš, uopšte... uzimao je stvari sa mnogo nervoze. Svekr je bio mnogo dobar čovek, veoma mudar za sve stvari, znaš. Znao je da nam da savete, da nam pomogne. Voleo sam ga više od oca.

Sada imam problema sa spavanjem. Posebno odmah nakon rata. Ustajala sam ovako, i još uvek ponekad. Ponekad kada sam nervozna, ili kada čujem nešto loše, meni se vraćaju ti strahovi od rata. Bežim, gone me, ... siluju, znaš, pojavljuju mi se ti prizori. Kada slušam o nekom događaju koji me pogađa.

Ako se nešto zakolje... ubije neka životinja, ili ako pogledan neki loš film, ako tako nešto primetim, jer ja ne volim filove. Ne gledam ih uopšte. Što neko kaže: „Gledao sam taj film“, ja ih uopšte ne gledam. A nema čoveka koji ih ne gleda...

Gledam nešto humoristično, za smejanje... Sa mužem?! Ne znam. Nakon rata je pomalo nervozniji tip, više... ponekad mi mnogo ide na živce, mnogo je nervozan, čini da se loše osećaš. Ali ne mogu, znaš, da mu to kažem, i tako sam, znaš, nekako, čula neka ogovaranja, možda ih je načuo.

Imam sina, pomaže mi mnogo kada vidi da sam nervazna, i tako... a on je sdeo puna i sa svojim dedom, pomišljala sam da mu nije on ispričao bilo što ili... on nije pričao. Samo pokušava da me smiruje, pokušava tako, znaš, da mi priča nešto smešno, da me nasmeje, da sve prebaci na pozitivnu stranu, znaš, da se ne pomišlja na loše stvari, da se loše misli. Samo da te drži na pozitivnoj strani, znaš. Ne želi da ti da da razmišljaš o lošim stvarima. Voli da me izvede u šetnju, voli tako, znaš... da napravi nešto zabavno. Da te ne ostavi da sediš i da se predaš sećanjima i mislima... Ne voli da me čini nervoznom, znaš.

Sin mi kaže: „Da si ti bila pisac, bi li pisala?“. Kažem mu: „Za pesme, a? Za pesme kako ih sada prave sa po dve-tri reči, petsto pesama bih napravila. Takvih pesama bih pravila koliko hoćeš“. Znaš, prvo da se opiše, prvo ispišeš jednu reč, dve reči, izvučeš od njih šta ti se sviđa, sastaviš ih, znaš. I kada se one pevaju, ti se sećaš nečeg drugog... drugačije. Znaš, suprotno, ili kada putuješ setiš se nečeg suprotnog. Svih suprotnih stvari se sećaš, a njih opisuješ, jer one ne... ne možeš opisati ono što vidiš, već ono koje smišljaš. Ono što hoćeš da izvučeš samo od sebe. Inače ne možeš pisati.

Kada je umro svekr, vala bilo je loše, veoma lošiel još uvek, znaš, ne mogu da slušam mnogo o tome, da razmišljam, da pričam.

Do sada, dok su bili živi svekr isvekrva, bili smo dobro. A posle je bilo teže. Sada nam je teže nego prije. Jer kad su bili oni živi, pomagali su im njihovi sinovi, znaš. Ali, pošto su oni umrli, više niko. Sinovi su porasli, posla nemaju.

Sinovi su odrasli, nisu zaposleni ni ništa. Tako, završili su škole i fakultete, još uvek ne rade nigde.

Poručila bih da se malo više bave omladinom. Vidim mnogo mladih devojaka koje ne smeju od svojih roditelja i ostaju bez škole. A ne smeju da preduzmu inicijativu, i da ispričaju zašto ne idu u školu. Ne smeju da kažu.

10 – VIKI:

ŽELIM DA MI SE ČUJE GLAS

Knjiga sećanja sa ispovestima žena koje su preživele torturu tokom poslednjeg rata na Kosovu

- **JA, SESTRA, ZAOVA,**
- **SESTRE OD TETKE...**

Oko 17. žena je skupljeno od strane grupe paramilitaraca u jednom gradu na Kosovu. Prema svedokinji, skupljali su najlepše žene iz naselja. Bile su odvedene u školu, u jedno selo blizu ovog grada. Tu je, prema svedočenju, bilo na desetine žena koje su držane danima. Doživele su seksualno nasilje, fizičko nasilje i sve ostalo.

“Jednog su zvali Riba, drugog su zvali Lav, e jednog su zvali Vučjak. Oh, jadne mi, šta nam je radio taj Vučjak... Rasturili su nas, bre, krato i jasno, rasturili su nas. Rasturili su nas silujuć. Kuku nam šta smo sve propatile.”

Ispovest u prvom licu:

- **UVELI SU NAS U JEDNU ŠKOLU,**
 - **TU JE BILO PUNO JADNICA**
- VIKI

Bilo nas je deset članova porodice, otac, majka, pet sestara, tri brata. Ja sam bila najmlađa u porodici. Vodili smo normalan život. Otac se starao puno o nama...ne znam. Bio je veoma bogat, živeli smo dosta dobro, kupio bi nam sve što smo hteli. Kao danas se sećam, imala sam roze bicikl, možda sam tada imala pet-šest godina, bio mi je to poklon za rođendan. To nikud neću zaboraviti. Tako da ima i dobrih stvari.

Ono što je važno, što se mene tiče, jeste da sam bila veoma sposobna do srednje škole.

A nisam mogla da nastavim dalje od srednje škole. Fakultet je bio daleko. Onda me otac verio, udao me. Muža nisam poznavala. Pošto sam se verila, nismo se videli narednih šest meseci. Venčali se. Prvi dan, drugi, treći dobro,

zatim je počela ljubomora. Bio je jako ljubomoran. Pio je mnogo. Rodila sam prvo dete. Rodila sam još dvoje dece i poče rat. Bili smo kući kada smo čuli pucnjeve, bam-bam-bam-bam (imitira buku oružja). Bili smo užasnuti. „Šta se desilo?“, jer nismo znali šta se dešava. I svi padoše na pod, muž sa decom se ispružiše na podu. Ja nisam znala šta se događa. Mislila sam da je neka svadba, ali to nikako da prestane, i čulo se kao da je dosta blizu prozora. Tri-četiri dana smo otišli kod jednog komšije. Ona je imala neki podrum i primila nas, celo naselje se tu uvuklo. Nakon tri-četiri dana, ostadoh bez pelena. Morala sam da idem kući da uzmem neki čaršav ili nešto drugo, nije bilo daleko. Ali, dok sam išla u trenerkama, oni su pomislili da sam muško i pucali su na mene. Ali, imala sam sreće i nisu me pogodili. Gađali su me sa brda. Gađali bi čim bi videli nekog da se kreće, oni bi pucali. I, ja odoh, uzeh jedno pet-šest čaršava, jer deca su bila mala.

Nije bilo nikakvog kretanja. Oni nam rekoše: „Idite gde god možete jer ovde za vas više nema mesta“, Srbi. Samo bi udarali na vrata: „Ajde, napolje! Izadite napolje!“ Uvek kada bi se autobus usporavao i stao, ulazila bi policija i vršila kontrolu, šta ima, ko su putnici, dal' ima neko poznato lice. Ali mi putovasmonekih tri-četiri sata. Bila je izašla majka da me sačeka. Izašli su da nas dočekaju svi, kao da smo došli ko zna otkud. Bili smo barem živi. Nisu radili ni telefoni, nije bilo nikakvih veza. Odosmo. Smestismo se, smirismo se. Ušli su sestri u kuću i ubili joj muža, kćerku i krenuli su prema nama. Onda dođoše i odvedoše i mene, natovariše kamione, izabrali bi one najbolje. „Popnite se!“, „Ajde!“ „Gde nas vode?“ Nismo znale gde nas vode, 17. Osoba su nas odveli, sve žene. Stavili su nas u kamion, nismo znale gde nas to vode. Kada stigismo, bila je to nekakva velika škola... I tu je bilo puno drugih jadnica, u bednom stanju, sve okrvavljene, katastrofa. Uvedoše nas unutra. Gurali su nas silom. Kada uđosmo unutra, pitale smo jednu ženu: „Gde smo?“ Reče nam. „Oh jedna ja za vas“, plakala je. I pitala: „I vas su odveli kao nas?“ Ko je pao njima u šake, više nije izlazio narmalan. Zube su nam vadili kleštima. Zašto? Jer smo odbijale da imamo posla sa njima. Evo gde imam posekotinu ovde, ovde su me sekli nožem, na nogama, u genitalnim organima. Gasili bi nam cigare na rukama, sekli nas noževima. Tri dana i tri noći su nas tu držali.

Davali bi nam da pijemo rakiju, tukli su nas, vršili torturu, izboli bi nam stomak, genitalne otgane, spređa, pozadi (uzdiše). Nakon tri dana, ponovo su nas bacali u kamion, kako rekoše, da nas odvedu negde: „Vodimo ih u Srbiju, jer ih traži Arkan“. Kada smo bile negde na sredini puta, sestra nam je odvezala ruke. Slomila se flašu koja se tu našla, odvezala nam je ruke, ja njoj, ona meni, pokušavajući da oslobodimo ruke. Onda smo odvezali zaovi, odvezali smo još pet-šest njih, ali bi neke kazale: „Strah me je!“, neke: „Ne plašim se“. Skočilo je nas sedam-osam iz kamiona, a malo dalje smo ugledali jednog čoveka sa konjima i prikolicom. „Šta vam se to desilo, sestre!“, reče nam. Pola nas je skočilo sa kamiona, a za druge nisam sigurna da li su skočile ili nisu. Mi koje smo bile ti, bile smo veoma lepe, i oni su hteli da nas odvedu tamo, Arkanu. „Gde idete sestre? Šta vam se to desilo?“ Sestra mu reče: „Odrate smo se po dračama dok smo bežale“. Reče: „Gde ćete da idete?“... On je bio Rom. Reče: „Ajde, ja ću vas odvesti“. Popesmo se tu, odvede nas, ali nekako smo se pokrile, znaš, ovako smo sve prilegle, jer smo se plašile da se kamion ne vrati nazad po nas.

Kako odosmo kod majke, čim stigismo, brat počeo: „Neću je držati!“, „Ne mogu to podneti!“, i „Vratitiću je!“, za svoju supruku. Dođe i moj muž i reče: „Od danas više nisi moja žena“. Majka reče: „Da ste žive. Šta da se radi? Ne mogu ništa“. „Idi!“ Tu smo bile sa majkom i bratom. Brat više nije izustio ni glasa, saznao je sve. „Majo, bre, kako...“, govorio je očajan. Reče: „Gleda sine moj, pogledaj tvoje sestre. Ono što se desilo tvojim sestrama, desilo se i tvojoj ženi. Gde ćeš sestre? Gde ćeš ostaviti ženu? Jesi li poludeo? Kome ćeš decu da ostaviš?“ Stao je, nije govorio uopšte, ali se sa rezervama ophodio prema svima. I majku su silovali tog dana kada su nam upali unutra. Ali nas su povelili sa sobom, a nju su pretukli jer nije htela da nas pusti. Tukli su mamu, tukli, tukli. Uboli je nožem, ovde na kuku majka ima ožiljak od noža. Jer ona nije htela nikako da nas pusti. Uхватила se u koštac sa njima, ali je baciše na pod (uzdiše). Vratile se kući, kada se vratismo... majka kao majka, primila nas je dobro... Onda su došle druge patnje, bežanje u kolone. Bilo je 10.-og aprila, 9.-og aprila, kada smo izašle u kolonu. Šta smo sve doživele u toj koloni, to niko nije. Dosta smo se mučile da se maskiramo pelenama, da isprljamo lice, ali džabe. Džabe... U tri navrata su nas putem silovali ovi policajci. Paramilitarci, ili šta su već bili. Bili su celi iscertani, sa iscertanim licima. Nisi mogla znati ni šta su ni ko su, ni... Samo tako neka imena, sa nadimcima ili ne znam kako su se oslovljavali među sobom, ne znam. Neka imena, znaš, tako, kratka, veoma kratka su bila. Jednog su zvali Riba, drugog su zvali Lav, e jednog su zvali Vučjak, navodno Vučjak te pojede. Oh, jadne mi, šta nam je radio taj Vučjak, dabogda mu vratio Bog, La Ilahi Illallah, u njegovoj porodici. Rasturili su nas, bre, krato i jasno, rasturili su nas. Rasturili su nas silujući. Kuku nam šta smo sve propatile. I na putu su nas silovali. To zna ceo svet. Koliko je silovanja bilo. Pet dana smo išle peške, onda po povratku, sa malom decom, silovanja, krvarenje, sve crnije od crnog. Vikali su nam, vrištali na nas. Tukli nas. „Zašto nam se suprotstavljate?“ A devojke se sve bile sakrile. Otišle su, sakrile se kod moje majke. Kada nas isteraše odatle: „Šta vam je, bre?“ „Mamino, šta ti se dogodilo?“ Rekoh: „Ništa!“ Reče: „Ne, pa mi smo videli“. Od tada znaju, ali mi to ne pominju nikada. I one su se pomirile sa tim. Čim dođe datum silovanja, ja ne mogu podneti, od trauma idem u bolnicu odmah... Ne dao Bog da dete ostane sa majkom, a bez oca...

Svi su bili okupljeni na jednom mestu kod džamije, prema naseljima. To je to mesto kod džamije, koliko je tu bilo muškaraca, koliko žena, koliko ubijenih ljudi. Kada smo se vratili iz kolone, skupili su muškarce. Skupili su muškarce i odveli ih u zatvor. Jer su govorili da će postati još gore.

Neko nam je dobacio dva komada hleba, a neko... Davala nam je i redovna vojska.

Srpski vojnici, oni koji su bili redovni. Oni koji nisu hteli da greše dušu sa ženama i sa decom. Dobacili su nam i mleka u prahu, davali nam hleba, davali nam nešto... (uzdiše)... moglo se iscediti kao kalodont... Oni koji su pripadali redovnoj vojsci. A ovi koji su bili sa šatorima i drugim stvarima, tri puta su nas zaustavili na putu i silovali. Padala je jaka kiša, brat je držao kćerku u naručju. I reče mu vojnik: „Stoj!“ Njemu reče da stane, nama ne. Stao je, ali je stala i sestra sa snajom, a ja sam bila malo dalje sa majkom. Izvukao je nož i htela da zakolje brata. On je bio isekao onu zvezdu, zvezdu tu na kapi, i napravio ju je da bi stavio bratovljevoj kćerki sa lastišem da je štiti od kiše, jer je tada padala jaka kiša. Da, i Bog je plakao za nas, za naše patnje (uzdiše)... Deca su spavala na

putu. Neko je držao ruke u džepove. Ja nisam mogla pustiti sa grudi malu kćerku. Ruke u džepove, i samo kada bi jedna išla s jedne, a druga s druge strane.

Imale smo rana koje su nam nanele sa cigaretama i noževima, te si ipak mogla donekle da ih čistiš i spereš, ali one unutrašnje.

Nakon što je NATO došao počeo je da nas leči jedan lekar Albanac. Nakon što je ušao NATO nakon bombardovanja.

Pružio nam je prvu pomoć, sašao nam rane, pomogao mi nekim mastima da izlečim debelo crevo. Dao nam je i tablete za traume, jer smo mu ispričale šta nam se desilo. Zapisao nam je imena i prezimena, sve podatke. Dolazio je svake nedelja da nas pregleda i vidi naše stanje, on je rizikovao mnogo jer je dolazio iz jednog drugog grada. Da pregleda žrtve nasilja, samo je on to radio. Neko drugi ne i to uradio. I sestra je bila veoma loše. Imala je teške traume, ali nije htela da se odvoji od muža i kćerke. Doktor mi reče: „Ideš li?“, „Idš li, ideš li vani?“, „Uzmi devojkice i idi vani, jer dajem ti reč da ćeš se izlečiti“. Uzeh devojkice, on mi je obezbedio sveda otputujem, gde da idem, poslao me u Belgiju na lečenje. Podršku mi je pružila jedna Belgijanka udata za Albanca.

Ona se starala o meni u bolnici. Ona je bila prevoditeljka broj jedan za mene, ona mi je sestra na ovom i na onom svetu. 28 dana su me držali sa infuzijom na ruci, nikad mi je nisu skidali. Nikada, samo bi menjali flašu... I, nakon što sa izašla iz bolnice, malo se oporavila, ona reče: „Hoću da te odvedem u kamp da te prijavim“, kao azilanta. Odo smo tamo, prijavismo se, i reče: „Hoću da te odvede na najviši sprat, da nemaš kontakata sa drugima, i da ti donose hranu gore, i samo kad ti hoćeš da siđeš dole“. Ja sam se slagala sa svime što bi ona rekla... S druge strane, misli su mi bile sa bratom, muža od snahe, drugim bratom, njega je bila uzela policija i sada se po novinama spekulisalo da je mrtav. On nije bio mrtav, već su ga bili odveli držali u zatvor, tukli ga, maltretirali, silovali. I odveli su ga bili u Albaniju. Nisam znala kako da ga kontaktiram, ni sa im nisam bila u kontaktu, jer telefoni nisu radili. Jer mama je uvek imala telefon, uvek je bilo telefona kod nas. I u neko vreme, probaj, probaj, nakon šest meseci prvedenih tamo dobila sam je: „Mama, jeste li živi, jeste li dobro, jesi li i dobro?“ Reče: „Svi smo dobro, samo brat ti je bolestan, na samrti“, „Zašto?“ Reče, desilo se tako i tako. „Silovali su ga, svakakve gadosti su mu radili.“ I rekoh: „Dolazim odmah.“ Ostala sam tamo nekih šest-sedam meseci. Tu sam upoznala jednu belgijansku porodicu, a oni mi rekoše: „Zbog svega što ti se desilo, mi želimo da ti pomognemo, da te nekako nagradimo...“ Bili su veoma humani. „Ostala si sa troje dece, kuću nemaš, želimo da ti kupimo kuću, samo reci gde ti želiš. Ti izaberi gde hoćeš“.

Želela sam da odem kod majke, iako taj grad nikada više neću voleti. Jer nakon silovanja koje mi se desilo, ne mogu više... i kada idem ovako kod mame, nekako me zemlja ne drži, jer imam veoma gorkih sećanja na to mesto.

Vratih se.

Sestre, sestre od tetke, sestre od strica, sestre od drugih tetki. Sve smo bile zajedno. Ali svako neka priča za sebe, jer ja možda nema prava da pričam o drugima. Ja imam pravo da pričam o sestri, o zaovi i sestri. Sestra je jurila za mužem. Odveli su joj muža..., šest sestre su imale samo tog brata. Jurila je za mužem jer je imala dva sina sa njim. Uхватili su je u policijsku stanicu i silovali je. „Kako žena dajuri za mužem?“ Srbini. Jer albanska žena je uvek bila na glasu za

moral. Tokom silovanja bi nam govorili: „Vama Albancima treba uraditi još gore, jer čuvate čast“, „Radite ovo“, „Majku vam vašu ovako“. „Uradićemo vam svašta, sve ćemo vas spaliti“, „Ovako ćemo vam uraditi“. Samo koliko uvredljivih reči su nam rekli, oni ne zaslužuju ni da se ime Srbin pominje na Kosovu. A kamoli što idu na more i tako to. „Gde ideš?“ „Idem kod Crnogoraca“, „Ali Crnogorac ti je učinio to zlo, bre!“ Više je bilo Crnogoraca negoli Srba... Ne znam koliko puta sam pokušala da izvršim samoubistvo pošto sam se vratila na Kosovo. Da, jer mi smo pričali, ne taj i taj, ne deca tamo. Gledala sam kćerke, pomišljala kome da ih ostavim. Ko će se brinuti o njima?

Šta su one krive? Oca nemaju, majku nemaju, gde će ostati? Taman bi pripremila uže i sve, onda bi me one odvrćale. U dva navrata me zatekla najstarija kćerka kako pijem tablete bez ikakve kontrole. Ali je ona brzo reagovala.

Tri godine nakon što sam se vratila na Kosovo, došao je muž. I u prisustvu kćerki me bacio u krevet. Silovao me. „Jeli dobro da te siluju paramilitarci?“

I to spada u nasilje, jer ga tri godine nisam videla. „Jeli dobro da te siluju, jeli zadovoljstvo?“, „Jeli s ove strane?“, „Ili s one?“ – vikao je. Kćerke su vikale, vrištale. Naveliko su vikale, vrištale, plakale. I ja sam plakala. I rekla sam: „Idite!“, rukom, da pozovu nekog. Otišle su i pozvale komšiji, i skinuli ga sa mog tela. Dobro je što nisam ostala trudna, jer ne bih znala kuda ću. Bila sam istraumirana, odoh u bolnicu. Odoh u bolnicu i tamo sam ostala osam nedelja. Na neurokirurgiji. I analize mi nikad nisu bile dobre. Nikad, ni jedna analiza mi nije bila dobra. Kada bi me hvatala ta muka, uuuuh, trauma s one, sada s ove strane... Nakon dva meseca napraviše mi analize i rekoše: „Ti si ženo trudna“, „Šta?“, „Trudna si“. Rekoh: „Hoću da abortiram. Hoću da abortiram“. Odoh da abortiram, i lekarka mi reče: „Ne smem, jer si mnogo anemična. Nemaš dovoljno krvi.“ Abortirala sam.

Uputila bih poruku ženama da podignu glas, neka se čuje njihov glas, jer dok ne budu one govorile, niko neće govoriti za njih. Sve dok ne ispričaš svoju priču, niko neće znati šta ti se dogodilo. Samo neka nam pomogne društvo, da nas ne preziru, da nam ne kažu: „Ona je ta“, „O, ta je“, „Ajt, silovana je“, i slične stvari, jednom rečju da nas podrže. Da nam društvo pruži što bolju podršku.

Podržavajuća naracija 1 – AGIMI:

ŽELIM DA MI SE ČUJE GLAS

Knjiga sećanja sa ispovestima žena koje su
preživele torturu tokom poslednjeg rata na Kosovu

• IDEALISTIČKI POVRATAK

On je imao dobar život u Švajcarskoj, ali je odlučio da da doprinos oslobađanju Kosova. Cilj mu je bio da i na Kosovu izgradi zemlju gde se pruža budućnost njegovoj deci. Rat je ovo borca pogodio nanajslabiju tačku, ženu i decu. Danas je ponosan, ali ponekad je zbunjen kada pomišlja da je možda deci pružio lošiju budućnost od one koj bi imali da su ostali u Švacarskoj.

“Teško je. Posebno kod nas Albanaca, sa tradicijom koju imamo. Žena mi je odmah ispričala šta joj se sve dogodilo...”

• Ispovest u prvom licu:

• **TREBA PODRŽATI...**

Agim

Bio sam u ratu... i nakon dva meseca nismo znali gde su deca. Kasnije, raspitujući se gde su mogla otići, da li su ih polali u Albaniju ili u Makedoniju ili... našao sam ih, tu kod dužine.

Celo vreme sam bio vojnik u Oslobođilačkoj vojsci. Došao sam iz Švajcarske sa porodicom ovde, a sudbina je htela, zahvati nas rat. Da doprinesem domovini. Za to smo došli. I za vreme dok sam bio tamo, sve... znači sve što su moji doprinosi i sve, dali smo za pomoć.

Dva meseca nisam znao gde su deca. Ništa, ništa, apsolutno. I oni su mislili da

sam ja mrtav... nisam znao da li su ih negde odveli, a kamoli da su im uradili to... Teško je. Posebno kod nas Albanaca, sa tradicijom koju imamo. Žena mi je odmah ispričala šta joj se sve dogodilo... Ali ništa... bz obzira na sve, tvom detetu da se nešto desi, bilo kakvo nasilje, i ako te ne voli, nastojiš da ga braniš. A šta sam joj rekao, rekao sam joj: „Imaš moju podršku”.

Znao sam za te stvari koje su se dogodile. Mislio sam na našu decu. I znam kakav brak smo imali dok nije izbio rat.

Imali smo veoma dobar brak.

Živeli smo u Švajcarskoj. Veoma miran život. Oboje smo radili, ne samo da smo imali za sebe, već smo pomagali celoj porodici, svima koji su nam bili svojta, sve što smo imali. Plata mi je bila iznad 4200. franaka, imao sam ja, i supruga oko 2000., 1500. – 2000., ne mogu da se setim. Život je bio dobar... Ali eto, izbi rat, dođosmo ovde, ostadosmo. Sada, što je najgore, nisam razočaran čovek... ne znam koliko me razumeš, ponosan što sam bio vojnik. Jer, manje više, moja deca znaju, svojta zna da sam ja ostavio Švajcarsku da bi se borio. Ali, moja deca nemaju tu budućnost, na primer, kakvu sam ja zamišljao. Ili koju bi mogli imati da su ostala tamo... Jes' vala, kako da kažem, mogla su da imaju bolji život, a sada jedva sam izgradio kuću uz pomoć drugih. Ali opet sam srećan, Bogu hvala, deca su zdrava, supruga znam, ali šta da se radi. Sudbina, sudbina...

Ja sam rekao ženi: „Šta god hoćeš, ja stojim uz tebe”. Na koji način? Gde god hoćeš. „Nemoj mi reći... niti nemoj me poštediti, kao što smo nekada imali, znači taj život pre rata, i tu sreću, sada da ti je pružim. Niti razmišljam, na primer, znaš, ne znam kako...” Jedna narodna izreka kaže: „Mora se nekako zakrpiti”, znaš, kada bi, eh... Nikada, ama baš nikada, nikada u mom životu to joj neću pominjati, jer ja znam šta je nasilje. Ja sam bio u ratu, i mi smo mogli svašta da učinimo, ali to nismo radili. Jer mi Albanci imamo malo drugačiji mentalitet od njih.

Da otvoreno kažem, ja možda ne kao pre rata, kao posle rata, sa njom sam bio. Jer sada je to na nju uticalo dosta, mnogo. I da joj pridem, ona bi se možda još više uznemirila. Ali, govoreći joj, kao i obično, i... rekao sam joj da su se događale i gore stvari, eto, decu si podigla, eto znaš... Ali imaš moju podršku. Sa mnom si, niti te ponizujem, niti ti kažem, ili da ti pominjem... ne, ne, uopšte. I... uvek će imati moju podršku dok bude živela sa mnom.

Kada bi mogli da vratio vreme, kako je nekad bilo, da... ali, možda ne možemo vratiti to razdoblje. Da, i sada, šta da se radi, život ide dalje... život se nastavlja, treba se suočiti sa svim izazovima.

Ima slučajeve kada sanja, kada sanja. Ne samo njih, već i druge stvari u ratu. Sanja da su joj i decu zeli da ih ubiju. Tada se uznemiri. Nije bilo, na primer, samo nasilje, već su bile i druge stvari koje su doživeli.

Ja bih im poručio da znaju da ni one nisu to uradile iz zadovoljstva. Zadovoljstvo je drugo. Da govorimo iskreno, nasilje. Do pre rata bila je dobra kao supruga, kao drug, kao... bez obzira na sve, i sada je moram podržati. Nasilje je samo po sebi oružje, njoj se ne može isprečiti niko. To, dao Bog da budemo više u iskušenju, znaš, u ratu, ni naša deca ni... Jer ja znam šta je rat, a on je... Ja bih rekao da treba da podrži svako ko zna šta je doživela žena u ratu, a ne da se uništi, da se tlači, a možda nešto i gore, suprugu ili... ili sestru, bez obzira ko je. Polako, jer to je nasilje.

Podržavajuća naracija 2 – M.P. :

ŽELIM DA MI SE ČUJE GLAS

Knjiga sećanja sa ispovestima žena koje su
preživele torturu tokom poslednjeg rata na Kosovu

• JA SAM ODLUČIO DA JE PODRŽIM

Bivšem vojniku OVK nije lak život. Nije mu bilo lako od trenutka kada je dvogledom posmatrao silovanje grupe žena. Deo te grupe je bila i njegova žena. Ovaj čovek, koji je sada postao najveći podržavalac svoje žene, video je nasilje sa padine od dva kilometara udaljene od mesta događaja. Kaže da niko ne sme da mu pominje to što se dogodilo njegovoj ženi. „I dobro je što ne smeju“.

“Ja sam bio u šumu. Ne baš lično, moju ženu nisam video, ali sam video druge kada su ih odveli. Ne znam... Video sam kada su počeli da ih odvajaju od grupe. Kada su krenuli na njih, tukli su ih i odvajali... teret... video sam tu nasilje koje je korišćeno. Seksualno nasilje sam video.”

Ispovest u prvom licu:

- **JA JOJ UVEK GOVORIM**
 - **DA ODVRATI MISLI OD TOGA**
- M.P

Ja sam je podržao sa tim mojim mogućnostima, koliko am mogao, još više bih mogao danas, al' koliko sam imao drugih mogućnosti... Ali nije bilo lako ni za mene ni za nju. U tim trenucima je bilo teže, teže ne može bit'.

Ja sam bio u šumu. Ne baš lično, moju ženu nisam video, ali sam video druge kada su ih odveli. Ne znam... Video sam kada su počeli da ih odvajaju od grupe. Kada su krenuli na njih, tukli su ih i odvajali... teret... video sam tu nasilje koje je korišćeno.

Seksualno nasilje sam video. Uхватili su je, kako, kada su je uхватili ona nije htela da pristane, vikala je. Jer smo mi bili na padini šume. U šumi smo bili mi. Video sam je... Udaljenost je bila, od padine do tamo, bilo je nekih dva kilometara.

Na padini, s jedne strane je bilo oraha, i neko groblje je bilo tu. Tu su se svi

okupili. A ja sam bio tu na padini, ona se odatle mogla videti jasno. Mi smo se tu skrivali. Ostadosmo tu okruženi od Srba, ostadosmo u šumi još neko vreme, sada smo samo osmatrali, ali nismo mogli ništa da učinimo. Imali smo i dvogled, imali smo ih. I gledali smo ih... bilo nas je četvorica. Nas četvorica koji smo se krili. I videli smo ih, hteli smo, pokušali smo jednom da pucamo, ali jedan od drugova nas zaustavi i reče: „Biće još veći masakar. Biće još veći masakar!“ Teško je bilo trpeti to. Ja sam video žensko, a ko je bila ona ne bih mogao reći, uhvatili su je za oba ramena, a ona se nije davala, gazili su joj ruke, gazili su joj jednu s ove strane, drugu s druge, i si... Ne dao Bog. Ja nju nisam poznavao, ni ništa, ali...

Hteo sam da e ubijem. Sebe. Ona nije bila lično moja... Ja ne znam. Ubistvo se da shvatiti. Da je ubijena, oplakivao bih je nedelju dana, il' dve, i više ni sebe ni nju. Ali ovo čitav život. Ovo, ja pokušavam da zabravim, pokušavam i sve, ali nije baš lako kada se setim svih ovih stvari koje sam video tamo. I onda osećaš kao da si u nekom zatvorenom krugu. I ona se loše oseća, jer zna šta misle... e sad, možda su krivo shvatili, jer se sad zaista širila informacija da je bila u onoj grupi. Sada je to čula. Baš smo bili na nekoj svadbi, bio sam pozvan, gledali su je neki dečaci. „Ne mogu ostati, jer me gledaju“, navodno.

Možda je nisu gledali, ali naj se učinilo, i morali smo da napustimo svadbu, dođosmo kući jer nije mogla da ostane. Sada ja, kako sam se osećao, ali drugog načina ja nemam... Nema druge mogućnosti.

Odmah posle rata, dugo je vremena bila izolovana. Nakon dve-ri nedelje smo je... bilo je znači februara, tada su ih pustili.

Tada sam je video kako traži pomoć od lekara. Išla je kod lekara... Prvo su došli stranci i pregledali je. Stranci su je pregledali i rekli: „Ova je spala na minimum. Nema.“ Onda je bila u lošem stanju, psihičkom... Zatim smo je odveli na psihijatriji. Na psihijatriji je ostala skoro dve, tri nedelje, ostala je tako sa lekovima. I udruženje joj je pomoglo, pomoglo joj je puno kako rećima, kako lekovima, i slično. I došli smo dovde. Samo ovo nije uopšte lako. Teže stvari nema.

Teško je i za mene. Za mene i za svakoga ko je saznao da se tako što desilo. Jer ima mnogo njih koje se ne javljaju. Ne želi i... i bolje je da ne zna uopšte niko, jer bi možda tako bilo bolje. Da niko ništa ne zna. Ali to se može desiti, to se desilo. Ne možeš tu ništa. Nije se desilo svojom voljom, već...

Ja nikada nisam pričao ni sa kim o ovome što se desilo mojoj ženi.

Deca do kasno nisu mogla da shvate. Nisu mogla. Do skora. Tek sada su saznala.

Ni njima nije lako, nije im lako. E vala, ovo su teške stvari, ovo su teške stvari. To, samo koga je Bog stavio na iskušenje, zna njegovo srce i njegova duša. Tek sada sam počeo da osećam pomalo zadovoljstva. U životu. Emocionalno... Vala, u početku je bio problem. Ali sada polako biva lakše. U početku samo sam mislio: „Šta da radim? Zašto je to tako trebalo da bude? Šta da radim? Kako? Kako?“ Kao izgubljen čovek. Da li si video, bez volje, bez života. Bolje da je bila ubijena, bolje je umreti, bolje ovako. Ali, morao sam, zarad nje, morao sam da biram drugačije reći, jer nisam smeo da pokažem kako se uistinu osećam. Ona je patila. Plakala je. Izlazila je u baštu i plakala. Tako je izlazila tamo, sedela bi tu, i više nije znala da dođe. Ali, ja sam joj pomagao od početka. Ona uopšte ne bi znala da ide bilo gde. Rekao sam joj: „Okani se toga. To se desilo na silu. Oni

su Srbi. Oni nemaju... Oni su to uradili možda više iz inata, nego.... E sada, nije se to dogodilo samo tebi jednoj, ili dvema, već se to desilo mnogima. Tako se to dešava u ratovima, dešavaju se te stvari." Ti ljudi! Nisu bili ljudi oni koji su to radili, već prave životinje. Pokušavam da je odvrćam od tih misli. „Zaboravi tu stvar, kao da se uopšte nije dogodilo. Kao da se uopšte nije desilo. Zaboravi, izbriši to iz sećanja." Ali ne može. Ni ona sama ne može. Tako, oko bliskosti žena-muž, jedno vreme je bilo veoma teško. Kasnije da. Mogla je.

Sada smo bolje. Sada ja nju, život dajem, ali nju ne dajem. Ja nju poznajem. Kakva je bila i ranije. Ali šta da se radi, desilo joj se. Ne može se tu ništa. Da oplakujem mogu koliko hoćeš, ali uzalud. Jednom smo je noću vodili kod lekara. Jer pada u klonulost, hvata je mučnina. Sa pritiskom sada ima problema. Pada kao... Prvi put kada joj je tako pao pritisak, rekoh: „Umire!" i tu skoro bukvalno izdahnu. I vodili smo je kod lekara. Čak, jednom odmah posle rata, kada su došli ovi iz KFOR-a za kontrolu, ona nije znala, kako ih je videla da ulaze, samo je pala.

Čim ih je videla kako ulaze u uniformama, reče: „Evo Srbi!" Bio je i prevodioc sa njima. „Ha, šta joj je?", samo se penila, ništa više nije znala za sebe. Uzeo sam je i odveo u Klinu, lečili su je, pružili su joj pomoć. Kasnije je došla k sebi. Rekoše: „Zašto bre?" Rekoh: „Ostalo joj je iz rata, jer ona nije znala da ste KFOR, da ste tu za mir". Trebalo joj je neko vreme da dođe k sebi.

Bilo im je žao. Ali na nju je to loše uticalo. Četiri sata je ostala u bolnici, nije se znalo da li je živa, ni tamo ni ovamo.

I sada joj se dešava, ali ređe. Ređe sada. Ali sada uzima lekove i koristi takve stvari. Ali ređe. Ponekad joj se čini kao da ih vidi na televiziji... i ona ide i prati kada ima takvih stvari. Onda je vidim kako joj se odmah diže pritisak. Rekao sam joj: „Nemoj to da gledaš. Zaboravi to što imaš u glavi. Gledaj sada ruge stvari."

Jednom je bila veoma bolesna. Bojao sam se, znaš... kako da joj pomognem, da je izlečim i podignem. Jer je bila sasvim klonula, sasvim klonula. Samo kost i koža. U poslednje vreme, zdravlje je počelo da joj se poboljšava, sada mi se čini da je mnogo bolje. Bolje komuniciramo. Rekao sam joj da se angažuje u bašti, kako bi nekako zaboravila. Ponekad izlazimo u šetnju, kažem joj ajde izlazimo. Voli da izade, jer je napolju drugačije nego kući.

Ja sam svestan. Meni niko ne sme da kaže i dobro je što ne smeju ništa da mi kažu.

I hodža je govorio za Bajram. „One sestre koje su silovane, one treba da drže glavu gore i treba da budu sretne. Ne treba da budu u bedi i da budu osuđivane, jer one to nisu uradile svojom voljom." To im je pomoglo sada mnogo. „Nemojte ih zvati, podržite ih, znači... nisu bile... takve".

Ja bih svima koji su to doživeli rekao da sasvim zaborave. Da zaborave i da to ne drže u sebi, i da uopšte ne misle o tome, i da budu i sada kao što su bile i ranije. Ja bih voleo da je tako i treba da bude tako. Da, treba da bude. Ali drugo su mogućnosti, koliko mogu, koliko mogu da se poboljšaju, koliko mogu da budu. Ona je u dobroj sredini. Mi je svi podržavamo, razumemo. A možda ima i takvih koji ne znaju više, ne vide dalje, oni mogu i da pogreše.

To znači, desilo se mimo njene volje. Teško je dosta, neugodno je dosta, ali... mora se zaboraviti...

Implementiran od strane Integra i forumZFD –
program na Kosovu, u saradnji sa Kosovskim
centrom za rehabilitaciju preživelih od torture

Podržano od Rockefeller Brothers Fund, Charles
Stewart Mott Foundation, Saveznog ministarstva
za saradnju i ekonomski razvoj nemačke Vlade, i
UN Women.

ŽELIM DA MI SE ČUJE GLAS

KNJIGA SE ANJA SA ISPOVESTIMA ŽENA
KOJE SU PREŽIVELE TORTURU TOKOM
POSLEDNJEG RATA NA KOSOVU

PRIŠTINA 2017